

ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ”

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ
ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Київ

ДННУ “Академія фінансового управління”

2023

УДК 336.1+336.22

О-61

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ КОМБІНОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Автори:

Т. В. Кошук (1.2.4, 2.2.4, 2.2.5, висновки, загальна редакція), К. В. Клименко вступ, 1.3, 2.2.3, 2.2.5, 2.2.6), К. І. Швабій (1.1, 1.2.4, 2.1. 2.2.1, 2.2.2, 2.2.4), О. М. Іваницька (1.2.1, 1.2.3, 2.2.2), В. П. Кудряшов (1.2.1, 2.2.5), І. І. Долженко (1.2.2)

Рецензенти:

В. В. Корнєєв – доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів і цифрових технологій Державного податкового університету;
В. М. Опарін – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів імені Віктора Федосова Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державної навчально-наукової установи “Академія фінансового управління”
(Протокол № 17 від 19 грудня 2023 р.)*

Публікується в авторській редакції.

О-61 Оподаткування домогосподарств як елемент справедливої податкової системи [Електронний ресурс] / Т. В. Кошук, К. В. Клименко, К. І. Швабій та ін. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2023 – 203 с.

ISBN 978-617-7509-16-4

У монографії розкрито зміст поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування та регулятивні можливості такого оподаткування у контексті забезпечення податкової справедливості, узагальнено сучасний міжнародний досвід у сфері оподаткування доходів домогосподарств, виявлено недоліки чинної в Україні системи оподаткування доходів фізичних осіб, обґрунтовано рекомендації щодо моделі оподаткування домогосподарств в Україні та правової основи її застосування, оцінено втрати бюджету від впровадження відповідних законодавчих змін.

Для представників наукової спільноти, працівників органів державного управління, викладачів, фахівців у галузі фінансів, студентів та аспірантів закладів вищої освіти..

УДК 336.1+336.22

© Автори, 2023

ISBN 978-617-7509-16-4

© ДННУ “Академія фінансового управління”, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	8
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА СВІТОВА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	11
1.1. Зміст поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування та регулятивні можливості такого оподаткування у контексті забезпечення податкової справедливості	11
1.2. Сучасний міжнародний досвід оподаткування домогосподарств.....	22
1.2.1. Правові форми оподаткування домогосподарств у різних країнах та особливості застосування відповідного податкового механізму у складі податку на доходи фізичних осіб	22
1.2.2. Національні підходи до визначення об’єкта оподаткування у практиці оподаткування домогосподарств	35
1.2.3. Перелік витрат, дозволених для вирахування при оподаткуванні домогосподарства, у різних країнах	52
1.2.4 Підходи до встановлення неоподаткованого мінімуму та прогресивної шкали ставок оподаткування доходів для домогосподарства	58
1.3. Світовий досвід застосування правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств	68
2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПЕРЕХОДУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ	104
2.1. Аналіз недоліків чинної в Україні системи оподаткування доходів фізичних осіб	104
2.2. Обґрунтування моделі оподаткування домогосподарств в Україні та правової основи її застосування	117
2.2.1. Можливості, обмеження та економічна доцільність запровадження оподаткування домогосподарств в Україні	117

2.2.2. Визначення об'єктів та механізму оподаткування домогосподарств в Україні	126
2.2.3. Розроблення пропозицій щодо правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств в Україні	133
2.2.4. Аналіз можливих втрат бюджету від запровадження оподаткування домогосподарств в Україні	149
2.2.5. Рекомендації щодо внесення змін до законодавства України	156
2.2.6. Розроблення пропозицій до методики розрахунку податкової бази оподаткування домогосподарств в Україні	178
ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192

ВСТУП

Світова практика свідчить, що активну роль у ринкових економіках відіграють домогосподарства, які за сприятливих умов та бажання перетворюються з представників мікробізнесу на суб'єктів малого, середнього та великого бізнесу.

У сучасних умовах сім'я (домогосподарство) має дедалі більше фінансове навантаження через зростаючу частку у витратах оплатних освітніх, соціальних і медичних послуг. Чимало фахівців вважають, що підтримка фінансового благополуччя сім'ї можлива при оподаткуванні загального доходу домогосподарства, а не окремо взятих платників податків.

Аналіз доходів і витрат домогосподарств свідчить, що більшість витрат домогосподарств на споживання фінансується спільно із загального бюджету домогосподарства, тоді як доходи та майновий стан підлягають оподаткуванню окремо щодо членів домогосподарства. З огляду на це існує невідповідність матеріального стану і податкового навантаження.

У сучасних умовах важливо розглядати оподаткування домогосподарств як інструмент, спрямований на досягнення різних цілей. Ефективна податкова система повинна стимулювати економічний розвиток та споживання, забезпечуючи рівень оподаткування, який не обтяжує суб'єктів оподаткування надмірними податковими зобов'язаннями. Також слід ураховувати соціальний вимір оподаткування, забезпечуючи підтримку громадянам, які перебувають в уразливому становищі. Збалансована та адаптована для умов певної країни модель оподаткування домогосподарств може зменшити нерівність за доходами та сприяти соціальній справедливості.

Отже, актуальність дослідження оподаткування домогосподарств як елемента справедливої податкової системи очевидна. Висновки та рекомендації авторів дадуть змогу: сформувати інституціональне середовище оподаткування домогосподарств як специфічної господарської одиниці, окреслити правила і процедури оподаткування доходів домогосподарств.

Відповідно до завдань дослідження у першому розділі монографії узагальнено підходи до трактування змісту поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування та регулятивні можливості такого оподаткування в

контексті забезпечення податкової справедливості (в історичній ретроспективі та сучасній податковій практиці). Здійснено порівняльний аналіз систем оподаткування домогосподарств у розвинутих країнах у розрізі таких їхніх елементів: правові форми оподаткування домогосподарств, зокрема особливості застосування відповідного податкового механізму у складі податку на доходи фізичних осіб; практика оподаткування домогосподарств щодо підходів до визначення об'єкта оподаткування; перелік витрат, дозволених для вирахування при спільному оподаткуванні; встановлення неоподатковуваного мінімуму доходів для домогосподарства та його розміру; застосування прогресивної шкали оподаткування домогосподарства, у т. ч. встановлення розміру ставок податку та порогових значень доходів домогосподарств для використання відповідних ставок податку. Систематизовано досвід застосування правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств у різних країнах, зокрема стосовно таких аспектів: порядок входу до складу домогосподарства та виходу з нього його членів; використання порядку взяття на облік і зняття нього домогосподарств у контролюючих органах, а також порядку повідомлення цих органів про зміну складу домогосподарства; встановлення відповідальності за подання податкової декларації про майновий стан і доходи домогосподарства з недостовірними відомостями у різних країнах; контроль за правильністю нарахування та сплати податку домогосподарствами.

У другому розділі виявлено недоліки чинної в Україні системи оподаткування доходів фізичних осіб, що створюють значні перешкоди для використання її регулятивного потенціалу та обмежують можливості акумулювання бюджетних коштів. Узагальнено можливості й обмеження запровадження оподаткування домогосподарств в Україні, встановлено ризики і перестороги відповідної реформи. Зокрема, обґрунтовано поточну недоцільність застосування прогресивної шкали ставок оподаткування доходів, важливість більшого використання податкових пільг соціального спрямування та необхідність уникнення суттєвого ускладнення правил податкового адміністрування при зміні моделі оподаткування. Запропоновано механізми оподаткування домогосподарств та правила податкового адміністрування в цій сфері, оцінено можливі втрати бюджету при запровадженні змін. Обґрунтовано пропозиції щодо внесення змін до податкового законодавства України та методики розрахунку податкової бази оподаткування домогосподарств.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА СВІТОВА ПРАКТИКА ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1. Зміст поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування та регулятивні можливості такого оподаткування у контексті забезпечення податкової справедливості

Розглянемо зміст поняття “домогосподарство” та теоретичні засади оподаткування домогосподарств в історичній ретроспективі та в сучасних умовах повномасштабної війни в Україні.

Історичний аспект. Якщо у ХХ ст. безумовно домінуючою формою оподаткування у світі було індивідуальне прибуткове оподаткування, то на початку ери становлення системи оподаткування доходів населення поширеною була практика змішаного оподаткування домогосподарств, родин, подушного оподаткування. Безперечно, подушне оподаткування є однією з найдавніших форм оподаткування доходів населення, але слід зауважити, що однозначного системного підходу не існувало. С. Барулін з цього приводу вказує, що “перші податки мали безсистемний, надзвичайний і натуральний характер. Провідну роль у поповненні державних доходів відігравали військова здобич, контрибуції з переможених народів, особисті трудові повинності рабів і кріпаків, а також знаті та вільних громадян у вигляді участі у воєнних походах”.

Безумовно, з тих часів системи оподаткування усіх держав зазнали істотних змін, але, можливо, чи не єдина спільна риса між тим, що було, і тим, що нині є, полягає у провідній ролі оподаткування доходів і майна населення. В. Андрущенко з цього приводу зазначає, що, по суті, у стародавні часи та середні віки існували дві форми оподаткування – домени та регалії, що набули поширення у зв’язку з відсутністю ефективної системи адміністрування

податків. В Україні, пише він, на землях, які контролювала Запорізька Січ, ресурси січового скарбу формувалися за рахунок податків (мита, мостового, подимного, десятини та ін.), натуральних та особистих повинностей козачого та некозачого населення, доменів і регалій [1].

На території Київської Русі та згодом України як частини Російської імперії як через внутрішні, так і через зовнішні обставини, великого поширення набуло оподаткування хазяйств і домогосподарств. Серед зовнішніх факторів поширення цих форм оподаткування С. Барулін називає завоювання Русі монголо-татарами. Після завоювання Русі Золотою Ордою (до кінця XIII ст. н.е.) регулярною даниною було обкладено всі руські землі. Одиницею оподаткування у містах було подвір'я, а в сільській місцевості – хазяйство.

Крім того, превалювання саме подушного податку та оподаткування по хазяйствах було зумовлене системою економічних відносин у Російській імперії, де було значно поширене і тривалий час існувало кріпацтво. Своєрідними формами оподаткування населення тут були панщина та оброк.

Із скасуванням кріпосного права у 1861 р. оподаткування населення переміщується з оподаткування домогосподарства на оподаткування доходів. З розвитком капіталістичних відносин система оподаткування доходів населення стає більш системною та систематичною. В Україні у перші роки незалежності після Жовтневої революції 1917 р. (Центральна Рада, УНР, гетьманат Скоропадського) оподаткування, як зазначає П. Гай-Нижник, поступово “переводиться на принципи поступово-подоходного податку” [2].

Поширення з початком XX ст. застосування оподаткування саме доходів населення було зумовлене тим, що саме цей вид оподаткування є найсправедливішим, оскільки дохід є універсальним виразом здібностей особи, певним індивідуальним індексом її можливостей та потреб. Перевага оподаткування доходу полягає також у тому, що порівняно, наприклад, з податками з продажу або майновими воно враховує стан платоспроможності індивідуума, який, як правило, може змінюватися протягом його життя під впливом різних обставин.

У ХХ ст., у зв'язку зі становленням соціально орієнтованої моделі держави, що функціонує на ринкових засадах, поширюється сімейне оподаткування, тобто оподаткування доходів осіб з урахуванням чисельності дітей. Така форма оподаткування є логічним результатом розвитку соціально-економічних відносин у державах, що прагнуть максимізувати суспільний добробут. Держава суспільного добробуту у найширшому розумінні цього терміну повинна забезпечувати громадян не тільки мінімальним набором суспільних товарів і послуг, які визначалися ще класиками (А. Сміт, Дж. Мілль та ін.), але й забезпечувати ефективне функціонування системи соціального захисту та соціального забезпечення. А це вимагає як додаткових витрат, так і додаткових доходів.

Соціально орієнтована держава повинна враховувати не тільки первинні потреби людини, але й її репродуктивні, відтворювальні функції, і не тільки у вузькому, фізіологічному, контексті, але й у ширшому – морально-етичному, культурному, освітянському. Механізм оподаткування сімейного доходу дає змогу враховувати ці обставини і за доходами, і за витратами, оскільки робить можливим застосування тих його складових, які враховують сімейний та соціальний статуси платника податку.

Протягом минулого століття сімейне оподаткування застосовувалось у багатьох високорозвинутих країнах світу. У Франції сім'я є окладною одиницею, де сукупний дохід сім'ї ділиться на кількість осіб. Кожна дитина вважається половиною одиниці. Це так звана система сімейного коефіцієнта (family-quotient system), яка застосовується для визначення податкових зобов'язань. Швеція має систему подвійних ставок податку, що застосовуються до одружених або самотніх осіб. Інакше кажучи, можуть існувати різні форми сімейного оподаткування, але їх основне призначення – врахувати кількість дітей з метою встановлення і гарантування мінімального прожиткового рівня для кожного. Як вже зазначалося, така система оподаткування є характерною для високорозвинутих країн з чітко вираженою соціально орієнтованою моделлю розвитку і має як переваги, так і недоліки.

Домогосподарство як платник податків

З теоретичної точки зору, можна виділити декілька суб'єктів – платників податків: окрема фізична особа, родина (сім'я)¹, домогосподарство. Домогосподарство в різні часи та в різних країнах могло об'єднувати декілька родин.

Поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування є ключовим і стосується такого його елементу як платник податку. Безвідносно до нього не можуть існувати інші елементи податку, зокрема, об'єкт, база оподаткування тощо.

Домогосподарство слід розглядати як родину (сім'ю), яка об'єднана кровними зв'язками та має у спільному володінні майно, трудові і капітальні ресурси, сімейний бюджет. Її важливі характерні ознаки також полягають у тому, що вона виступає своєрідним інститутом страхування у традиційних суспільствах, оскільки члени родини контролюють одне одного, аби захистити від девіантної, непригамної суспільству поведінки та інших “моральних ризиків”.

Важливою ознакою родини є те, що її економічним базисом слугує генетичний альтруїзм, що виступає базисом реципрокної поведінки. Як зазначає Г. Беккер у родинах альтруїзм найбільш поширений, ніж в інших організаціях, тому автоматичні реакції альтруїстичних членів родини примушують навіть егоїстичних членів враховувати у своїх поведінці інтереси перших. У протилежному випадку їх очікує покарання за егоїстичну поведінку, оскільки альтруїстичні члени родини почнуть витратити на них менше часу та інших ресурсів.

Ця властивість родини як платника податків є особливо важливою для цілей оподаткування, оскільки наявність альтруїзму – генетичного, реципрокного, ієрархічного – є важливим стимулом сплати податків як засвідчують сучасні дослідження з психології податкової поведінки (див., наприклад [3]). Крім того, наявність такої властивості родини важлива для

---

¹ Тут і далі поняття “родина” та “сім'я” вживаються як синоніми.

визначення бази оподаткування доходів, майна та в цілому активів домогосподарств.

Інститут родини протягом ХХ ст. зазнає певної еволюції, що важливо відзначити, говорячи про родину як платника податків. З розвитком ринкових відносин, становленням держав суспільного добробуту, якими були задані високі соціальні стандарти протягом минулого сторіччя, відбувається зміна економічної моделі родини. Кровні зв'язки, що були так важливі для родин у традиційних суспільствах, тепер не мають такого важливого значення, оскільки на заміну родинному страхуванню приходять ринкове, на заміну родинним школам – публічні тощо. Солідарність поколінь в межах родини у ринковій економіці замінюють програми пенсійного і медичного страхування (забезпечення), інститути виховання та освіти дітей замінюють необхідність виконання цих функцій в межах сім'ї. Таким чином, поступово важливість інституту родини зменшується. Сучасні суспільства відрізняються, парадоксальним на перший погляд, поєднанням великої кількості шлюбів по любові з великою кількістю розлучень. У сучасних секулярних суспільствах батьки мають менше дітей і більше часу й ресурсів інвестується в кожную окрему дитину порівняно з традиційними суспільствами.

Важливим фактором, що має вплив на домогосподарства (родини) як платників податків, є криза інституту сім'ї, що відбувається як під впливом поширення урбанізаційних процесів, так і внаслідок прямого негативного втручання держави. Щодо останнього можна навести приклад Китаю, в якому запроваджене обмеження рівня народжуваності на загальнодержавному рівні та можливість обрання статі майбутньої дитини призвели до формування цілого покоління молодих людей з надто асиметричним розподілом в межах генерації за гендерною ознакою. Крім того, ми маємо констатувати зміну соціальних, кар'єрних та онтологічних пріоритетів у жінок. В одному з досліджень, присвячених цьому питанню, вказується, що численні інститути існуючого в індустріальних і постіндустріальних країнах сімейного права та правозастосовні практики прямо заохочують розвал сім'ї. До таких належить допомога самотнім

батькам незалежно від причини їхньої самотності. Процедури поділу майна, що є явно недружніми для багатой людини, роблять вигідною опортуністичну поведінку, збільшуючи тим самим ризики та витрати для сумлінного подружжя... Набувши великого поширення, інститут аліментів є надто неефективним.

Криза інституту родини в повному обсязі проявляється в Україні, що здебільшого зумовлено соціально-економічними чинниками, а сьогодні ситуація ще більше загострилась у зв'язку з повномасштабною війною. Станом на сьогодні в Україні кількість зареєстрованих шлюбів у порівнянні з 1991 р. зменшилась на 56%, за цей же період кількість народжених дітей жінками, які на момент народження не перебували у шлюбі, зросла з 11% до 20% [4].

До цього переліку проблем слід додати невинормовану в багатьох країнах, у тому числі в Україні, проблему одностатевих, громадянських шлюбів, коли по факту є родина, але з формально юридичної точки зору немає підстав вважати їх як такі, що можуть набути відповідного статусу платника податків.

Інші важливі глобальні тенденції впливають на платників, систему оподаткування в тому числі домогосподарств. Серед них найважливіші та релевантні щодо домогосподарств як платників податків слід назвати такі:

- 1) Демографічний перехід;
- 2) Глобалізація та породжувана нею міграція населення;
- 3) Зростання нерівності за доходами і за майном протягом останніх сорока років як на глобальному рівні, так в межах більшості країн;
- 4) Цифрова революція.

На додаток до цього, очевидно, що специфічний для України глобальний чинник, що буде мати вплив на подальший розвиток системи оподаткування в цілому, у тому числі системи оподаткування домогосподарств, є триваюча повномасштабна війна і необхідність масштабного відновлення національної економіки після її завершення.

У сучасному глобалізованому світі для цілей оподаткування домогосподарств важливим також є обраний принцип, який застосовується при

визначенні об'єкта оподаткування. У міжнародному оподаткуванні теоретично можна виділити два принципи оподаткування: 1) резидентства (місця розташування платника податку); 2) джерела (доходу). Оскільки одна з вимог ефективної системи оподаткування – нейтральність впливу на економічних агентів, їхні рішення про заощадження та інвестиції, то застосування першого принципу означає, що всі резиденти однієї країни повинні оподатковуватись однаково, незалежно від того, де одержаний ними дохід. У свою чергу, застосування другого принципу означає, що всі джерела доходу повинні оподатковуватись однаково, незалежно від того, де знаходиться резиденція платника податку. Утім, з огляду на те, що між країнами існує істотна диференціація у рівнях соціально-економічного розвитку, маржинальної дохідності капіталу і заощаджень, що деякі емпіричні дослідження навіть констатують тенденцію до дивергенції між країнами, – послідовна реалізація кожного з цих двох принципів стає неможливою. Тим часом на практиці кожна країна де-факто запроваджує систему оподаткування, яка є продуктом симбіозу цих самих принципів [5].

Проблема вибору принципу визнання об'єкта оподаткування домогосподарства у сучасних умовах війни для України є особливо актуальною, оскільки потребує розробки зручного та ефективного механізму подання податкових декларацій за отриманими іноземними доходами.

Наприклад, Україна має близько 8 млн осіб – українських громадян, які є біженцями за межами України (так звані зовнішньо переміщені особи, далі – ЗПО). Це здебільшого жінки з дітьми, що перебувають у країнах ЄС. Більшість чоловіків тим часом залишається в Україні. Ситуація триває більше року. Норми і положення міжнародного податкового права мають вищу юридичну силу стосовно вітчизняного податкового законодавства (п.п. 2 ст. 3 розділ 1 Податкового кодексу України, далі – ПКУ). Угоди про уникнення подвійного оподаткування хоч і є “модельними”, але містять безліч нюансів, що необхідно враховувати при визначенні статусу податкового резидентства.

ЗПО, перебуваючи за кордоном, у разі отримання ними доходу (фінансової допомоги, трудових доходів тощо) з іноземних джерел, мають подати податкову декларацію про майновий стан і доходи. Законодавчою підставою для подання такої декларації є п.п. 170.11.1 п. 170.11 ст. 170 ПКУ, де зазначається що громадяни повинні задекларувати свої іноземні доходи. Звернемо увагу на те, що, згідно пп. 1 п. 3 статті 102 ПКУ, “відлік строку давності зупиняється на будь-який період, протягом якого платник податків перебуває поза межами України, якщо таке перебування є безперервним та дорівнює чи є більшим за 183 дні”.

Згідно п. 27 підрозділу 1 розділу XX ПКУ допомога, отримана нашими громадянами з державних бюджетів країн, що їх прихистили, за 2022 і 2023 рр. не оподатковується.

За таких обставин станом на поточний момент є надзвичайно проблематичним і складним адміністрування податку на доходи фізичних, що теоретично може стосуватись активів домогосподарств (родин), як платниками податків (родини, що роз’єднані війною), так і ДПС України.

Не кожна країна може запровадити сімейну систему оподаткування, оскільки це вимагає застосування відповідного механізму соціальних гарантій і додаткових бюджетних видатків. Це прямо впливає на міцність та збалансованість системи державних і місцевих фінансів, що, можливо, є найголовнішим обмеженням при використанні системи сімейного оподаткування.

Об’єкти та база оподаткування домогосподарств. Об’єктами оподаткування домогосподарства в сучасних умовах можуть бути доходи (трудові, підприємницькі, інвестиційні), майно (рухоме й нерухоме), фінансові активи, земля, спадщина, споживання.

У англійській літературі узагальнюючий термін, який використовується для визначення об’єкта оподаткування домогосподарств, є поняття “wealth” (багатство). Оскільки більшість з того, чим володіють українські домогосподарства (родини), назвати і в буквальному, і в переносному значенні

багатством не можна, то ми будемо вживати поняття “активи” домогосподарств як узагальнюючий термін стосовно різних об’єктів оподаткування.

Оподаткування доходів і майна населення, якими воно володіло, в усі часи відіграло провідну роль у системі фінансів будь-якої держави. Загальну послідовність (модель розвитку) системи оподаткування можна подати як еволюцію від несистемного, невпорядкованого оподаткування і навіть експропріації доходів домогосподарств і хазяйств, від подушного оподаткування до оподаткування доходів (як вищий прояв соціальної форми оподаткування – сімейне оподаткування) у соціально орієнтованій економіці на добровільній основі або за згодою сторін.

Важливо відзначити, що за останні два сторіччя у зв’язку з процесами індустріалізації, урбанізації, розвитку цифрових технологій, фінансіалізації економіки відбувається зміна структури активів домогосподарств. Якщо до початку ХХ ст. основним активом середньостатистичного домогосподарства була земля, худоба, робочі руки, а основним об’єктом оподаткування натуральний продукт, то протягом минулого сторіччя ця структура активів змінюється у бік зростання для більшості середньостатистичних домогосподарств фінансових доходів, що виступають основним об’єктом оподаткування.

На діаграмі (рис. 1.1) представлена узагальнена структура сукупних ресурсів домогосподарств за 2021 р. Ці дані Державна служба статистики України (далі – ДССУ) отримує за результатами щорічного вибіркового обстеження умов життя домогосподарств. Проаналізувавши ці дані, можна побачити, що в структурі сукупних ресурсів домогосподарств 59,8% становить оплата праці, а доходи від підприємницької діяльності – лише 5,7%.

Оскільки трудові доходи в Україні формують основу активів більшості домогосподарств, то варто розглянути його особливості як об’єкта оподаткування.

Для набуття податкового статусу доходу як об’єкта та бази оподаткування важливим є наявність процесу ринкового ціноутворення.

ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

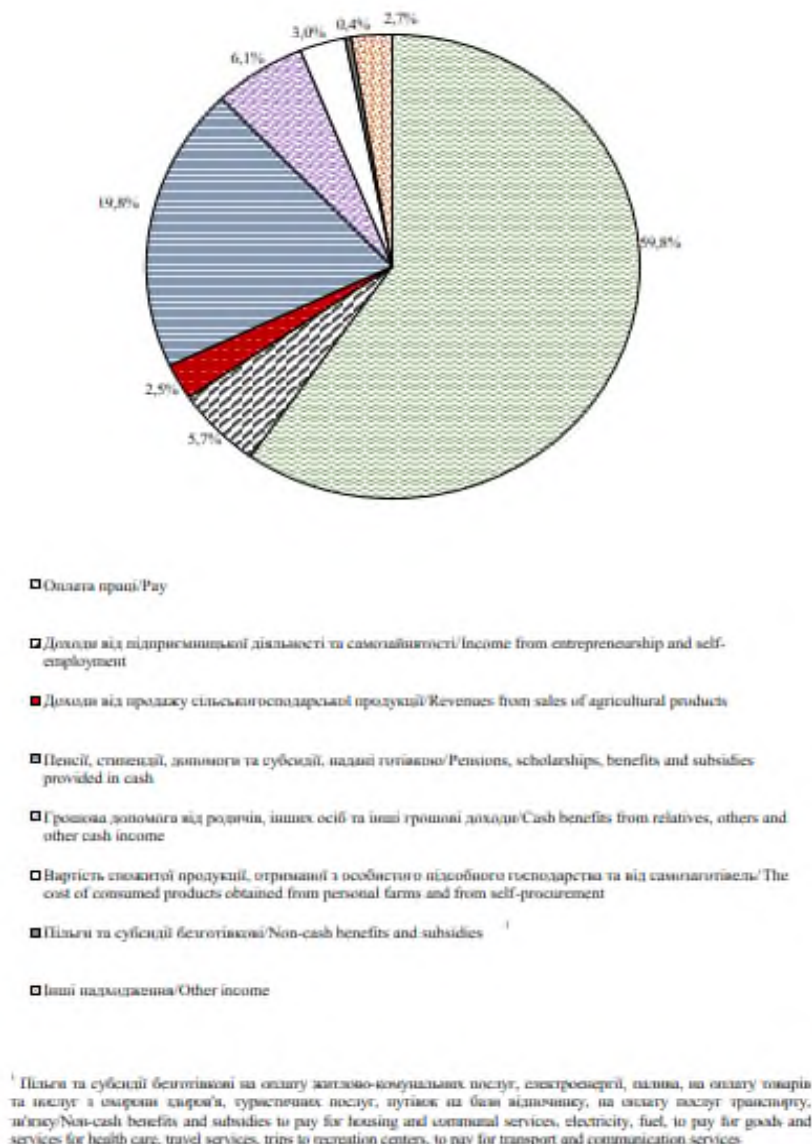

Рис. 1.1. Структура сукупних ресурсів домогосподарства України

Побудовано за: [6].

Крім того, поняття приватногосподарського доходу обов'язково передбачає певну витрату, необхідну для його одержання, дохід завжди є винагородою або платою за певну господарську діяльність або надану послугу. Під приватногосподарським доходом слід розуміти тільки ті надходження, що виникли на основі процесу ціноутворення. Остання умова, звичайно, є справедливою, якщо продаж майна не здійснюється у комерційних цілях.

Тому для цілей оподаткування дохід слід трактувати виключно як надходження, що виникають на основі процесу ціноутворення, з урахуванням

здійснених витрат у розрізі окремих джерел (форм) доходу або його суб'єктів, що були здійснені для його отримання. Крім того, для цілей оподаткування важливою є адекватна оцінка витрат, які зумовлюють наявність доходу. Для системи оподаткування доходів населення номінальним якорем адекватних затрат (неоподатковуваного мінімуму) слід вважати прожитковий мінімум, оскільки він враховує систему первинних потреб і пріоритетів людини. Цього вимагає також проблема стандартизації процедур оподаткування, оскільки в іншому випадку для кожної особи необхідно окремо визначати усі витрати, пов'язані з отриманням доходу.

Наявність витрат, що має понести платник податку для отримання доходу, є основною регулятивною властивістю податку, що використовується для створення його моделі. В оподаткуванні доходів фізичних осіб такими елементами є вирахування стандартні та спеціальні, податкові знижки, податковий кредит. Якщо стандартні і персональні вирахування (allowances, deductions) у вигляді сум компенсацій платникам податків неоподатковуваного (прожиткового) мінімуму, витрат на утримання дітей, житла тощо раніше широко використовувались різними країнами, то сьогодні як елемент податку їх найчастіше починають замінювати на податковий кредит.

З приводу поширення цього методологічного підходу на стандарти сімейного оподаткування А. Соколовська зазначає, що “з позицій теорії ринкового доходу вирахування на життєзабезпечення – неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, а також витрат на утримання матеріально залежних від платника членів сім'ї – є нормативною вимогою оподаткування, згідно з якою оподатковуваним доходом може бути лише вільний від сплати податку дохід, тобто дохід, “очищений” від неминучих приватних витрат. Таке “очищення” доходу відповідає принципу платоспроможності, вимогам соціальної держави, правовому гарантуванню окремих соціальних інститутів, зокрема, сім'ї та шлюбу” [7].

Усі доходи домогосподарства можна класифікувати за джерелами їх походження та відповідним податковим статусом (табл. 1.1).

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Таблиця 1.1. Класифікація доходів за джерелами походження

Доходи	Форма доходу	Джерело доходу	Податковий статус доходу
1. Трудові	Заробітна плата, премії, надбавки, винагороди (в т. ч. в натуральній формі)	Праця людини	Оподатковуються
2. Підприємницькі	Прибуток, дохід, гонорари, роялті, рента (якщо актив не перебуває у приватній власності)	Праця людини в статусі самозайнятої особи або підприємця	Оподатковуються
3. Інвестиційні	Проценти, дивіденди, роялті (продажу патенту), виграші	Заощадження у формі інвестиційних активів, що є результатом праці у минулому	Оподатковуються
4. Від власності	Орендна плата, надходження від продажу рухомого і нерухомого майна, рента (якщо актив є у приватній власності), спадщина	Заощадження у формі майна, що є результатом праці минулому	Оподатковуються
5. Державні трансферти	Пенсії, стипендії, допомоги, субсидії	Державний бюджет (податки з праці), ФСС (платежі до ФСС) тощо	Не оподатковуються
6. Родинна допомога і трансферти	Аліменти, грошові перекази (внутрішні і зовнішні)	Праця членів родини	Не оподатковуються

Складено за: [8].

Забезпечення справедливості при оподаткуванні домогосподарств.

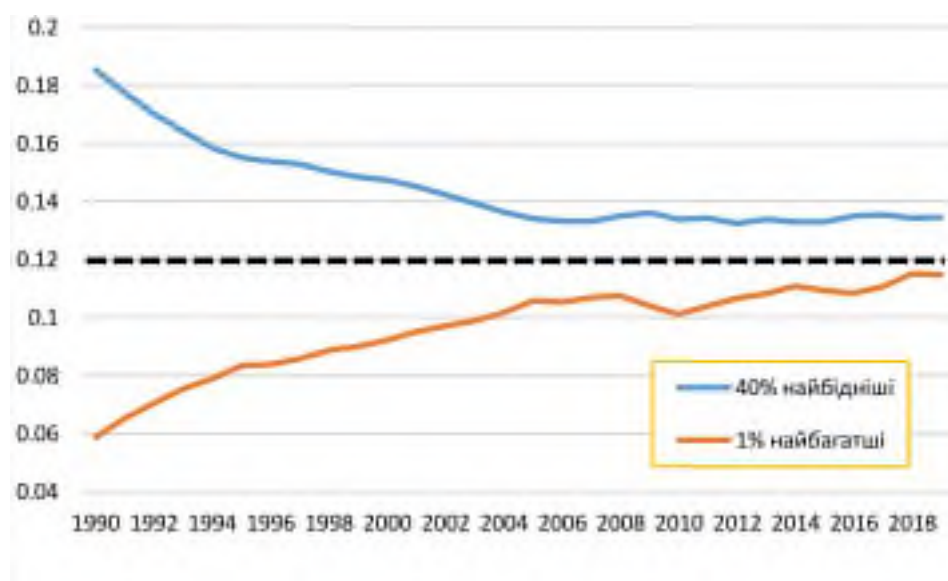
Основною ознакою справедливої системи оподаткування, справедливого податку є загальний рівень розшарування населення за доходами і майном та його динаміка, рівень прогресивності розподілу податкового навантаження за шкалою доходів (різними децильними групами) та оцінка доходів різних груп до оподаткування та після.

Незважаючи на те, що ДССУ офіційно надає помірні оцінки рівня розшарування населення в Україні за доходами (інтегральний показник коефіцієнт Джині як правило оцінюється на рівні 0,3), фактично розшарування населення України за доходами і майном суттєво вище [9]. Це пов'язано, головним чином з двома основними факторами: значний тіньовий сектор економіки; ухилення від статистичних обстежень найзаможніших домогосподарств.

Важливо відзначити, що оскільки в процесі надання трансфертів (державних, соціальних, родинних) немає процесу ринкового ціноутворення, доходи одержані з цих джерел, не оподатковуються у більшості країн.

Щодо істотного рівня розшарування населення в Україні за доходами і майном наведемо декілька фактів.

Після розпаду СРСР Україна швидко перетворилась із суспільства з відносно невеликим рівнем стратифікації за доходами і майном, егалітарного, на суспільство, де таке розшарування є одним із найбільших у світі. Достеменно за даними системи національних рахунків його складно оцінити, оскільки в ній не відображаються дані по тіньовому сектору економіки, який в Україні досить великий, і по офшорному сектору економіки. В цілому можна дійти висновку, що за рівнем розшарування за рівнем сукупних активів домогосподарств Україна ближче до таких країн як росія чи ПАР, ніж до країн ЄС (рис. 1.2).

Рис. 1.2. “Дзеркальна” зміна часток національного доходу до оподаткування в Україні (1 % найбагатших і 40 % найбідніших) у 1990–2018 рр.

Побудовано за: [10].

У Скандинавських країнах середня зарплата 50% бідніших становить 70% середньої по країні, в європейських країнах – 60, у США – 50, а в Україні – лише 30%. Другою особливістю є надзвичайно велика різниця в оплаті праці 1% найбільш високо оплачуваних працівників і решти робочої сили. Зокрема, в Скандинавських країнах заробітки цієї відносно невеликої групи перевищують середні в 5 разів, у європейських країнах – у 7, у США – в 12, а в Україні – в 13 разів.

Відповідно, різниця в оплаті праці 1% найбільш забезпечених і 50% найменш забезпечених працівників в Україні є фантастично високою: якщо в Скандинавських країнах середні заробітки 1% найбільш високооплачуваних працівників перевищують середню заробітну плату 50% найменш оплачуваних у 7,1 разу, в європейських країнах – в 11,7, у США – в 24, то в Україні – аж у 43,3(!) разів [11] (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Оцінка загальної нерівності різних типів країн за заробітною платою

Група за доходами	Співвідношення середніх заробітків у групі із середніми заробітками біднішої половини платників податків, разів			
	Скандинавські країни, 1970–1980 рр. (слабка нерівність)	Європейські країни, 2010 р. (помірна нерівність)	США, 2010 р. (сильна нерівність)	Україна, 2015 р.
40% платників податків із середніми заробітками (6–9-й децилі)	1,6	1,9	2,0	3,8
10% найбільш забезпечених (10-й дециль)	2,9	4,2	7,0	13,0
9% бідніших із найбільш забезпечених (91–99-й центилі)	2,4	3,3	5,1	9,6
1% найбагатших із найбільш забезпечених (100-й центиль)	7,1	11,7	24,0	43,3

Складено автором.

Ми доповнили дані по нерівності заробітних плат Т. Пікетті та Е. Лібанової власними розрахунками, що зроблені на основі анонімних мікроданих за показниками щодо заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами за 2012 і 2016 рр. [12]. Це обстеження рівня оплати праці, які здійснює ДССУ раз на чотири роки. У 2012 р. було опитано 277715 респондентів, у 2016 р. – 202465. Вибірки є репрезентативними. Зменшення чисельності опитуваних у 2016 р. зумовлено пропорційним зменшенням зайнятого населення України, що було зумовлено анексією АР Крим і частини територій Донецької і Луганської областей. У результаті за 2012 р. ми отримали співвідношення 22, а за 2016 р. – 31.

Стосовно прогресивності системи оподаткування доходів населення України, то раніше проведені авторські дослідження [13], в яких здійснювалась оцінка прогресивності податку на доходи фізичних осіб та розподіл податкового навантаження за шкалою доходів, засвідчують, що на окремих інтервалах доходу і для окремих категорій платників податків цей податок є регресивним або нейтральним. Водночас, цей податок є досить ефективним регулятивним інструментом саме для цілей забезпечення справедливості оподаткування. В Україні його регулятивний потенціал використовується досить обмежено та він не є інтегрованим з елементами інших податків, зборів та соціальних виплат.

1.2. Сучасний міжнародний досвід оподаткування домогосподарств

1.2.1. Правові форми оподаткування домогосподарств у різних країнах та особливості застосування відповідного податкового механізму у складі податку на доходи фізичних осіб

Важливим є створення правової бази оподаткування домогосподарств. Цей напрям спрямований на формування правових норм щодо виокремлення такого платника як домогосподарство, визначення категорій фізичних осіб, які входять до його складу, формування загального (сукупного) доходу в рамках домогосподарства, порядку декларування податкових зобов'язань у межах спільної єдиної податкової звітності.

У світі існують системи оподаткування доходів фізичних осіб, засновані на різних принципах. Найбільш часто використовуються норми індивідуального оподаткування, коли платником податку на доходи виступають фізичні особи без урахування їх сімейного стану. За таких умов спеціально не передбачено визначення консолідованого (на рівні сім'ї в цілому) доходу з метою його оподаткування. А сукупність осіб, що мають сімейні зв'язки, є окремими учасниками податкових відносин.

Утім, є й інші підходи до оподаткування доходів громадян. Зокрема, у США за одиницю оподаткування прийнято домогосподарство, а не фізичну особу, існують значні відмінності в оподаткуванні осіб, що перебувають у шлюбі та поза ним. Встановлені більш високі ставки оподаткування для осіб, що не уклали шлюб. Проте зі зростанням доходів такі відмінності зменшуються, а для платників з високими доходами оподаткування здійснюється за більш високими ставками. Такі особливості зумовлені відмінностями концентрації доходів у різних домогосподарствах, наявністю дітей, застосуванням стандартних вирахувань та ін. Ефективна ставка оподаткування для осіб не у шлюбі досягає (для домогосподарств з найбільшими доходами) близько 15%, за відсутності дітей – 13,2%, із двома дітьми – 11,7%. Крім того, у значної частини

домогосподарств у США відсутні податкові зобов'язання (близько 14,5% серед одружених і 31,8% серед неодружених). Отже, основні податкові платежі випадають на домогосподарства з більш високими доходами, водночас частина їх взагалі не має податкових зобов'язань [14].

У Франції система оподаткування доходів фізичних осіб орієнтована на урахування економічної діяльності не окремих членів родини, а домогосподарств. Застосовуються механізми підтримки тих платників, на яких лягають більші витрати із забезпечення розвитку домогосподарства та здійснення витрат на утриманців. Передбачено, що подружні пари та громадянські партнери (проживають згідно цивільного договору) мають подавати спільну декларацію про доходи, що підлягають оподаткуванню. Вони мають право на обрання стандартної системи оподаткування для домогосподарств або для кожної особи зокрема. Що стосується спільнот, які проживають без укладання шлюбу, то кожен їх член має подавати окрему податкову декларацію, навіть за умов проживання у одному житлі. Передбачено також, що студенти віком більше 25 років мають подавати податкову декларацію окремо. А учні від 18 до 25 років мають право на подання податкової декларації індивідуально або в рамках домогосподарства в цілому [15].

Дохід домогосподарства визначається, як сукупний валовий грошовий дохід всіх його членів (вік яких регламентований законодавством). До складу доходів домогосподарства належать доходи, що отримують всі його члени, які досягнули певного віку. Крім подружжя до складу домогосподарств відносять інших членів сім'ї, що з ними проживають (у тому числі утриманців), і навіть тих, хто не належить до родичів. Важливим є й те, що мають враховуватися доходи кожного члена сім'ї, навіть якщо вони не використовуються для підтримки домогосподарства. Таким чином, дохід домогосподарства складається із суми доходів усіх членів сім'ї, що проживають разом, включаючи подружжя та їх утриманців [16].

До джерел доходів домогосподарств належать: зарплата, доходи від самозайнятості, комісії, бонуси, чайові, прирости капіталу, роялті, доходи,

отримані від надання майна в оренду, доходи від інвестицій, проценти, дивіденди, виграші, виплати аліментів, компенсації з безробіття, соціальна допомога, пенсії, інші соціальні виплати.

У Канаді та Швеції використовується індивідуальна система оподаткування, яка не враховує шлюбного статусу подружжя; в ній не впроваджено спеціальної шкали оподаткування сукупних доходів домогосподарства. Натомість у Німеччині застосовується спільна система оподаткування, яка враховує лише загальний дохід подружжя. У Великобританії використовується гібридна система, у якій є елементи спільних та індивідуальних систем оподаткування доходів фізичних осіб [1716].

З метою забезпечення більш справедливого оподаткування доходів фізичних осіб у багатьох країнах запроваджені спеціальні механізми урахування додаткових факторів, що відображають діяльність домогосподарств. До них належать: структура домогосподарства (кількість членів сімей, перелік зайнятих у підприємствах різних форм власності, виконання функцій в рамках сімей, наявність утриманців, порядок використання житла тощо) [18].

У США до доходів домогосподарств відносять доходи всіх членів домогосподарства у віці 15 років та більше, що проживають разом, незалежно від їх сімейних зв'язків. Однаки, що використовують житло окремо (але продовжують належати до складу сім'ї) також ураховуються в сукупному доході домогосподарства [19].

Особливий режим оподаткування передбачений для голови домогосподарства. Статус голови домогосподарства передбачає особливі податкові категорії та стандартні відрахування. Голови домогосподарства повинні відповідати таким критеріям, до яких належать: фінансування більше половини домашніх витрат, наявність дитини або утриманця тощо. Статус голови домогосподарства дає змогу батькам або дорослим з утриманцями, вимагати більш високого стандартного відрахування та оподатковуватись за нижчими ставками, порівняно з самотніми платниками податків або тими, хто перебувають у шлюбі, проте проживають окремо.

У США застосовується прогресивна шкала ставок оподаткування доходів фізичних осіб. При цьому передбачені особливості оподаткування з урахуванням статусу платника у домогосподарстві (табл. 1.3–1.6) [20].

Таблиця 1.3. Оподаткування доходів однієї особи

№ з/п	Ставка податку, %	Оподатковуваний дохід, дол.	Податок до сплати
1.	10	0 – 10 275	10%
2.	12	Від 10 276 до 41 775	1 027,50 дол. плюс 12% от суми більше 10 275 дол.
3.	22	Від 41 776 до 89 075	4 807,50 дол. плюс 22% від суми більше 41 775 дол.
4.	24	Від 89 076 до 170 050	15 213,50 дол. плюс 24% від суми більше 89 075 дол.
5.	32	Від 170 051 до 215 950	34 647,50 дол. плюс 32% від суми більше 170 050 дол.
6.	35	Від 215 951 до 539 900	49 335,50 дол. плюс 35% від суми більше 215 950 дол.
7.	37	539 901 та більше	162 718 дол. плюс 37% від суми більше 539 900 дол.

Складено за: [20].

Оподаткування однієї особи (в рамках домогосподарства) здійснюється за прогресивною шкалою, яка має 7 ступенів. Розрахунок податку за вищими ставками здійснюється на суму перевищення доходу попередньої групи (інтервалу доходу) і додається до нарахованого податку на максимальний дохід попередньої групи. Зокрема, якщо обсяги оподаткованого доходу однієї особи становлять 80 000 дол, тоді сума податку, що належить сплатити платнику буде складати 13 217 дол, або 16,52% від отриманої суми доходу.

У випадку, коли дохід досягає 200 000 дол, сума податку буде становити 44 231,5 дол (що складає 22,12% від загальної суми оподаткованого доходу). Якщо особа отримує дохід у сумі 500 000 дол, тоді сума податку буде становити 148 853 дол, а його фактична ставка оподаткування – 29,75%.

Аналіз оподаткування доходів одружених, що подають спільну декларацію (за отриманого доходу в обсягах 80 000, 200 000, 500 000 дол), дає такі результати: для доходу 80 000 дол сума податку буде складати 9 615 дол, що фактично складає 12,02% величини отриманого доходу. Для доходу в розмірі 200 000 дол податок буде становити 69245 дол, а фактична ставка оподаткування – 34,65%. Що стосується доходу 500 000 дол, то податок з нього буде становити 166 771 дол, а загальна ставка – 33,35%.

ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

Показники оподаткування доходів одруженої особи, що подає декларацію окремо (за отриманого доходу у передбачених нашим аналізом обсягах) дає такі результати: за суми доходу 80 000 дол податок буде складати 13 217 дол (загальна ставка 16,52%). У випадку отримання доходу 200 000 дол, сума податку буде становити 44 231,5 дол, а загальна ставка буде досягати 22,12%. Щодо доходу 500 000 дол, то податок буде становити 152274,5 дол (оподатковується за загальною ставкою 30,45%).

Таблиця 1.4. Оподаткування доходів одружених, що подають спільну декларацію

№ з/п	Ставка податку, %	Оподатковуваний дохід, дол.	Податок до сплати
1.	10	0 - 20550	10%
2.	12	Від 20 551 до 83 550	2055 дол. плюс 12% від суми більше 20 550 дол.
3.	22	Від 41 776 до 89 075	9 615 дол. плюс 22% від суми більше 83 550 дол.
4.	24	Від 89 076 до 170 050	30 427 дол. плюс 24% від суми більше 178 150 дол.
5.	32	Від 170 051 до 215 950	69 295 дол. плюс 32% від суми більше 340 100 дол.
6.	35	Від 215 951 до 539 900	98 671 дол. плюс 35% від суми більше 431 900 дол.
7.	37	539 901 та більше	174 253,50 дол. плюс 37% від суми більше 647 850 дол.

Складено за: [20].

Таблиця 1.5. Оподаткування доходів одруженої особи, що подає декларацію окремо

№ з/п	Ставка податку, %	Оподатковуваний дохід, дол.	Податок до сплати
1.	10	0 до 10 275	10%
2.	12	Від 10 276 до 41 775	1 027,50 дол. плюс 12% від суми більше 10 275 дол.
3.	22	Від 41 776 до 89 075	4807,5 дол. плюс 22% від суми більше 41 775 дол.
4.	24	Від 89 076 до 170 050	15 213,50 дол. плюс 24% від суми більше 89 075 дол.
5.	32	Від 170 051 до 215 950	34 647,5 дол. плюс 32% від суми більше 170 050 дол.
6.	35	Від 215 951 до 323 925	49 335,50 дол. плюс 35% від суми більше 215 950 дол.
7.	37	323 926 та більше	87 126,75 дол. плюс 37% від суми більше 323 925 дол.

Складено за: [20].

Аналіз оподаткування доходів голови домогосподарства (за аналогічних попереднім розмірів доходу) дає такі результати: за доходу у 80 000 дол сума

ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

податку буде складати 11 717 дол, дохід оподатковуватиметься за ставкою 14,65%. У випадку отримання доходу 200 000 дол, податок буде становити 42 732 дол, а загальна ставка оподаткування доходу – 21,37%. Щодо доходу 500 000 дол, то податок буде становити 152 274,5 дол, а дохід оподатковуватися за загальною ставкою 30,45%. Узагальнимо результати розрахунків у табл. 1.7.

Таблиця 1.6. Оподаткування доходів голови домогосподарства

№ з/п	Ставка податку, %	Оподатковуваний дохід, дол.	Податок до сплати
1.	10	0 до 14 650	10%
2.	12	Від 14 651 до 55 900	1465 дол. плюс 12% від суми більше 14 650 дол.
3.	22	Від 55 901 до 89 050	6 415 дол. плюс 22% від суми більше 55 900 дол.
4.	24	Від 89 076 до 170 050	13 708 дол. плюс 24% від суми більше 89 050 дол.
5.	32	Від 170 051 до 215 950	33 148 дол. плюс 32% від суми більше 170 050 дол.
6.	35	Від 215 951 до 539 900	47 836 дол. плюс 35% від суми більше 215 950 дол.
7.	37	539 901 та більше	161 218,50 дол. плюс 37% від суми більше 539 900 дол.

Складено за: [20].

Таблиця 1.7. Зведена таблиця щодо оподаткування доходів різних варіантів домогосподарства у США

№ з/п	Обсяг доходу (дол)	Категорія платників	Загальна ставка (Сума податку/дохід), %
1.	Максимальна сума	Одна особа До 10 275 дол	10
		Одружені, подається спільна декларація До 20550 дол.	
		Одружені, декларація подається окремо До 10 275 дол.	
		Голова домогосподарства До 14 650 дол	
2.	80 000	Одна особа	16,52
		Одружені, подається спільна декларація	11,49
		Одружені, декларація подається окремо	16,52
		Голова домогосподарства	14,65
3.	200 000	Одна особа	22,12
		Одружені, подається спільна декларація	17,84
		Одружені, декларація подається окремо	22,12
		Голова домогосподарства	21,37
4.	500 000	Одна особа	29,75
		Одружені, подається спільна декларація	24,50
		Одружені, декларація подається окремо	30,45
		Голова домогосподарства	29,45

Розроблено та складено авторами.

Як бачимо, порівняно з платниками, що подають окремі декларації, сума доходу до оподаткування за ставкою у 10% для одруженої особи, яка подає спільну декларацію, у два рази перевищує ліміти для однієї особи, а також одружених, які подають окремі декларації. Водночас для голів домогосподарств передбачено збільшення такої суми. За обсягу оподаткованого доходу 80 000 дол найбільш низька ставка оподаткування є для одружених, що подають спільну декларацію; кращі умови, порівняно з іншими категоріями платників, прийняті для голів домогосподарств.

Отже, система оподаткування доходів фізичних осіб у США відзначається спрямованістю на дотримання принципів справедливості в оподаткуванні, а також на підтримку подружніх пар.

Тепер розглянемо докладніше особливості правового регламентування оподаткування домогосподарств у Франції. У країні прийнято, що домогосподарство складається з фізичних осіб, що об'єднані у складі сім'ї та стають єдиним платником податків. Допускається, що домогосподарство може існувати навіть за наявності однієї особи [21].

Інституціональна база оподаткування Франції визначається документами, що прийняті Парламентом (Національною асамблеєю). Податкова система країни характеризується повною законодавчою регламентацією разом із досить високими ставками соціальних податків. Надходження від податків формують близько 90% доходної частини бюджету.

У Податковому Кодексі Франції (далі – ПКФ) містяться норми, котрі врегульовують оподаткування доходів домогосподарств. Зокрема, в ст. 4а визначено, що особи, які мають місце проживання у Франції, мають платити податок на доходи з усіх своїх доходів. Ті, чий податковий доміцилій знаходиться за межами Франції, зобов'язані виплачувати цей податок виключно на підставі свого доходу з французьких джерел [22].

У ст. 4б конкретизовано, які саме особи вважаються такими, що мають податковий доміцилій у Франції:

- особи, які мають свій будинок чи основне місце проживання у країні;

- ті, хто здійснює професійну діяльність у Франції, незалежно від того, оплачується вона чи ні, якщо вони не можуть довести, що ця діяльність здійснюється там на допоміжній основі;
- керівники компаній, штаб-квартира яких знаходиться у Франції та річний оборот яких перевищує 250 млн євро²;
- агенти держави, місцевих органів влади та державної лікарняної служби, які мають свою податкову адресу у Франції, що виконують свої функції або очолюють місії в іноземній державі і які не оподатковуються в цій країні податком на доходи на весь їх дохід.

Отже, обов'язок сплачувати податки на доходи у Франції зазвичай залежить від місця проживання. Податковим резидентом вважається фізична особа, яка проживає у Франції протягом 183 днів у календарному році. Податкове резидентство у Франції залежить від того, де витрачається найбільше часу, а не від місця отримання найбільшого доходу [23].

Як зазначалося вище, у Франції податок на доходи фізичних осіб справляється з домогосподарств, а не персонально. Ключовим поняттям є податкові домогосподарства (*foyer fiscal*), що формує підхід, який засновано на концепції домогосподарства з єдиним бюджетом. Цей термін використовується податковими органами Франції для позначення всіх, хто зареєстрований в одній податковій декларації.

У розділі 6 ПКФ, а також у Законі № 2022-1157 від 16 серпня 2022 р. [24] визначено особливості сплати податку на доходи фізичних осіб. Зокрема зазначено, що кожен платник податку має сплатити податок на доходи як щодо своїх особистих доходів, так і стосовно доходів його дітей і осіб, які вважаються утриманими ними особами згідно зі ст. 196 і 196 A bis. Дохід, отриманий дітьми, що перебувають однаковою мірою на утриманні обох батьків, вважається, якщо не доведено інше, розділеним між батьками порівно. Особи, що перебувають у шлюбі, підлягають спільному оподаткуванню доходів, отриманих кожним, а

---

² Уточнюється, що для товариств, які контролюють інші товариства на умовах, визначених статтею L. 233-16 Господарського кодексу, під оборотом розуміється сума оборотів їх та підконтрольних їм товариств.

також доходів їх дітей та утриманців; таке оподаткування встановлено на подружжя [25].

Податкове домогосподарство може складатися з таких осіб:

- самотня особа (неодружена, овдовіла, розлучена або проживає спільно);
- самотня особа, яка має на утриманні одного або кількох дітей;
- подружня пара або особи, які перебувають в цивільному шлюбі;
- подружня пара (або одна особа, що перебуває в цивільному шлюбі) і будь-яка дитина (діти) на утриманні.

Неповнолітні та/або повнолітні діти-інваліди є частиною оподатковуваної родини своїх батьків.

Більшість сімейних пар зобов'язані подавати спільну декларацію про доходи. Однак, якщо подружжя проживає окремо, а шлюб передбачає угоду, яка дозволяє кожному з подружжя самотійно розпоряджатися своїм майном, кожна сторона має подати окрему декларацію про доходи [26].

Нижче описано різні форми оподаткування родин у Франції:

1. Подружні пари з дітьми або іншими утриманцями або без них. Вони складають домогосподарство, яке сплачує єдиний податок, і повинні подавати спільну податкову декларацію.

2. Подружні пари за мировою угодою, що дозволяє кожному управляти своїм окремим майном, які не живуть під одним дахом. Вони утворюють два податкові домогосподарства та повинні подавати дві окремі податкові декларації.

3. Подружжя PACS [³], яке живе разом за договором загального права. Вони складають домогосподарство, яке сплачує єдиний податок, і повинні подавати спільну податкову декларацію.

4. Пара, яка живе разом без будь-якого юридичного договору (конкубінат). Вони утворюють два податкові домогосподарства та повинні подавати дві окремі податкові декларації.

---

³ Зареєстроване співмешкання (PACS, далі – ПАКС) – громадянський стан, набутий і підтверджений свідоцтвом, виданим реєстром (стаття 515-1 Цивільного кодексу).

5. Одна особа. Він/вона формує одне податкове домогосподарство та має подати індивідуальну податкову декларацію.

Французьке податкове законодавство багато в чому є гнучким до індивідуальних обставин, що пов'язані з певними датами подій (зокрема, роками одруження, розлучення та смерті подружжя).

У рік одруження подружжя має можливість подати дві окремі декларації про податок на доходи у Франції чи одну спільну декларацію. Незалежно від рішення, яке прийме подружжя, податкові декларації мають охоплювати весь фінансовий рік. Подружжю доцільно зробити розрахунки та вибрати найбільш оптимальну з точки зору оподаткування податкову декларацію.

У рік розлучення або роздільного проживання подружжя має подати дві окремі декларації про доходи. Нарешті, у рік смерті одного з подружжя той, хто живий, має подати спільну декларацію про доходи за весь фінансовий рік. Він повинен включати дохід, отриманий з 1 січня до дати смерті померлого партнера, і дохід за весь рік для пережившого подружжя [26].

Склад “податкової родини” використовується для розрахунку часток податку домогосподарства, які до неї застосовуються. Сума цих часток складає сімейний коефіцієнт, який визначає суму податкового зобов'язання.

Отже, у французькому законодавстві застосовуються два основні терміни: фіскальні частки (*fiscales*) та *quotient familial* – середній сукупний дохід на члена родини, “сімейний коефіцієнт”.

Сімейний коефіцієнт встановлено у 1945 р. Він є специфічним елементом французької податкової системи, який відповідає меті визначити місце платника податку на доходи, який має сім'ю, та окремого індивіда та встановити між ними співвідношення. “Сімейний коефіцієнт” суттєво пом'якшує прогресивність податку для платників, які мають утриманців (дітей, інвалідів або інших осіб). Він визначається шляхом ділення загального оподаткованого доходу домогосподарства на певну кількість часток, яка приблизно пропорційна кількості одиниць споживання, які сплачує платник податку. До цього коефіцієнта застосовується прогресивна шкала податку, яка впливає з положень

фінансового закону року. Множення отриманого таким чином результату на кількість часток дає суму податку, яку має сплатити домогосподарство. Отже, чим на більше число ділиться дохід, тим менше він досягає вищих порогів цієї шкали [28].

Зауважимо, що Закон 1974 р. про зниження віку цивільного повноліття, яким такий вік було знижено з 21 до 18 років, призвів до серйозних змін у режимі оподаткування дітей-утриманців. Автоматично вважаються дітьми на утриманні і мають право на отримання сімейного коефіцієнту без будь-яких обмежень діти до 18 років (половина частки) та інваліди незалежно від віку (одна частка). Однак діти інших вікових груп мають можливість подати запит на приєднання до домогосподарства батьків, якщо їм менше 21 року; якщо вони молодші 25 років і продовжують навчання; якщо, попри свій вік, вони проходять військову службу.

Особиста податкова частка – це одиниця однієї особи в сім'ї.

Ці частки визначаються залежно від складу сім'ї, зокрема:

- одна особа зараховується як 1 частка податку;
- подружня пара або пара в цивільному шлюбі складається з 2 осіб, тобто 2 частки податку;
- подружня пара (або особа, яка перебуває у цивільному шлюбі) з однією дитиною на утриманні становить 2,5 частки податку;
- подружня пара (або особи в цивільному шлюбі) з двома дітьми на утриманні складає 3 частки податку;
- подружня пара (або особи в цивільному шлюбі) з трьома дітьми на утриманні становить 4 податкові частки;
- подружня пара (або особи в цивільному шлюбі) з чотирма дітьми на утриманні складає 5 часток податку;
- починаючи з п'яти дітей, кожна додаткова дитина становить 1 частку податку;
- одинока, розлучена або овдовіла особа з однією дитиною на утриманні становить 1,5 частки податку;

- одинока, розлучена або овдовіла особа з двома дітьми на утриманні становить 2 частки податку;
- якщо неодружена, розлучена або овдовіла особа має трьох або більше дітей, кожна додаткова дитина, починаючи з третьої, становить 1 частку податку.

У разі спільної опіки (*garde alternée*) ці частки розраховується інакше.

Для подружніх пар (або тих, хто перебуває у цивільному шлюбі) або для овдовілих осіб:

- одна дитина на утриманні становить 2,25 частки податку;
- двоє дітей на утриманні становлять 2,5 частки податку;
- троє дітей, які перебувають на утриманні, складають 3 частки податку;
- четверо дітей на утриманні становлять 3,5 частки податку;

для самотньої, окремої або розлученої особи:

- одна дитина на утриманні становить 1,25 частки податку;
- двоє дітей на утриманні становлять 1,5 частки податку;
- троє дітей на утриманні складають 2 частки податку;
- четверо дітей на утриманні становлять 2,5 частки податку.

Існують деякі винятки, що дають змогу додати додаткові половини часток. Особам, які мають листок непрацездатності, бойовий квиток, військову пенсію чи пенсію ветеранам, а також особам старше 74 років додатково нараховується половина частки.

У Франції податок на доходи фізичних осіб передбачає визначення суми доходу, що отримується протягом року. Враховуються різні категорії доходів, що отримують фізичні особи, до складу яких належать: промислові та комерційні доходи, некомерційні та сільськогосподарські доходи, доходи від володіння землею, заробітна плата, пенсія, доходи від рухомого майна, прирости капіталу. Розраховується чистий дохід (на основі загального обсягу отриманого доходу, незалежно від джерел його надходжень, після вирахувань, що передбачені чинними нормами оподаткування). Розраховується податок для кожного домогосподарства (сімейної одиниці), що включає одного або двох партнерів, їх

дітей та інших утриманців. Оподаткований дохід домогосподарства шляхом використання сімейних коефіцієнтів поділяється на кілька частин, які визначаються кількістю фізичних осіб, що належать до складу домогосподарства [29].

Доходи французьких податкових резидентів у материковій частині країни, заморських департаментах і регіонах підлягають оподаткуванню за прогресивною шкалою ставок. У Франції окрема ставка застосовується до кожної категорії оподатковуваного доходу; в міру збільшення доходу домогосподарства підвищується ставка податку (табл. 1.8).

Таблиця 1.8. Ставки оподаткування доходів домогосподарств у Франції, отриманих у 2022 р.

Оподатковуваний дохід	Ставка податку
До 10 777 євро	0%
Від 10 777 євро до 27 478 євро	11%
Від 27 478 євро до 78 570 євро	30%
Від 78 570 євро до 168 994 євро	41%
Більш ніж 168 994 євро	45%

Складено за: [31].

При цьому шкала оподаткування доходів домогосподарств переглядається щорічно.

Податок у Франції розраховується на кожен з сімейних частин, а потім складається для отримання суми, що підлягає оподаткуванню для домогосподарства в цілому. Тому сім'ї з кількома дітьми-утриманцями будуть мати більш низькі податкові зобов'язання [30].

Впровадження оподаткування доходів домогосподарств належить до факторів зміцнення справедливості системи оподаткування. Оподаткування домогосподарств створює додаткові стимули для участі громадян у виробничих процесах, підвищення якості людського капіталу, ведення домашнього господарства, покращення нагляду за неповнолітніми, а також особами літнього віку. Певною мірою такі підходи впливають на підтримку укладання шлюбів, провадження внутрішньої спеціалізації в межах домогосподарства, зменшення розлучень тощо.

1.2.2. Національні підходи до визначення об'єкта оподаткування у практиці оподаткування домогосподарств

Підходи до визначення об'єкта оподаткування у практиці оподаткування домогосподарств мають особливості. Система оподаткування приватних доходів фізичних осіб потенційно суттєво впливає на індивідуальні та сімейні рішення і особливо важливим елементом механізму оподаткування доходів фізичних осіб є визначення одиниці оподаткування. Як зазначає А. Соколовська, існують такі підходи до визначення одиниці оподаткування:

- одиницею оподаткування може бути індивідуальний дохід фізичної особи незалежно від її сімейного стану.
- подружні пари можуть обкладатися датком на сукупний дохід.
- сукупний дохід подружжя може підлягати розщепленню, так що в результаті кожна частина сукупного доходу оподатковується окремо за діючою шкалою [32].

Кількісний аналіз зазначених вище методів свідчить про те, що оподаткування з використанням методу розщеплення сукупного сімейного доходу забезпечує найнижчий рівень оподаткування доходів сім'ї. При цьому, якщо для сімей з двома працюючими цей метод забезпечує зменшення податкового тягара лише порівняно з методом оподаткування сукупного доходу подружжя, то для сімей, де дружина перебуває на утриманні чоловіка, він забезпечує переваги і порівняно з методом обкладання індивідуального доходу фізичної особи. Крім того, наслідком методу розщеплення доходів є те, що фактично працюючий член подружжя отримує “подружню пільгу”, оскільки беручи шлюб, він зменшує свій податковий тягар. Найвищий рівень оподаткування доходів сім'ї спричиняє метод оподаткування сукупного сімейного доходу. Зростання податкового тягара внаслідок застосування цього методу називають “податком на шлюб”. У податкових систем де використовується метод оподаткування сукупного доходу сім'ї, для послаблення податкового тягара до подружніх пар,

що заповнюють спільну декларацію можуть застосовуватись особливі податкові шкали; їм може надаватися також дозвіл на заповнення індивідуальної декларації із застосуванням ще однієї шкали.

Україна не має досвіду оподаткування сукупного доходу домогосподарств, тоді як в економічно розвинутих країнах, навпаки, існує добре налагоджена система оподаткування домогосподарств, характерною особливістю якої є те, що сім'ю розглядають як окрему податкову одиницю. Наприклад, Канада та Швеція мають індивідуальну систему оподаткування приватних доходів, за якою ані доходи подружжя, ані сімейний стан не визначають податкову шкалу одружених осіб. Навпаки, США та Німеччина використовують спільну систему, яка враховує загальний заробіток подружжя під час визначення податкових ставок осіб, які перебувають у шлюбі.

Відсутність системи оподаткування сукупного доходу домогосподарства в Україні спричиняє невідповідність податкового тягаря реальному матеріальному стану окремих громадян. Тому використання системи оподаткування домогосподарств створює можливості для вирішення низки соціальних проблем та забезпечення зростання рівня життя населення.

Податки з приватних доходів фізичних осіб є основним джерелом доходів для більшості розвинених країн. Ці доходи використовуються для перерозподілу ресурсів між домогосподарствами та забезпечення суспільних благ. Уряди можуть обирати не лише прогресивність, але й тип оподаткування доходу, кожен з яких має різний вплив на розподіл добробуту в країні та нерівність доходів та податкове навантаження на доходи фізичних осіб.

Спільне оподаткування домогосподарства (сім'ї) полягає у зведенні (сумуванні) їхніх доходів в одну податкову базу. У цій концепції важливо визначити податкове та правове становище подружжя, як основи домогосподарства. Тут доступні три варіанти рішення:

- система представництва, за якої дохід дружини додається до доходу чоловіка (голови сім'ї). Ця система в своїй класичній формі припускає

відсутність рівності подружжя, оскільки дієздатним є лише чоловік, від імені якого розраховується податок;

- система спільної правоздатності, яка передбачає розгляд подружжя як одного суб'єкта, тобто складна податкова система;
- система роздільної правоздатності, в якій подружжя є співплатниками податку щодо спільної бази оподаткування. Податок розраховується на обох членів подружжя.

Прийняття роздільної правоздатності є більш вигідним для домогосподарства (сім'ї), оскільки не дискримінує жодного з подружжя. Крім того, це дає змогу більш ефективно використовувати такі елементи конструкції, як неоподатковуваний мінімум доходів громадян або податкові пільги. Всі три способи оподаткування подружжя засновані на принципі накопичення податків.

При прогресивній шкалі оподаткування це означає, що податковий тягар зростає. Щоб запобігти цьому, країни ЄС, які визнають правоздатність сім'ї або гарантують привілеї платникам податків із сім'єю (при цьому відмовляються надавати сім'ї податкову правоздатність), прийняли конструкцію поділу спільного доходу (система поділу доходу), що належить до системи роздільної потужності. Наведений вище метод можна реалізувати двома різними способами.

Перший спосіб полягає у застосуванні двох шкал оподаткування. Одна для самотніх, інша – для сімейних пар. Розміри неоподаткованого мінімуму та межі окремих діапазонів податкової шкали подвоюються для подружніх пар порівняно з самотніми особами.

Другий спосіб базується на одній шкалі оподаткування. Для подружжя база оподаткування становить половину суми їхніх доходів, на цю суму розраховується податок, який потім множить на два (система розподілу доходів).

Найпопулярнішим способом відображення спроможності домогосподарства нести податковий тягар у країнах ЄС є накопичення її доходів. У випадку оподаткування подружжя існує кілька форм, що враховують

домогосподарство в цілому, спільне або роздільне оподаткування доходу, кількість дітей та їх вік. Розподіл доходу (розподіл спільного доходу, отриманого подружжям) передбачає, що шлюб є економічною одиницею. Тому отриманий дохід ділиться і кожному з подружжя призначається половина. Це припущення відповідає правилам правового взаємного забезпечення подружжя. У цьому випадку для цілей оподаткування враховується кількість членів домогосподарства. Діти вважаються дорослими або частково дорослими, наприклад, якщо двоє дітей, кожна становитиме $1/2$ людини, а 3 – $1/3$. Іноді враховується вік дитини, оскільки витрати на її утримання та навчання зростають разом з дитиною.

Експерти вважають, що спільне оподаткування не є нейтральним рішенням щодо соціально-економічних структур. Рекомендується надати платнику податків вибір між спільним і роздільним оподаткуванням, що має забезпечити, принаймні частково, нейтральність податку [33]. Це означає відмову від об'єднання доходів і розгляду шлюбу як об'єкта оподаткування. Суб'єктом є виключно особа, яка отримує дохід [34].

Податкові системи країн ЄС по-різному вирішують питання спільного оподаткування сімейних доходів. Модельного рішення немає, а норми загального права не передбачають і не примушують до будь-яких рішень у цій сфері, які мали б прийняти всі країни ЄС. Окремі країни окремо визначають принципи податкового навантаження на доходи сім'ї. Зазвичай це модель, яка відмовляється від надання правоздатності сім'ї, але гарантує певні пільги платникам податків, які мають сім'ю.

За останні 20 років відбулися зміни в оподаткуванні доходів домогосподарств. Поширена концепція спільного оподаткування доходів протягом останніх 20 років поступово еволюціонувала до роздільної сплати податків подружжям. Такі зміни відбулися в Австрії, Бельгії, Чехії, Данії, Естонії, Литві, Латвії, Словаччині, Словенії, Швеції, Великобританії та Італії. Лише у Франції, Люксембурзі, Німеччині та Португалії можливе спільне оподаткування подружжя. Можливість вибору форми використовувати (спільну

чи індивідуальну) зберегли для платників податків Іспанії, Ірландії, Мальти та Польщі.

Податкові системи в країнах-членах ЄС розвиваються від шедулярної системи оподаткування до методу, який використовується в англосаксонських країнах (оподаткування глобального доходу).

Визначення оподаткованого доходу, як об'єкта оподаткування, у країнах ЄС ґрунтується на п'яти основних податкових принципах:

- предметна універсальність – це означає, що податок повинен охоплювати всіх осіб, які отримують дохід, що означає скасування виключень, за винятком випадків, виправданих міжнародним правом або звичаями (таких як винятки дипломатичного та консульського персоналу з дотриманням принципу взаємності);
- універсальність об'єкта – виражається в оподаткуванні спільного доходу фізичної особи (глобальний податок), а не доходів від окремих джерел доходу. Послідовне застосування цього правила не допускає окремого оподаткування деяких доходів або використання окремих шкал податкових ставок. Він дає змогу вираховувати понесені збитки від одного джерела доходу з інших доходів;
- принцип рівності (справедливості) – передбачає однакове ставлення до всіх платників податків, які отримують однаковий дохід, незалежно від джерела доходу. Цей принцип часто виражається як принцип так званої податкової справедливості, який постулює звільнення від оподаткування людей з найнижчими доходами, залишення неоподаткованого прожиткового мінімуму, використання соціальних і сімейних преференцій та диференціацію податкового тягаря відповідно до платоспроможності. шляхом застосування податкової прогресії;
- оподаткування “чистого доходу” в об'єктній перспективі – це означає оподаткування лише доходу, який є у розпорядженні платника податку, за вирахуванням витрат, здійснених для отримання доходу;

- оподаткування “чистого доходу” в предметній перспективі – пов’язане із залишенням деякої неоподаткованої суми (прожиткового мінімуму) платникам податку для задоволення своїх основних індивідуальних та сімейних потреб. Недотримання цього правила вимагало б повернення податків, зібраних органами державної влади у вигляді різних соціальних виплат.

У системах оподаткування доходів фізичних осіб, запроваджених у країнах ЄС, принцип платоспроможності враховується в різних елементах структури оподаткування (які виступають окремо, разом або як окремі елементи), таких як:

1. Визначення неоподаткованої суми для непрацюючого подружжя (Словаччина) або для кожної дитини, яку утримують батьки (наприклад, у Бельгії, Чехії, Естонії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Словенії та Литві).

2. Спільне оподаткування подружжя (наприклад, в Ірландії, де встановлено окремі податкові шкали для самотніх людей і для сімейних пар).

3. Специфічне та унікальне оподаткування сімейних доходів у податковій системі Франції (система сімейного часткового оподаткування, що відображає кількість дітей у сім’ї).

4. Структури, які дають право робити податкові вирахування деяких витрат на утримання дітей (наприклад, у Франції) або навіть сім’ї (Німеччина).

5. Розмір і діапазон податкових ставок.

6. Методика визначення витрат на отримання доходу.

7. Система преференцій, яка враховує сімейний стан.

Розглянемо підхід до визначення об’єкта оподаткування у практиці оподаткування домогосподарств Німеччини. У країні застосовується прогресивний податок, ставка якого не перевищує 45%. Усі фізичні особи – резиденти оподатковуються за своїми світовими доходами. Фізичні особи – нерезиденти оподатковуються (у разі доходу від інвестицій та найму, як правило, шляхом утримання) лише з доходу джерела в Німеччині.

Оподатковуваний дохід охоплює доходи з таких категорій: сільське та лісове господарство, торгівля або бізнес, незалежні професії, працевлаштування,

капіталовкладення, орендна плата та роялті, інші доходи (за визначенням податкового законодавства).

Об'єкт оподаткування – чистий дохід, який базується на всіх валових доходах, отриманих протягом календарного року, зменшених на витрати, пов'язані з доходом, протягом того самого періоду для кожної з категорій (класу) платників податків. Збитки від однієї із семи основних категорій доходу (крім капітальних інвестицій) можуть бути повністю компенсовані позитивним доходом від іншої категорії доходу (можуть застосовуватися винятки для “інших доходів”).

Загальний дохід після вирахувань у кожній категорії, який може бути зменшений на одноразові вирахування або на фактичну оплату спеціальних витрат визначених податковим законодавством, є оподатковуваним доходом. Ця категорія залежить насамперед від сімейного стану: одинокий, з батьком-одинаком або одружений. Батьки-одинаки та подружні пари або зареєстровані цивільні партнерства можуть подати заявку на зміну податкової категорії.

Розглянемо особливості оподаткування різних видів доходів у Німеччині.

Зарплати, що виплачуються згідно з німецькою платіжною відомістю, обкладаються податком із заробітної плати, який утримується роботодавцем і зараховується до остаточного річного податку на доходи фізичних осіб. Враховується особиста ситуація шляхом застосування певних податкових класів і застосовуються певні відрахування.

Заробітна плата, яка виплачується іноземним роботодавцем (який не має постійного представництва в Німеччині), але перераховується німецькій компанії, також підлягає оподаткуванню. Починаючи з 2020 р., те саме стосується зарплати, яка фактично не перераховується, але повинна була бути перерахована за принципом “витягнутої руки”. Німецька компанія вважається “економічним роботодавцем”, тому вона зобов'язана щомісяця розраховувати та перераховувати до податкової служби відповідний податок із заробітної плати.

Заробітна плата, яку виплачує іноземний роботодавець і не нараховується німецькій компанії, і не повинна була перераховуватися на німецьку компанію

за принципом “витягнутої руки”, як правило, не підлягає утриманню податку із заробітної плати. Як і з іншими доходами, податок для цих працівників розраховується шляхом оцінки, як правило, після першої річної декларації. Пенсійний дохід також підлягає оподаткуванню з урахуванням додаткових надбавок.

Опціони на акції в основному оподатковуються під час їх продажу. Оподатковуваний прибуток розраховується на момент виконання опціону, як правило, як різниця між ринковою ціною акцій і ціною продажу. Звільнення від сплати податку може бути надано, якщо протягом періоду між наданням і набуттям права працевлаштування не здійснювалося в Німеччині, і, отже, дохід від найму не підлягав оподаткуванню в Німеччині. Вигода від опціону на акції визначається на основі робочих днів між наданням і набуттям прав.

Акції, надані безкоштовно або за низькою ціною, можуть бути звільнені від оподаткування на суму до 1440 євро на рік, якщо виконуються певні умови. Це звільнення надається для акцій компанії-роботодавця та материнської компанії, яка контролює та консолідує свою дочірню компанію.

Сприятлива податкова ставка може застосовуватися, якщо період між наданням і реалізацією перевищує 12 місяців і якщо працівник працює в компанії, яка надає право, принаймні протягом перших 12 місяців цього періоду. У разі обмеженого статусу платника податку застосування сприятливої ставки податку до нарахування заробітної плати призводить до обов'язку подання декларації про податок на доходи фізичних осіб для платника податку-нерезидента, включаючи прогресивний вплив доходу, який інакше не оподатковується.

Податок на чистий прибуток від професійної діяльності або від ведення торгівлі чи бізнесу збирається шляхом оцінки. Квартальні внески можуть бути оцінені на основі оцінки та зараховані на остаточний тягар податку на прибуток.

Приріст капіталу від фінансових інвестицій (наприклад, продаж акцій) підлягає оподаткуванню за фіксованою ставкою податку в розмірі 25% плюс 5,5% надбавки до солідарності (загалом 26,375%, плюс церковний податок), який

в основному утримується у джерела. Пов'язані витрати не вираховуються. На приріст капіталу нараховується “допомога інвестору” у розмірі 801 євро (1000 євро станом на період оцінки 2023 р.) на платника податків за рік для загального доходу від усіх фінансових інвестицій. Ця сума подвоюється у випадку спільного подання платниками податків, які перебувають у шлюбі. Особливі правила застосовуються щодо оподаткування приросту капіталу від продажу значної частки в корпорації (1% або більше). Спеціальні часткові звільнення від оподаткування застосовуються до приросту капіталу від продажу паїв взаємних фондів, залежно від характеру фонду.

Інший приріст капіталу оподатковується в Німеччині за індивідуальними прогресивними ставками, лише якщо продаж відбувається протягом одного року (для рухомого майна) або десяти років (для нерухомого майна) після дати покупки. Цей приріст капіталу підлягає оподаткуванню лише в тому випадку, якщо загальний прибуток перевищує 600 євро на рік.

Дохід від дивідендів оподатковується фіксованою ставкою податку в розмірі 25% плюс 5,5% солідарного збору (загалом 26,375%, плюс церковний податок, якщо застосовано), який в основному утримується у джерела. Пов'язані витрати не можна вирахувати. Дивідендний дохід відповідає вимогам для щорічної надбавки для інвестора в розмірі 801 євро (1000 євро станом на період оцінки 2023) на платника податку на загальну суму всіх доходів від фінансових інвестицій. Ця сума подвоюється у випадку спільного подання платниками податків, які перебувають у шлюбі.

Відсотковий дохід підлягає оподаткуванню фіксованою ставкою податку в розмірі 25% плюс 5,5% солідарного збору (загалом 26,375%, плюс церковний податок, якщо застосовано), який в основному утримується у джерела. Пов'язані витрати не можна вирахувати. Процентний дохід відповідає вимогам для щорічної надбавки для інвестора в розмірі 801 євро (1000 євро станом на період оцінки 2023 року) на платника податку на загальну суму всіх доходів від фінансових інвестицій. Ця сума подвоюється у випадку спільного подання платниками податків, які перебувають у шлюбі.

Отримана орендна плата за вирахуванням допустимих витрат є частиною оподаткованого доходу. Відповідно до положень угоди доходи від оренди з джерел за кордоном переважно звільнені.

Дохід від зайнятості, пов'язаний зі спеціальною будівельною, інженерною чи консультаційною роботою за межами Німеччини, що триває щонайменше три місяці, може бути звільнений, якщо: працівник працює за кордоном у німецького роботодавця або роботодавця, який перебуває в ЄС; немає податкової угоди з іноземною державою.

Тепер перейдемо до розгляду підходу до визначення об'єкта оподаткування у практиці оподаткування домогосподарств у Португалії.

Резиденти Португалії сплачують податок зі світового доходу за прогресивними ставками, які варіюються від 14,5% до 48% на 2023 р. Нерезиденти сплачують податок на дохід лише з португальського джерела доходу, який включає не лише ту частину винагороди, яка може бути розподілена на діяльність, що здійснюється в Португалії, але й винагороду, яку несе португальська компанія або постійне представництво. Нерезиденти оподатковуються за фіксованою ставкою 25% від їх оподаткованого доходу у 2023 р.

З метою застосування податкової ставки оподатковуваний дохід ділиться на два, якщо платники податку перебувають у шлюбі і не розлучені за судовим рішенням, а також у випадку фактичних шлюбів, незалежно від обставин, якщо вони обирають спільне оподаткування. Спеціальні ставки застосовуються до приросту капіталу та прибутку від інвестицій.

Дохід/винагорода за наймом охоплює всі виплати, які здійснює роботодавець, такі як зарплата, премії, комісійні, відшкодування податків, виплати при звільненні, пенсії, надбавки (наприклад, вартість життя та субсидії на житло) та пільги в натуральній формі (наприклад, службові автомобілі), незалежно від того, звідки надходить виплата.

Допомоги на внутрішні та закордонні поїздки, а також компенсації за милі та обіди, що перевищують дозволені працівникам державних департаментів, також оподатковуються як дохід від найму.

Загалом виплати в натуральній формі, які надає роботодавець, оподатковуються податком на доходи на рівні працівника. Існують спеціальні положення щодо оподаткування житла, що надається роботодавцем, або житлових субсидій, користування та придбання службових автомобілів, а також пайових планів.

Для цілей сплпнти податку на доходи вигода від використання службового автомобіля оподатковується на рівні працівника, якщо існує письмова угода між роботодавцем і працівником щодо надання останньому конкретного автомобіля. За цих обставин пільга відповідає 0,75% від ринкової вартості автомобіля, помноженої на кількість місяців користування автомобілем. Якщо службовий автомобіль потім придбає працівник, подальша вигода в натуральній формі відповідатиме позитивній різниці між ринковою ціною автомобіля та загальною сумою, яка вже оподатковується як вигода в натуральній формі для працівника в результаті використання автомобіля плюс ціна придбання. Ринкова ціна відповідає різниці між ціною придбання та балансом, виведеним із цієї вартості з урахуванням коефіцієнта амортизації, опублікованого відповідними органами.

Виплати при звільненні оподатковуються з частини, що перевищує середню винагороду, виплачену за останні 12 місяців роботи, помножену на кількість років роботи, якщо новий трудовий договір або договір про надання послуг не укладено з роботодавцем або пов'язаною особою протягом 24 місяців з дня припинення трудового договору.

Однак у випадку керівника або адміністратора виплати при звільненні повністю підлягають оподаткуванню. Цей захід також стосується керівників державного сектору та представників постійних представництв.

4104 євро пенсійного доходу звільняються від оподаткування. У 2015 р. було скасовано регресивне правило, яке застосовувалося до спеціального вирахування пенсії, коли валовий річний дохід перевищує суму 22 500 євро, і

тепер це лише відрахування фіксованої суми в 4 104 євро відповідно до величини спеціального вирахування, що застосовується до доходу від роботи.

Дохід від комерційної, промислової чи сільськогосподарської діяльності та дохід від приватного підприємця (включаючи наукові, мистецькі чи технічні послуги) або від інтелектуальних прав (якщо отримані первісним власником) можуть оподатковуватись або відповідно до спрощеного режиму, або на основі на рахунках платника податків. Спрощений режим застосовуватиметься лише до платників податків, які, не вибравши організованих рахунків, мають оборот або валовий бізнес і професійний дохід нижчий за 200 000 євро (за 2023 р.) у попередньому році.

Інші витрати, пов'язані з придбанням товарів і послуг, пов'язаних із діяльністю, належним чином повідомлені податковим органам Португалії, а саме витрати на поточні споживані матеріали, електроенергію, воду, транспорт і зв'язок, орендну плату, судові спори, страхування, лізингову орендну плату, обов'язкові внески, сплачені професійним асоціації та інші організації, що представляють професійну діяльність, до якої належить платник податків, поїздки та перебування платника податків та його працівників (якщо лише частково віднесені до діяльності, це вважається лише 25% від загальної суми).

Приріст капіталу оподатковуватиметься за єдиною ставкою 28%. Лише 50% приросту капіталу, отриманого від продажу акцій мікро- та малих компаній, які не котируються на фондовій біржі, підлягатимуть оподаткуванню.

Що стосується доходу, отриманого станом на 1 січня 2023 р., позитивне сальдо між приростом капіталу та втратою капіталу, що виникає внаслідок передачі за винагороду акцій та інших цінних паперів, обов'язково агрегується, якщо виконуються такі умови: активи зберігалися менше 365 днів; оподатковуваний дохід платника податку, включаючи баланс приросту капіталу та втрат капіталу, становить або перевищує 78834 євро.

Ці правила також застосовуються до балансу між приростом капіталу та втратою капіталу з урахуванням підвищеної ставки податку в розмірі 35% (країна, територія або регіон, що підпадають під більш сприятливий режим).

У 2023 р. 50% приросту капіталу, отриманого від продажу нерухомості податковими резидентами та нерезидентами Португалії, оподатковуються за граничними ставками від 14,50% до 48%.

Існують певні обставини, за яких прибуток може бути повністю або частково звільнений від оподаткування, наприклад, якщо майно, що продається, є основним місцем проживання платника податку, а доходи від продажу, зменшені на вартість будь-яких непогашених позик, пов'язаних із придбанням майна, що продається, повторно інвестуються в придбання, покращення або будівництво іншого основного помешкання в Португалії чи в межах ЄС протягом 36 місяців після продажу або протягом 24 місяців до продажу.

Дивіденди та відсотки підлягають оподаткуванню за єдиною ставкою 28%. Однак платник податку може вибрати оподаткування отриманих дивідендів і відсотків за граничними ставками від 14,50% до 48% плюс ставка солідарного податку, якщо вона застосовується (у 2023 р.).

Процентний дохід від поточних або ощадних рахунків у португальських банках оподатковується за ставкою 28% для резидентів. Проценти, які сплачуються нерезидентами фізичним особам – резидентам, також оподатковуються за ставкою 28%.

Як правило, дохід від оренди, отриманий податковими резидентами Португалії та неподатковими резидентами, оподатковується за спеціальною ставкою 28%, але в деяких ситуаціях можливий варіант включення такого доходу до загального сукупного доходу. За дотримання певних умов можуть застосовуватися спеціальні положення.

У США об'єктом оподаткування фізичних осіб є скоригований валовий дохід, який визначається урахування всіх доходів (заробітну плату та компенсацію, відсотки, дивіденди, приріст (або збиток) капіталу, дохід (або збиток) від бізнесу, пенсії, дохід (або збиток) ферми, орендну плату, роялті, виплати соціального страхування тощо) за мінусом відрахувань і звільнень, таких як внески в пенсійний план, витрати на вищу освіту та відсотки за студентську позику, аліменти тощо. Скоригований валовий дохід зменшується

на стандартні відрахування або деталізовані вирахування (за вибором платника податку).

Механізм оподаткування доходів домогосподарств у США розкрито у підрозділах 1.2.1 і 1.2.4. Тому наразі згадаємо лише те, що особливістю оподаткування доходів фізичних осіб в США є використання альтернативного мінімального податку (АМТ), який був запроваджений у 1960-х роках, з метою запобігання уникненню платниками податків з високими доходами податку на доходи фізичних осіб. Ця система паралельного оподаткування доходу вимагає від платників податків з високим рівнем доходу обчислювати свої податкові рахунки двічі: один раз за звичайною системою податку на доходи і знову за АМТ: сплаті підлягає більша з двох сум.

АМТ використовує альтернативне визначення оподатковуваного доходу яке називається альтернативний мінімальний оподатковуваний дохід (АМТІ). Щоб платники податків з низьким і середнім рівнем доходу не підпадали під дію АМТ, передбачено звільнення значної суму доходу від АМТІ. Однак це звільнення поступово скасовується для платників податків з високими доходами. АМТ стягується за двома ставками: 26 % і 28 % (застосовується до перевищення АМТІ у розмірі 220700 дол. США для всіх платників податків (110350 дол. США для подружніх пар, які подають окремі декларації).

У 2023 р. сума звільнення від АМТ становить 81300 дол. США для неодружених і 126500 дол. США для подружніх пар, які подають спільну декларацію. Звільнення від сплати АМТ поступово припиняється на рівні 25 центів за зароблений долар, коли АМТІ досягне 578150 дол. США для одиноких осіб і 1156300 дол. США для одружених платників податків, які подають спільні декларації.

Отже, у світовій практиці об'єктом оподаткування є доходи, а точніше – отримання доходів. Доктрина податкового права формулює дві основні концепції доходу: концепцію джерел і концепцію чистих активів (сукупного доходу). Перша концепція підкреслює регулярність і стабільність отримання доходу з певних джерел доходу (праця, капітал тощо).

Концепція чистих активів (сукупного доходу) базується на широкому трактуванні бази оподаткування. У цьому понятті доходи охоплюють усі доходи, грошові перекази від третіх осіб, подарунки, спадщину, виграші у лотерею, при цьому проценти за боргами та матеріальні збитки виключаються. Це поняття – порівняно з поняттям джерел – розширює поняття доходу на всі доходи з надзвичайних джерел. Його сучасним різновидом є концепція ринкового доходу. Він був створений у німецькій доктрині та є різновидом концепції чистих активів. Там зазначено, що дохід створюється виключно в результаті власної праці та капіталу. Таке визначення доходу виключає, наприклад, спадщину, пожертвування, стипендії, допомогу або дохід від продажу власного майна.

У всіх країнах ЄС термін “дохід”, який використовується в актах, що регламентують податок на доходи фізичних осіб, не повністю відповідає поняттю джерел або чистих активів. Сучасні податкові акти не визначають цей об’єкт оподаткування за допомогою якогось абстрактного поняття доходу, а містять повний або прикладний каталог із конкретних джерел доходу, сума яких складає глобальний дохід, який є об’єктом оподаткування.

На практиці податкове законодавство країн ЄС при визначенні поняття доходу частіше посилається на поняття чистих активів (сукупного доходу) як у суб’єктному, так і в об’єктному аспектах.

У країнах ЄС є багато спільного в самій концепції доходу.

Дохід визначається як різниця між виручкою та витратами на її отримання. Якщо виручка була більшою за ці витрати, маємо дохід, інакше – несемо збитки. У податку на доходи фізичних осіб, що існує в різних системах, немає єдиної категорії доходу, але існує принцип визначення окремих доходів з різних джерел. Загалом дохід фізичних осіб визначається як потік товарів і послуг з різних джерел (так званий дохід у натуральній формі) та грошових сум (фінансовий дохід). Доходи отримують в результаті виробництва товарів і надання послуг, безповоротних переказів (пенсії за віком та інвалідністю), надання оплачуваної роботи. Він також може надходити від активів, капіталу та інших видів діяльності. Така диференціація частково є наслідком різного ставлення до деяких

джерел доходу (використання спеціальних податкових положень щодо продажу чи обміну майна та матеріальних прав або спекулятивних доходів). Отримання доходу та його визначення тісно пов'язані з особою, яка його отримує. Тому конструкція цього податку в законодавстві країн ЄС відображає такі особистісні ознаки платника податків, як: вік, стан здоров'я та сімейний стан. Доходи одиноких осіб оподатковуються інакше, ніж доходи платників податку з сім'ями

Об'єктом оподаткування є різні види доходів, отриманих платником податку з певних джерел доходу, за винятком тих, які надходять із джерел, які не охоплюються цим податком або законодавчо звільнені від нього. Категорії звільнених доходів перераховані в податковому законодавстві. При отриманні платником податку доходу з кількох джерел (категорій оподаткування) об'єктом оподаткування є сума доходів, які підлягають спільному оподаткуванню. Визначення доходу з кожного джерела (податкової категорії) здійснюється окремо, через різну вартість отримання доходу. Податкове законодавство окремих країн чітко визначає, які витрати можна вирахувати з отриманих доходів. Також існує можливість відшкодування збитків прибутками, що надходять з різних джерел (в рамках проведеної господарської діяльності).

Аналізуючи податкове законодавство щодо оподаткування доходів фізичних осіб у держав ЄС, можна загалом виділити декілька груп джерел доходу [35]. Перший включає доходи від трудових відносин, вільних професій або іншої подібної діяльності, яка здійснюється індивідуально. До другої групи належать доходи від проведеної господарської діяльності (що включає сільське та лісове господарство). До третьої належать надходження перерозподільного типу, такі як пенсії за віком та по інвалідності, допомога, винятково: утримання, стипендії та науково-дослідні гранти. Четвертий складається з доходів від капіталу та майнових прав та їх продажу, наприклад акцій компаній, облігацій, продажу та обміну нерухомості. П'ятий – доходи від: оренди, суборенди, оренди, суборенди, лізингу. Шостий містить так звані інші джерела.

Беручи до уваги особистий характер податку на доходи і постулати щодо платоспроможності та справедливості, багато конструкцій податку, які

застосовуються в країнах ЄС, відображають (у різні способи та форми) сімейний статус платника податків. Законодавчої схеми, яка б регулювала питання оподаткування доходів сімей, поки не розроблено. Окремі країни окремо визначають правила та принципи оподаткування доходів сімей. Серед правових рішень, які можуть вплинути на сімейну ситуацію, ми можемо виділити дві групи, які використовуються в податкових системах країн ЄС [34].

Перший містить конструкції, які не вводяться в податок на доходи на користь сім'ї, але є для неї істотними, тобто ті, які опосередковано відображають цю пільгу. Це: неоподатковувана сума, спільна сплата податків подружжям (шлюбний коефіцієнт), обсяг витрат на отримання доходу, можливість розширення податкових діапазонів і висоти податкових ставок.

Загальним принципом є індивідуальне оподаткування доходу, отриманого платником податку. З цього правила є деякі винятки: спільне оподаткування подружжя, оподаткування одиноких осіб, які виховують дітей, оподаткування доходів, отриманих неповнолітніми дітьми. Концепція спільного оподаткування подружжя має стільки ж прихильників, скільки й противників. Перші наголошують на тому, що це відповідає природі та структурі подружніх відносин, оскільки всі рішення щодо поділу та розподілу доходів приймаються спільно в шлюбі. Наслідком такої ситуації є спільне оподаткування подружжя, що краще відображає податкову спроможність подружжя та є проявом просімейної політики держави. Основний аргумент прихильників індивідуального оподаткування полягає в тому, що воно призводить до ускладнень справляння податків. Вони також зазначають, що така конструкція, коли вона не враховує будь-яку форму коефіцієнта у випадку прогресивної шкали оподаткування, негативно впливає на мотивацію збільшення доходу одного з подружжя. Індивідуальне оподаткування таких перешкод не створює. Це сприяє зростанню доходів і покращує фінансове становище сім'ї [36]. Конструкція спільного оподаткування подружжя є вигідною для них, якщо один з подружжя не отримує доходу або якщо доходи подружжя значно

відрізняються. Спільне оподаткування дає їм можливість використовувати нижчу ставку податку.

1.2.3. Перелік витрат, дозволених для вирахування при оподаткуванні домогосподарства, у різних країнах

Застосування низки соціальних пільг при оподаткуванні домогосподарств є важливим елементом забезпечення соціальної справедливості в оподаткуванні доходів фізичних осіб.

На особливу увагу заслуговує підхід у зазначеній сфері Франції.

У Франції запроваджено понад 470 різних вирахувань, податкових знижок та інших пільг, які дають змогу зменшити суму податку домогосподарства [37]. Деякі з них пов'язані зі значними інвестиціями, зокрема придбанням або ремонтом нерухомості, тоді як інші є формою допомоги держави для покриття сімейних витрат (наприклад, витрат на догляд за дітьми, їх навчання).

Зокрема, у Франції починаючи із 2003 р., діє норма щодо витрат, що передбачають зниження податкового зобов'язання на плату за навчання для дітей, котрі здобувають середню або вищу освіту (ст. 199 quater F Податкового кодексу Франції; далі – ПКФ) [38].

Платники податків, які мають місце проживання у Франції, отримують можливість зменшення суми податку, якщо діти, що перебувають під їхньою опікою, здобувають середню чи вищу освіту протягом навчального року, поточного на 31 грудня податкового року.

Розмір такої податкової пільги встановлюється у вигляді:

61 євро на дитину, яка відвідує середню школу;

153 євро на дитину, яка відвідує загальноосвітню і технічну середню школу або професійно-технічну школу;

183 євро на дитину, яка закінчила курс вищої освіти.

У ст. 199 ПКФ зазначено, що ці суми діляться на два, якщо вважається, що дитина перебуває на утриманні обох батьків. Також визначено, що вигода від податкової знижки залежить від умов, зазначених у декларації про доходи, і

встановлюється для кожної окремої дитини (вказується її прізвище та ім'я). Також надається інформація щодо назви школи та класу, яку дитина відвідує, або назви вищого навчального закладу, в якому вона зареєстрована.

У тій самій статті визначено й можливість зменшення суми податку на певні страхові внески. Ці зміни запроваджено Законом № 2005-102 від 11 лютого 2005 р. про рівні права та можливості, участь та громадянство осіб з обмеженими можливостями [39].

ПКФ визначена також можливість зменшення податку домогосподарства на 25% у межах загального порогу щорічних платежів, що дорівнює 1525 євро плюс 300 євро на людину (дитину) на утриманні. До таких податкових пільг відносять 2 категорії виплат [40]:

- премії, що виплачуються відповідно до договорів страхування на випадок смерті власника полісу, коли ці договори гарантують виплату одноразової суми або довічної ренти дитині або будь-якому іншому родичу по прямій або бічній лінії до третього ступеня спорідненості застрахованої особи чи особі, яка вважається залежною від останньої. Умовою зменшення податку є інвалідність бенефіціара, яка не дає змоги або займатися професійною діяльністю, або якщо особи молодші за вісімнадцять років, здобути освіту або професійну підготовку;
- премії, що належать до договору страхування з дійсним терміном дії не менше шести років, виконання яких залежить від тривалості життя людини. Такий договір передбачає гарантію виплати одноразової суми ануїтету із фактично відстроченим отриманням не менш ніж на шість років, незалежно від дати укладання. Отже, застрахована особа, яка постраждала на момент укладання, тобто стала інвалідом, що не дає їй змоги займатися професійною діяльністю на звичайних умовах дохідності, може отримати таку знижку.

Окремим пунктом зазначено, що умови отримання такої знижки регулюються наказом Міністра економіки та фінансів, і ця знижка не поширюється на нерезидентів.

Коригування податку на інвестиції у готельні резиденції із соціальним призначенням (ст. 199, дефіс I) [41]. Можливість зменшення податку домогосподарства встановлюється для платників податків, які проживають у Франції і придбали у період з 1 січня 2007 р. по 31 грудня 2010 р. житлове приміщення, яке є частиною готелю-резиденції з соціальним призначенням (відповідно до ст. L. 631-11 Будівельно-житлового кодексу Франції) із призначенням для здачі в оренду, доходи від якої оподатковуються у категорії доходів від власності. Це зменшення податку застосовується при придбанні нового житла або житла в стані завершення будівництва або при придбанні житла, що підлягає ремонту, за умов, передбачених статтею L. 262-1 Будівельно-житлового кодексу.

Зменшення податку розраховується на собівартість цих приміщень у межах 50 тис. євро для одинокої людини, вдівця або розлученої особи та 100 тис. євро для подружньої пари чи партнерів, пов'язаних цивільним шлюбом, за умови спільного оподаткування. Розмір знижки дорівнює 25%, тобто для однаків максимальна сума становить 12,5 тис. євро, для подружжя – 25 тис. євро. При таких операціях можна зробити лише одне зменшення суми податку; воно поширюється на період до шести років. Пільга надається відповідно до року завершення будівництва житла або його придбання, якщо угода виконана пізніше, а також року приймання ремонтних робіт. Знижка вираховується з податку за відповідний рік. Суму знижки розбивають на шість років.

Цікавими є умови отримання податкових знижок. Власник повинен взяти на себе зобов'язання здати житло протягом щонайменше дев'яти років оператору готельного комплексу соціального профілю. Ця оренда має набути чинності протягом шести місяців після дати завершення будівництва або придбання житла. У разі порушення зобов'язань власника із передачі житла знижка підлягає відновленню за рік порушення зобов'язання або передачі.

Податкова знижка не поширюється на житло, право власності на яке розподілене. Однак, коли перехід права власності на майно або його розподілення відбувається в результаті смерті одного із членів подружжя, то

особа, яка залишилася живою, може вимагати податкове відшкодування на свою користь і на тих самих умовах.

Розглянемо також підхід до застосування соціальних пільг при оподаткуванні доходів домогосподарств у США, який визначила низка законодавчих змін. Зокрема, серед найбільш значимих змін у податковому законодавстві країни у зазначеній сфері слід згадати прийняття Закону про податкову реформу 1986 р. (the Tax Reform Act of 1986, TRA86) і Закону про зниження податків та створення робочих місць 2017 р. (the Tax Cut and Jobs Act of 2017, TCJA).

Відповідно до Закону про податкову реформу 1986 р., було знижено максимальну ставку податку на доходи фізичних осіб країни з 50% до 28%, що зменшило податкове навантаження для громадян із високими доходами⁴. Таке зниження максимальної ставки податку можна було б інтерпретувати як зміну, що зменшила прогресивність оподаткування. Однак, TRA86 одночасно підвищив рівень стандартних вирахувань та інших пільг, а також розширив податковий кредит з податку на доходи фізичних осіб (the Earned Income Tax Credit, EITC), що зменшило податковий тягар для осіб із низькими доходами [42]. Як результат, близько 5,9 млн працюючих з низьким рівнем доходів або не сплачували податки, або отримували значні пільги.

Закон про зменшення податків та створення робочих місць 2017 р. (далі – TCJA) – це неофіційна назва великого пакету змін до Податкового кодексу США після введення попередніх змін від 1986 р.

Зміни значною мірою стосувались оподаткування доходів фізичних осіб. Зокрема, відбулось незначне зменшення ставок у системі прогресивного оподаткування: в другому квантилі з 15% до 12%; в третьому – з 25% до 22%; в четвертому – з 28% до 24%; в п'ятому – з 33% до 32% і в шостому – з 39,6% до 37%. Ставки першого та шостого квантиля залишилися без змін. Крім того, було дещо підвищено рівень оподатковуваного доходу для пільгових категорій, що в цілому зменшило податкове навантаження на фізичних осіб [43].

---

⁴ Зауважимо, що максимальна ставка ПДФО в 50-х роках минулого століття становила більш ніж 90%.

Значні зміни відбулись у регулюванні податкових пільг. ТСJA значно збільшив стандартне вирахування: з 6 500 дол США до 12 000 дол США для фізичних осіб і з 13 000 дол США до 24 000 дол США для тих, хто подає декларацію спільно. Таке збільшення стандартного вирахування значно зменшило кількість осіб, які отримують вигоду від деталізації і підрахунку суми окремих витрат для їх врахування при розрахунку бази оподаткування. Також було змінено норми щодо вирахування на суму відсотків за іпотеку та власний капітал: відбулось зменшення ліміту іпотеки до 750 000 дол США та обмеження власного капіталу на житло. Вирахування зі сплати податків штату та місцевих податків (SALT) було обмежено 10 000 дол США. І нарешті, були повністю скасовані різні податкові вирахування на витрати, пов'язані із доїздом на робоче місце для працівників, тощо. Водночас, значна частина норм не є постійною. Зокрема, після 2025 р. понад двадцять положень ТСJA втратять чинність і буде повернення до положень, які діяли до прийняття ТСJA [43].

Дія положень ТСJA призвела до таких результатів: дані про середню ставку податку на доходи фізичних осіб показують, що домогосподарства з найнижчими доходами у 2018 р. мали середню загальну ставку федерального податку на рівні 0%, порівняно з 12,1% у 1984 р. [44].

Корисним для нашого дослідження є порівняння темпів зростання надходжень податку на доходи фізичних осіб із темпами зростання ВВП. Якщо надходження податку на доходи у 2019 р. зросли приблизно на 4%, то номінальний ВВП демонстрував зростання на рівні 5%, тобто спостерігалось відставання темпів зростання податків від темпів економічного зростання. Частково такі диспропорції обумовлені прийняттям положень ТСJA, які тимчасово знизили надходження від податку на доходи фізичних осіб. Зокрема, відбулось зниження ставок податку, збільшення стандартної податкової соціальної пільги і розширення податкових пільг на дітей [45].

Податкова політика впливає на рішення фізичних осіб щодо того, чи найматися на роботу поза домом, чи ні. В США встановлено податковий кредит на зароблений дохід (the Earned Income Tax Credit, EITC). Для того, щоб

отримати право на ЕІТС, людина мусить працювати. Але для отримання податкового кредиту розмір її заробітку повинен бути менше певних порогових значень, які залежать від статусу шлюбу та наявності дітей. Наприклад, одинока людина з однією дитиною, яка заробляла менше 42 158 дол у 2021 р., могла претендувати на ЕІТС, що становив до 3 618 дол США [45].

Як відомо, податковий кредит відрізняється від вирахувань (знижок), які зменшують оподатковуваний дохід, тим, що він зменшує суму податку. Зокрема, у 2023 р. у США максимальний ЕІТС для одиноких осіб і спільних декларантів становить 560 дол США, якщо у декларанта немає дітей (табл. 1.9). Максимальна сума кредиту становить 3995 дол на одну дитину, 6604 дол на двох дітей і 7430 дол на трьох і більше дітей.

Таблиця 1.9. Податковий кредит на зароблений дохід (ЕІТС) у США за 2023 р.

Статус подання		Немає дітей	Одна дитина	Двоє дітей	Троє і більше дітей
Одинокий або голова домогосподарства	Дохід	7840 дол США	11750 дол США	16510 дол США	16510 дол США
	Максимальний кредит	600 дол США	3995 дол США	6604 долари США	7430 дол США
	Початок поступової відмови	9800 дол США	21560 дол США	21560 дол США	21560 дол США
	Поступове припинення (кредит дорівнює нулю)	17640	46560	52918	56838
Спільне подання декларації	Дохід	7840 дол США	11750 дол США	16510 дол США	16510 дол США
	Максимальний кредит	600 дол США	3995 дол США	6604 долари США	7430 дол США
	Початок поступової відмови	16370 дол США	28120 дол США	28120 дол США	28120 дол США
	Поступове припинення (кредит дорівнює нулю)	24210	53120	59478	63398

Складено за: [46].

Максимальна податкова пільга на дитину в США становить 2000 дол США на дитину без коригування на рівень інфляції. Частина податкового кредиту на дітей, що підлягає відшкодуванню, скоригована з урахуванням інфляції становить до 1600 дол США у 2023 р.

Тим не менш, у США досі зберігається тенденція до розшарування населення за рівнем доходів. Частково такі явища зумовлені значними змінами у оподаткуванні доходів фізичних осіб, які відбулись за останні роки на користь зменшення ставки оподаткування для найбагатших осіб.

У своїй праці з досить провокативною назвою “Тріумф несправедливості: Як багаті ухиляються від сплати податків і як змусити їх платити” Е. Саез та Г. Закман пропонують умовно поділити населення США на 4 групи:

- 1) робочий клас, що займає близько половини розподілу доходів; у 2019 р. чисельність осіб, що належали до цієї групи, була 122 млн;
- 2) середній клас з часткою в 40%;
- 3) особи з рівнем доходів вище, ніж у середнього класу – їх 9%;
- 4) багаті люди – 1 % [47].

Перша група, тобто населення, яке належить до робочого класу, отримувала у 2019 р. 18 тис. 500 дол США “брудними”, тобто до сплати податків (при середньому річному рівні доходів в 75 тис. дол США) [47].

Друга група, тобто середній клас США, який налічував близько 100 млн осіб, заробляв за 2019 р. в середньому 75 тис. дол США. Причому кожні 70 років рівень доходів у цієї групи подвоюється, оскільки має місце щорічне зростання доходів групи на рівні 1,1%, починаючи з 1980 р. Тобто, онука зароблятиме приблизно вдвічі більше, ніж дідусь. Третя група (22 млн осіб) мала середній дохід у 220 тис. дол США. Нарешті, 1% населення США, 2,4 млн найбагатших американців, мали дохід на рівні 1,5 млн дол США щорічно [47].

Як зауважили Е. Саез та Г. Закман, нерівність у США має двигун: наша несправедлива податкова система [47]. Але, тим не менш, застосування інструменту витрат, що дозволяються для вирахування при оподаткуванні домогосподарств, та інших соціальних пільг дали змогу уникнути ще більшої стратифікації населення за рівнем доходів у США.

1.2.4. Підходи до встановлення неоподатковуваного мінімуму та прогресивної шкали ставок оподаткування доходів для домогосподарства

У провідних економіках світу (США, Німеччина, Франція тощо) присутня практика оподаткування домогосподарств (інша його назва – сімейне оподаткування), що дає змогу більшою мірою реалізовувати принцип соціальної справедливості в оподаткуванні. Рівень життя домогосподарства зростає разом із його загальним доходом від праці. Перехід від спільного до індивідуального доходу як бази оподаткування може мати негативний вплив на рівень життя домогосподарства і соціальну справедливість, оскільки в податковій системі з граничними податковими ставками, цей перехід може призвести до того, що дві сім'ї з однаковим сукупним доходом сплачуватимуть різні суми податків до бюджету [48]. Більш того, можливі випадки, що навіть сім'я із вищим рівнем спільного доходу може сплатити меншу суму податку, залежно від пропорції доходів першого та другого отримувача доходів.

Розглядаючи категорію неоподатковуваного мінімуму доходів домогосподарств, насамперед слід акцентувати увагу на його основних перевагах у сучасних умовах.

1. Зменшення податкового навантаження на домогосподарства з низькими доходами, що дає їм змогу залишати більший обсяг фінансових ресурсів для задоволення своїх базових потреб. До того ж споживання більшої кількості товарів і послуг стимулюватиме економіку та одночасно забезпечить надходження податків на споживання до бюджету.
2. Підвищення рівня життя і зниження рівня бідності. Застосування неоподатковуваного мінімуму може допомогти підвищити рівень доходів сімей з невисокими доходами та знизити рівень бідності.
3. Забезпечення реалізації принципу соціальної справедливості. Регулювання розміру неоподатковуваного мінімуму може допомогти забезпечити соціальну справедливість оподаткування, оскільки знижує податкове навантаження для найменш оплачуваних верств населення.

Розглядаючи французьку модель сімейного оподаткування, зазначимо, що вона представляє безпосередньо оподаткування доходів сім'ї, при цьому загальний дохід сім'ї ділиться на коефіцієнт ("family quotient" (quotient familial)), який різниться залежно від розміру та складу сім'ї [49]. Зазначений метод дає змогу домогосподарствам розділити свій чистий річний дохід, враховуючи склад, на різні діапазони податку на доходи фізичних осіб (income tax). Чистий дохід, ділиться на певну кількість часток, діапазон податку застосовується до кожної категорії, яка визначається сумою відповідної кількості часток у сім'ї. Існують різні фактори, які використовуються для визначення кількості згаданих часток у домогосподарстві, але загалом кожен дорослий член сім'ї еквівалентний 1 частці, а кожен утриманець (дитина до 18 років, особи з інвалідністю тощо) – $\frac{1}{2}$ частки. Отже, сім'я з двох дорослих і двох дітей мала б три частини. Варто зауважити, що існує граничний ліміт застосування пільги для $\frac{1}{2}$ частки (утриманця) – 1567 євро, а у певних випадках – 3697 євро [50].

У Франції базою оподаткування виступає спільний дохід сім'ї (чоловіка та дружини, дітей до 18 років). Доходи інших членів родини оподатковуються окремо. Починаючи з 2004 р. застосовується практика спільного оподаткування доходів цивільного шлюбу. Спільний дохід сім'ї коригується на відповідний коефіцієнт (залежно від категорії платників податку), що дає змогу знижувати базу оподаткування для сім'ї. Окрім того, можуть бути застосовані податкові вирахування, які зменшуватимуть базу оподаткування податком. Таким чином, перевагою французької моделі є зменшення податкового навантаження залежно від кількості дітей платника податку.

Неоподатковуваний мінімум доходів сім'ї формується на основі сукупності факторів, зокрема таких як кількість членів сім'ї, доходи, статус подружжя, вік та здоров'я членів сім'ї. Розмір неоподаткованого мінімуму встановлюється на щорічній основі, слід зазначити, що при розрахунку цього показника за основу береться розмір соціальних стандартів, насамперед у сфері доходів – прожиткового мінімуму. На відміну від України, де прожитковий мінімум наразі визначається з бюджетних можливостей його забезпечення у Франції

прожитковий мінімум встановлюється урядом на основі проведених досліджень щодо оцінювання витрат на життя. До таких витрат відносять витрати на харчування, житло, одяг, транспорт, здоров'я тощо. При чому кошик послуг постійно розширюється, відповідно до потреб і запитів суспільства, вже тривалий час при оцінюванні розміру цього стандарту включаються витрати на мобільний зв'язок, інтернет, таксі, оренду автомобілів, відвідування перукарні та ресторану, купівля їжі для домашніх тварин. Характерним є включення до споживчого кошику витрат на купівлю лаку для волосся, гелів для душу, косметичних засобів, квітів.

У 2021 р. неоподатковуваний мінімум доходів у Франції був встановлений на рівні 10084 євро на рік для одної особи, 20169 євро на рік для сімейної пари, 25095 євро на рік для пари з однією дитиною, та додатково 5026 євро на рік за кожну наступну дитину. Ці значення можуть змінюватися залежно від різних факторів і змін у законодавстві. Неоподатковуваний мінімум доходів дає змогу зменшити обсяг податків, які повинна сплатити сім'я, та забезпечити їм більшу фінансову стабільність. Крім того, у Франції функціонує система додаткових допомог для сімей із дітьми, низькими доходами та інвалідів, які допомагають забезпечити їм достатній рівень життя.

Про особливості застосування прогресивної шкали ставок оподаткування доходів домогосподарства у Франції йдеться у підрозділі 1.2.1.

Традиційна модель (функціонує у США, Німеччині), за якої застосовується спільне декларування доходів подружжя, а розмір домогосподарства враховується під час отримання податкових кредитів і податкових пільг. Така модель не передбачатиме застосування коефіцієнтів і значною мірою буде реалізовуватися завдяки зниженню бази оподаткування за рахунок податкових кредитів або вирахувань. З іншого боку, подружжя за такою моделлю має право вибору щодо подання спільної або окремої декларації, що може дати змогу вибрати найбільш оптимальний варіант оподаткування [51].

Зазвичай доходи сім'ї оподатковуються одним з трьох способів: а) як подружні пари, які подають спільну декларацію про сукупний дохід обох членів

подружжя; б) як одружені особи, які подають декларацію окремо та повідомляють про фактичні доходи кожного члена подружжя; в) як голови домогосподарств (лише неодружені особи або особи, які проживають окремо з утриманцями). Усі інші, включаючи дітей-утриманців із достатнім доходом, подають документи як одинокі особи. Разом із тим, виникає проблема щодо застосування до кожного із членів подружжя податкового кредиту або вирахування (наприклад, за навчання) у разі подання окремої податкової декларації.

Неоподатковуваний мінімум доходів сім'ї в США залежить від кількості членів сім'ї та їхнього доходу. З 2021 р. подружня пара, яка подає спільну податкову декларацію, має право на стандартне податкове вирахування (неоподатковуваний мінімум) розміром 25100 доларів США. Натомість для голів домогосподарств неоподатковуваний мінімум становить 18800 доларів США, та 12550 доларів США при індивідуальному оподаткуванні. Варто зазначити, що такий вид податкової пільги індексується на рівень споживчої інфляції. Для платників податків віком 65 років і старше, а також платників, які є сліпими, функціонують підвищені коефіцієнти неоподаткованого мінімуму доходів. Особливі правила застосовуються до дітей, які мають достатній дохід для сплати податку, а також є утриманцями своїх батьків. Крім того, в США існує система податкових кредитів та знижок, які можуть зменшувати податкове навантаження на сім'ї з низьким доходом.

Особливістю оподаткування доходів фізичних осіб у США є те, що платникам податків присвоюються різні види деклараційного статусу: особа, яка не перебуває у шлюбі; подружня пара, що заповнює спільну декларацію; подружжя, що подають окремі декларації; голова сім'ї – особа, яка не перебуває у шлюбі; вдови (вдівці) з дітьми. Ставки податку на доходи для різних категорій осіб диференціюються від 10 до 37% (табл. 1.10).

Специфіку застосування прогресивної шкали ставок оподаткування доходів для різних домогосподарств у США розкрито у підрозділі 1.2.1.

Крім того, у США застосовується індивідуальний альтернативний мінімальний податок, ставки якого встановлено залежно від сімейного стану

платників. На 2021 р. сума звільнення від оподаткування альтернативним мінімальним податком становила 114 600 дол. США для одружених платників податків, які подавали спільну декларацію (половина цієї суми для одружених платників податків, які подають окрему декларацію), і 73 600 дол. США для всіх інших платників податків (окрім маєтків і трастів).

Таблиця 1.10. Ставки федерального податку на доходи у США

Оподатковуваний дохід, дол США			Ставка податку, %
Індивідуальне оподаткування	Сімейна пара/спільна декларація	Голова домогосподарства	
0 до 13850	0 до 19400	0 до 13850	10
13851 до 52850	19401 до 79850	13851 до 52850	12
52851 до 84200	78951 до 168400	52851 до 84200	22
84201 до 160700	168401 до 321450	84201 до 160700	24
160701 до 204100	321451 до 408200	160701 до 204100	32
204101 до 510300	408201 до 612350	204101 до 510300	35
вище 510300	вище 612350	вище 510300	37

Складено за: [52].

У Німеччині подружжя може вибрати між двома варіантами: спільне або індивідуальне оподаткування. Зауважимо, що переважна більшість сімейних пар отримує фінансову вигоду від спільного оподаткування, мінімізуючи податкове навантаження домогосподарства. Дохід дітей, які перебувають на утриманні, не включається до спільного доходу батьків. Застосовуються стандартні пільги за сімейним станом: у разі спільного оподаткування такі пільги подвоюються. Зобов'язання щодо податку на дохід для подружжя, яке оподатковується за моделлю спільного оподаткування, обчислюється так:

1. Розраховується база оподаткування, підсумовуються усі доходи подружжя, які діляться на два.
2. До розрахованої податкової бази (обчисленого доходу) застосовується відповідна ставка податку.
3. Отримана сума податкових зобов'язань подвоюється.

Враховуючи застосування прогресивної шкали оподаткування доходу, сумарне податкове зобов'язання для домогосподарства є нижчим, ніж аналогічна сума податку за моделлю індивідуального оподаткування.

У Німеччині при оподаткуванні доходів застосовуються податкові пільги для дітей: у 2019 р. податкові пільги збільшено до розміру 2388 євро для першої та другої дитини, 2460 євро для третьої дитини та 2760 євро для четвертої та наступних дітей. Існує податкова пільга в розмірі 2490 євро на утримання дитини та додаткові 1320 євро на потреби догляду та навчання або навчання (3810 євро). Її розмір може зрости вдвічі, якщо батьки обрали модель спільного оподаткування. Якщо розмір податкового кредиту менший за пільгу, розраховану із застосуванням податкових знижок, платник податку отримує податкову знижку замість податкового кредиту. Також вона подвоюється для одиноких батьків у випадках, коли другий з батьків не сплачує аліменти.

У Німеччині платниками податків податку на доходи є фізичні особи згідно з присвоєними їм податковими класами, завдяки чому подружжя, які обрали спільну модель оподаткування мають різні податкові послаблення. Класи привласнюються кожній працюючій у Німеччині людині. Залежно від податкового класу, який присвоєно працівнику, визначається сума заробітної плати, що не підлягає оподаткуванню. Ставку податку для сімей встановлено від 0 до 45%. Розрахунок податкового зобов'язання у 2020 р. здійснювався на основі формульного підходу та виглядає таким чином:

1. $T=0$ для $X \leq 9\,168$
2. $T=(980.14 Y + 1\,400)Y$ для $9\,169 \leq X \leq 14\,254$
3. $T=(216.16 Z + 2\,397)Z + 965.58$ для $14\,255 \leq X \leq 55\,960$
4. $T=0.42 X - 8\,780.90$ для $55\,961 \leq X \leq 265\,326$
5. $T=0.45 X - 16\,740.68$ для $265\,327 \leq X$

де X – оподатковуваний дохід (розраховується у євро);

T – податкове зобов'язання (розраховується у євро);

$$Y = \frac{X-9168}{10000} \quad (1.1.)$$

$$Z = \frac{X - 14254}{10000} \quad (1.2)$$

У випадку оподаткування доходів сімей за спільним підходом, ці ставки застосовуються до половини спільного оподатковуваного доходу.

Зауважимо, що неоподатковуваний мінімум доходів сім'ї у Німеччині встановлюється парламентом. Він залежить від рівня життя в країні, інфляції та інших економічних факторів. Кожен рік законодавчий орган затверджує розмір неоподатковуваного мінімуму доходів сім'ї для наступного року. Визначення цього розміру зазвичай базується на рекомендаціях експертів з економіки та соціальних питань, а також на дослідженнях рівня життя та доходів населення у країні. Такий мінімум відображає мінімальний рівень доходів, який потрібен для того, щоб забезпечити базові потреби сім'ї, такі як житло, харчування, одяг, медична допомога та інші. Неоподатковуваний мінімум доходів сім'ї в Німеччині формується залежно від кількості членів сім'ї та їх доходів. Наприклад, у 2021 р. неоподатковуваний мінімум для однієї особи становив 9744 євро на рік, для подружжя – 19 488 євро на рік, а для кожної неповнолітньої дитини – 5 460 євро на рік. Це означає, що якщо в сім'ї є двоє дорослих та двоє дітей, то їхній неоподатковуваний мінімум складе 29 408 євро на рік (19488 євро за пару + 2 * 5460 євро за дітей). Такий мінімум доходів встановлюється з метою забезпечення мінімального рівня життя для сімей з низьким доходом та зменшення соціальної нерівності. Також слід зазначити, що у Німеччині при формуванні параметрів неоподатковуваного мінімуму враховується категорія прожиткового мінімуму (який становить 446 євро на одну особу), неоподатковуваний мінімум удвічі вищий за прожитковий. Аналогічно як в інших розвинутих країнах ЄС, споживчий кошик складається відповідно до смаків та уподобань жителів Німеччини. Зокрема, у споживчому кошику враховано замовлення піци додому, послуги фітнес-центру або солярію, придбання готових напівфабрикатів і випічки.

У Люксембурзі сімейні пари та пари у цивільному шлюбі (партнери) оподатковуються спільним податком на дохід. Дохід неповнолітніх дітей враховується при визначенні оподатковуваного доходу подружжя. Однак будь-

який зароблений дохід, який діти можуть отримувати від роботи, виключається зі спільного оподаткування. З 2018 р. існує можливість подавати окремі податкові декларації для подружніх пар і цивільних партнерів.

Платники податку, які отримують доходи у вигляді заробітної плати, мають право на стандартне мінімальне відрахування з доходів у розмірі 540 євро на витрати, пов'язані з роботою, за винятком проїзду, якщо їх фактичні витрати, що підлягають вирахуванню, не є вищими. Розмір податкових вирахувань подвоюється для подружжя, яке оподатковується спільно. Існують вирахування, що пов'язані з витратами на проїзд до роботи, їх максимальний обсяг на рік становить 2574 євро. Так як інші платники податків, наймані працівники, які не мають особливих витрат (відсотки, страхові премії або внески, окрім соціальних внесків), можуть скористатись стандартним вирахуванням у розмірі 480 євро на спеціальні витрати. Фактичні страхові внески підлягають відрахуванню до ліміту, встановленого законом. За умови, коли обидва члени подружжя мають дохід та використовують спільну модель оподаткування доходу, вони мають право на додаткове вирахування з доходу у розмірі 4500 євро.

У Люксембурзі функціонує прогресивна шкала оподаткування, шкала диференційована від 8 до 42%. Зазначимо, що неоподатковуваний мінімум становить 11265 євро для одного дорослого. Ця сума збільшується на 2998 євро на рік за кожного додаткового дорослого та на 1499 євро на рік за кожну дитину. Наприклад, якщо сім'я складається з двох дорослих та двох дітей, то їх неоподатковуваний мінімум доходів становитиме 17263 євро на рік.

Крім того, в Люксембурзі функціонує розгалужена система застосування податкового кредиту. З 1 січня 2017 р. передбачено, що податковий кредит в розмірі 300 євро для найманих працівників, самозайнятих осіб та пенсіонерів буде поступово збільшуватися, доки не досягне розміру 600 євро на рік. Ключовою умовою для його застосування є діапазон доходу платника податків від 11265 до 40000 євро на рік. Натомість, для платників податків, які заробляють від 40000 до 80000 євро, податковий кредит поступово зменшуватиметься. А платники податків, які заробляють понад 80000 євро на рік будуть позбавлені

права на застосування податкового кредиту. Податковий кредит у розмірі 750 євро для батьків-одинаків із дітьми буде збільшено до 1500 євро на рік для платників податків із доходом до 35000 євро. Для платників податків із доходом в діапазоні від 35000 до 105000 євро податковий кредит поетапно зменшуватиметься. Для платників податків, які заробляють понад 105000 євро, податковий кредит залишиться на рівні 750 євро [53].

З 1 січня 2023 р. запроваджено новий податковий кредит для осіб, котрі отримують соціальний мінімум. Податковий кредит становить 70 євро на місяць для працівників, які отримують місячну валову заробітну плату від 1500 до 2500 євро. Для працівників із місячною валовою заробітною платою від 2 500 до 3 000 євро податковий кредит поступово зменшується. Працівники з місячною заробітною платою вище 3000 євро більше не отримують економічної вигоди від податкового кредиту.

1.3. Світовий досвід застосування правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств

Як уже зазначалося у попередніх підрозділах, сімейне оподаткування у розвинених країнах має багаторічний досвід, стабільність, системність, а також містить широке коло різних інструментів податкового регулювання. Його використання сприяє підвищенню економічного та соціального добробуту домогосподарств. Разом з тим така форма оподаткування передбачає низку особливостей у процесі податкового адміністрування.

Передусім зауважимо, що за системи сімейного оподаткування подружжя здійснює спільне подання декларації про доходи та спільно сплачує податки на основі загального доходу, а також має право на перерахунок податку на доходи. У багатьох країнах, включаючи США, Францію, Люксембург сімейне оподаткування є однією з форм оподаткування.

Економіст європейського інституту профспілок (ETUI) М. Джемсен розглянула ступінь та типи спільного оподаткування у 15 європейських країнах [54]. За результатами цього дослідження виявлено, що більшість країн розглядає як податкову одиницю індивіда, але це не призводить до повністю індивідуалізованої системи оподаткування, адже як податкові пільги країнами були введені механізми, що відтворюють деякі особливості спільної системи оподаткування.

Таким чином, повністю індивідуалізованих податкових систем у ЄС немає. Тільки Данія, Швеція та Фінляндія близькі до цього. Але й у цих країнах дозволяється передача між подружжям певних пільг, чим імітуються елементи спільного оподаткування [55].

На податкове адміністрування значний вплив справляє обрана країною модель спільного оподаткування доходів домогосподарств. Нагадаємо, що виділяють дві основні такі моделі, що використовуються у країнах:

- традиційна (реалізується США і Німеччини) – коли застосовується спільне декларування доходів подружжя, а розмір домогосподарства, зокрема кількість дітей – утриманців, враховується при отриманні податкових кредитів і податкових пільг, як в усіх інших індивідуальних системах оподаткування;
- французька модель – є безпосередньо системою оподаткування доходів сім'ї, за якої загальний дохід сім'ї ділиться на коефіцієнт, який залежить від розміру домогосподарства.

Декларація сімейного оподаткування – це декларація, яку подають сім'ї в деяких країнах, щоб скористатися певними податковими перевагами. Спільна декларація про доходи дає змогу домогосподарству скористатися спільними знижками та іншими податковими перевагами. В інших країнах, таких як Велика Британія, члени сім'ї можуть подавати індивідуальні декларації про доходи, але при цьому можуть бути спільні податкові пільги на дітей.

Перейдемо до конкретизації застосування правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств в окремих країнах.

Розглянемо детально досвід Німеччини.

Отже, якщо у фізичної особи основне місце проживання – Німеччина або якщо вона зобов'язана сплачувати податки в цій країні, вона має отримати ідентифікаційний номер платника податків (Steueridentifikationsnummer) [56]. Це одинадцятизначне число, яке дійсне протягом всього життя. Номер присвоюється німецькою податковою службою Finanzamt [57] після реєстрації в Німеччині за місцем проживання або після народження дитини у місцевих жителів.

Термін, який проходить між пропискою та отриманням повідомлення про присвоєння ID, залежить від конкретного міста – 2-21 день.

Найпізніше через 3 тижні поштою прийде лист із повідомленням від федерального відомства Bundeszentralamt für Steuern.

Федеральне центральне податкове управління (BZSt) – це підрозділ Федерального міністерства фінансів Німеччини. Він займається національними

податковими питаннями, включаючи: видачу податкових ідентифікаторів; присвоєння номерів ПДВ для підприємців; надання підтримки федеральним землям у боротьбі з шахрайством; надання інформації для іноземних інвесторів.

Хоча більшість повсякденних питань слід направляти до місцевого податкового управління, особа також можете звернутися до BZSt, яке займається загальними питаннями. Finanzamt (податкове управління) – це місцевий орган влади, який займається адмініструванням податків (за винятком мит) від імені муніципалітету, федеральної землі та федерального уряду.

У Німеччині налічується близько 650 податкових управлінь, які відповідають за: адміністрування податків від підприємницької діяльності; опрацювання щорічних податкових декларацій; реєстрацію фрілансерів та нових підприємств; звернення до місцевої фінансової ради.

Ідентифікаційний номер платника податків повинен допомогти полегшити взаємодію з податковою інспекцією (Finanzamt). Якщо платник податків має намір повідомити відомству будь-яку інформацію чи подати заяву, завжди необхідно вказувати ідентифікаційний номер. Ці персональні одинадцять цифр також необхідні для подання податкової декларації. Іноді працедавець, центр/агенція з працевлаштування чи каса медичного страхування також можуть попросити повідомити ідентифікаційний номер платника податків.

Якщо платники податків зареєстровані в Німеччині, то ідентифікаційний номер платника податків можна отримати поштою. Якщо його хтось забув, то знайти його можна, наприклад, у довідці про сплату податку на заробітну плату (Lohnsteuerbescheinigung) [58], яку особа отримує від працедавця щорічно, чи в податковому сповіщенні (Steuerbescheid). Крім того, є можливість запросити свій номер в центральному управлінні Федеральної податкової служби за допомогою відповідного бланку.

Якщо платник податків зареєстрований в Німеччині, то оподатковуються всі його доходи. В тому числі й ті, які отримані за кордоном. Щоб не довелося сплачувати податки двічі, існує угода про уникнення подвійного оподаткування (Doppelbesteuerungsabkommen) [59].

Податок на доходи фізичних осіб (Einkommenssteuer) [60] – це найважливіший податок у Німеччині. Саме він забезпечує найбільші надходження до бюджету держави та сплачується як найманими працівниками, так і самозайнятими особами. Таким чином, майже кожен, хто живе в країні, сплачує цей податок. Існує сім видів доходів, з яких потрібно сплатити такий податок на доходи. Це доходи від фрілансу, трудової діяльності за наймом, від діяльності приватних підприємств, сільського і лісового господарства, з капіталу, оренди та найму, а також інші доходи, зазначені в Законі [61].

Навіть у випадках, коли платники податків не зобов'язані подавати декларацію, її подання в багатьох випадках все-таки має економічний сенс. Можливо, виникне ситуація, коли платник переплатив минулого року податок і зможе повернути частину грошей назад [62].

Податковий клас або Steuerklasse визначає розмір податку на доходи залежно від сімейного статусу, доходів партнера (дружини або чоловіка) та кількості дітей. Розмір допомоги щодо безробіття чи кількість оплачуваних відгулів також визначається класом оподаткування.

У Німеччині кожен найманий працівник має клас оподаткування, враховуючи який, працедавець нараховує заробітну плату. Від класу залежить те, скільки саме отримуватимете щомісяця на руки фізична особа і яка сума податку відраховуватиметься до податкової інспекції (Finanzamt). Загалом в Німеччині існують шість класів оподаткування. Їх присвоює податкова інспекція.

- Клас оподаткування 1 присвоюється одинакам. До них належать всі неодружені/незаміжні працівники, а також розлучені, які проживають окремо чи овдовіли (за винятком тих, кому присвоєно клас оподаткування III). Також до цього класу належать одружені резиденти – платники податків, сім'ї яких тимчасово чи постійно проживають в іншій країні більше 180 днів у році.
- Клас оподаткування 2 присвоюється батькам-одинакам, якщо вони проживають спільно з дитиною, не перебувають у шлюбі, мають право на

неоподатковуваний мінімум на дітей (Kinderfreibetrag) або на отримання допомоги на дитину (Kindergeld) і при цьому не мають спільного домогосподарства з іншою дорослою особою. Клас оподаткування II особа отримає лише в тому випадку, якщо їй уже було присвоєно цей клас у попередньому році. Якщо цього не було зроблено, то особа має подати запит на нього, заповнивши “заяву на надання податкової пільги” (Antrag auf Lohnsteuer-Ermäßigung).

- Клас оподаткування 3 присвоюється овдовілим (у рік смерті чоловіка/дружини й наступний за ним рік). Пари, які перебувають у шлюбі/партнерстві, обирають цей клас оподаткування, якщо один з подружжя/партнерів/одна партнерка не працює чи заробляє небагато. Останнім у цьому випадку автоматично присвоюється клас оподаткування V.
- Клас оподаткування 4 – це стандартний клас для тих, хто перебуває в шлюбі чи партнерстві. Після того, як домогосподарство буде офіційно зареєстровано, автоматично присвоюється клас оподаткування IV. Він вигідний, якщо подружжя чи партнери/партнерки приблизно однаково заробляють.
- Клас оподаткування 5 присвоюється чоловікові/дружині чи партнерові/партнерці, якщо його/її друга половина, яка більше заробляє, обрала клас оподаткування III.
- Клас оподаткування 6. Якщо крім основної роботи є й інші підробітки, то присвоюється цей клас оподаткування.

Якщо обставини змінюються, то, як правило, змінюється також клас оподаткування. Наприклад, якщо особа розійдеться/розлучиться з чоловіком/дружиною, овдовіє, вступить в шлюб, якщо народиться дитина чи якщо окрім основної роботи буде можливість ще й підробляти.

Хто перебуває в шлюбі, має переваги. Він/вона можуть вибрати клас оподаткування і цим заощадити на податках. Це вигідно, наприклад, якщо один із подружжя/партнерів заробляє більше за іншого. Щоб дізнатися, які поєднання

класів оподаткування найвигідніші, можна звернутися до податкового консультанта чи у Lohnsteuerhilfverein [63]. Це спеціальна організація, котра допомагає зі сплатою податків.

Бланк заяви “Antrag auf Steuerklassenwechsel bei Ehegatten/Lebenspartnern” дає змогу змінити подружжю/партнерам клас оподаткування. Його необхідно заповнити й передати до податкової інспекції. Змінити клас оподаткування можна, як правило, лише раз на рік і пізніше 30 листопада.

З жовтня 2021 р. також можна змінити податковий клас онлайн і надіслати його до податкової інспекції. Це працює з “Mein Elster” – онлайн-порталу податкової служби. Форма завжди однакова для кожної зміни класу оподаткування [64].

Самозайняті оплачують не податок на заробітну плату, а податок з прибутку (Einkommenssteuer). Тому зазвичай їм не присвоюється клас оподаткування. Його можуть отримати лише ті самозайняті, чий чоловік/чия дружина чи партнер/партнерка працює за наймом [65].

Зазначену заяву повинні подавати:

1. Сім'ї з класами 5 та 3, якщо партнер із класом 5 отримує більше 410 євро доходу на рік, або сім'ї з класом 4 із фактором. Ці класи передбачають так зване попереднє оподаткування – може бути і недоплата податку, і його переплата. Тому пізніше потрібен перерахунок.
2. Ті, хто має другу роботу за наймом (клас 6) або інше джерело доходів у розмірі більше 410 євро на рік – здавання в оренду, або сонячні панелі на даху / балконі, або підріток фотографом, або дохід від капіталовкладень (якщо він ще не був оподаткований і сплачений банком) тощо.
3. Особи, які отримували компенсацію втрати заробітку від держави, – Lohnersatzleistungen. Це виплати з догляду за дитиною (Elterngeld), виплати у разі тривалої хвороби (Krankengeld), виплати у разі втрати роботи (Arbeitslosengeld) або скорочення (Kurzarbeitergeld). Оскільки виплати роблять інші організації, фактично виходить два джерела доходу.

4. Якщо було попереднє зменшення податків (Freibetrag). Це робиться тоді, коли особа не хоче робити певні вирахування пізніше, а хоче одразу зменшити суму податкового зобов'язання. Виняток: інваліди, що залишилися без піклування та самотні матері, які отримують знижку паушально.
5. Особа отримала від роботодавця якісь позачергові виплати: при звільненні за згодою сторін (Abfindung) або компенсацію за кілька років (Vergütung für eine mehrjährige Tätigkeit).
6. У особи є літери у графі „Großbuchstaben“ у Lohnsteuerbescheid.
7. Платник податків подав заяву про перенесення збитків на наступний рік (Verlust).
8. Індивідуальні підприємці (freiberuflich/gewerblich) [66].

З деяких доходів не сплачується податок на доходи (домогосподарства). До них належать, серед іншого, допомога по догляду за дитиною (Elterngeld), допомога із безробіття, допомога BAföG або стипендії. Таке саме правило діє для тих, хто працює на Mini-Job, або чий дохід не перевищує основний неоподатковуваний мінімум (для однієї особи, Grundfreibetrag). Цей показник коригується щороку і на 2022 р. становив 10 347 євро на рік. Якщо дохід не перевищує цієї суми, не сплачується податок на доходи. У решті випадків діє таке правило: кожен, хто проживає в Німеччині і має доходи, має сплачувати з них податок. Це положення стосується також біженців та претендентів на тимчасовий захист [67].

Подружні пари в Німеччині можуть обрати одну з трьох комбінацій податкових класів.

Якщо один партнер заробляє значно більше, ніж інший, найбільш доцільно поєднати класи 3 і 5.

Якщо подружжя заробляє приблизно однакову суму, рекомендується комбінація класів 4 і 4.

З 2010 р. подружні пари також можуть обирати комбінацію класу 4 з фактором. У такому разі податкова служба вже враховує перевагу розподілу

доходу домогосподарства протягом року. Таким чином, можна уникнути необхідності переплачувати податки.

Кожен, хто одружений і як єдиний годувальник несе фінансову відповідальність за всю сім'ю, потребує високого доходу після оподаткування. У такому разі ідеально підходить комбінація податкових класів 3 і 5. Це означає, що єдиний одержувач вибирає податковий клас 3, партнер обирає податковий клас 5, а пара подає спільну податкову декларацію. Оскільки податковий клас 3 має найнижчу податкову знижку.

Сума Einkommenssteuer залежить від того, скільки заробляє платник податків. Загалом діє правило: чим більше заробляє особа, тим більший її податок на доходи. За допомогою спеціального калькулятора податків можна самостійно розрахувати суму податку до сплати. На сайті www.brutto-netto-rechner.info є калькулятор, яким можна користуватися англійською мовою.

У перспективі можна використовувати схожий калькулятор в Україні, зважаючи на норми вітчизняних законодавчих та нормативно-правових актів.

Пенсіонери, студенти, безробітні чи працюючі на Mini-Job можуть сплачувати Einkommenssteuer. Все залежить від того, який сукупний дохід: сама пенсія і додаткові надходження (наприклад, від оренди або дохід від відсотків). Якщо дохід перевищує основний неоподатковуваний мінімум (Grundfreibetrag), платники податків повинні сплачувати податок з пенсії. Те саме стосується студентів. Той, хто заробляє більше основного неоподаткованого мінімуму, має сплачувати податки. Працюючи на Mini-Job, можна регулярно заробляти до 520 євро на місяць. Якщо сукупний дохід не перевищує цю суму, особи, як правило, не повинні сплачувати податки. Допомога із безробіття не оподатковується. Але вона має бути зазначена у податковій декларації [67].

Якщо є доходи від фрілансу, платники зобов'язані подавати податкову декларацію. Інакше справи у найманих працівників. Оскільки податок на доходи у них кожен місяць автоматично відраховується із зарплати до податкової інспекції (Finanzamt), у більшості випадків вони не зобов'язані подавати податкову декларацію. Однак, бувають такі винятки:

Особа та її чоловік (дружина) обоє працюють та обрали поєднання класів оподаткування 3 та 5.

Особа та її чоловік (дружина) зареєстрували в податковій інспекції податкове вирахування (Freibetrag), наприклад, за навчання, інвалідність або транспортні витрати.

Фізична особа має додаткові доходи без утримання податку на заробітну плату (Lohnsteuerabzug), наприклад, за оренду квартири, і ці надходження перевищили 410 євро на рік.

Особа отримала заробітну плату від кількох роботодавців і вона не оподатковувалась.

Поряд із заробітною платою, фізична особа також отримала компенсацію, наприклад, допомога по догляду за дитиною (Elterngeld), допомога у разі непрацездатності (Krankengeld) або допомога із безробіття (Arbeitslosengeld).

Особа розлучилася і знову вийшли заміж /одружилися того самого року.

Особа отримала відступні (Abfindung).

Особа має нерозподілені збитки минулих років.

Особа має чоловіка з обмеженими податковими зобов'язаннями, який живе за межами Німеччини в одній з країн ЄС, і було внесено його дані до електронної податкової картки цієї особи.

У всіх інших випадках немає зобов'язання подавати податкову декларацію.

На деяких пенсіонерів також може поширюватись вимога щодо подання податкової декларації. Наприклад, якщо цього вимагає податкова інспекція або сукупний дохід платника податків перевищує основний неоподатковуваний мінімум (Grundfreibetrag).

У багатьох випадках є сенс подати декларацію добровільно. Адже можна врахувати низку витрат. Це означає, що варто повідомити податкову інспекцію (Finanzamt) у податковій декларації (Steuererklärung), які витрати у були. Податкова інспекція підсумовує ці витрати і віднімає їх від річних доходів. Після цього потрібно буде сплатити податок лише з суми, що залишилася. Це так званий оподатковуваний дохід (zu versteuerndes Einkommen) [68].

Податкові пільги (вирахування із бази оподаткування), що надаються у Німеччині для фізичних осіб, можна поділити на три категорії:

Витрати, пов'язані з отриманням доходу (Werbungskosten) – це витрати, які пов'язані з професійною діяльністю, наприклад, поїздками на роботу, освітою та підвищенням кваліфікації.

Непередбачені витрати (Außergewöhnliche Belastungen) – витрати, які довелося зазнати, наприклад, через хворобу.

Особливі витрати (Sonderausgaben). Це приватні витрати, наприклад, пожертвування, внески до системи медичного страхування та страхування на випадок втрати працездатності або витрати на догляд за дитиною.

Усі ці витрати слід зазначити у податковій декларації.

Підтверджуючі документи, наприклад, рахунки та чеки, подавати разом із податковою декларацією не потрібно. Однак платник податків повинен зберегти їх на випадок, якщо податкова інспекція попросить пред'явити їх. Якщо платник податків не можете самостійно здійснити розрахунки, варто звернутися до податкового консультанта (Steuerberater*in) або у Lohnsteuerhilfeverein, передавши їм усі необхідні документи для складання податкової декларації.

Щоб полегшити роботу із заповненням податкової декларації, існують так звані „Pauschalbeträge“. Причому можна користуватися ними без необхідності надавати документи, що підтверджують дані.

Для підтримки сімей існують різноманітні податкові пільги.

Допомога із догляду за дитиною (Elterngeld). Якщо після народження дитини особа змушена менше працювати, то держава допоможе фінансово, виплачуючи допомогу із догляду за дитиною. Її розмір залежить від доходів. Є можливість підвищити розмір допомоги, змінивши клас оподаткування. Чоловік, який іде у декретну відпустку, зазвичай повинен вибрати клас оподаткування III. Щоб змінити клас оподаткування, потрібно діяти швидко. Відповідна заява має бути подана не менше ніж за сім місяців до того, як почне діяти так званий захист материнства (Mutterschutz). Більше інформації про це можна знайти на сайті

компанії Stiftung Warentest. Батьківська допомога не оподатковується, але вона використовується для визначення ставки оподаткування.

Допомога на дитину (Kindergeld) / неоподатковуваний мінімум на дітей (Freibeträge für Kinder). На кожну дитину батьки отримують допомогу в розмірі не менше 250 євро. Щоб її отримати, потрібно подати заяву на видачу допомоги на дитину до сімейної каси (Familienkasse). Додаткова інформація доступна в інформаційному бюлетені “Допомога на дитину”. Інформацію щодо визнаних біженців можна знайти в інформаційному бюлетені “Допомога на дитину для осіб, які мають право на отримання тимчасового захисту, та визнаних біженців”. Крім того, низькооплачувані працівники можуть додатково подати заяву на отримання надбавки на дитину. Інформацію про те, які умови для цього потрібно виконати, доступна на сайті агентства з працевлаштування.

Крім того, також є неоподатковуваний мінімум на дітей (Kinderfreibetrag). У Німеччині є можливість отримати або допомогу на дитину, або неоподатковуваний мінімум на дітей. Потрібно подати податкову декларацію разом із “Додатком на дитину” (Anlage Kind) на кожну дитину. Після цього податкова інспекція (Finanzamt) перевірить, який варіант є найвигіднішим для особи. Бланк “Додатки на дитину” можна отримати безпосередньо в податковій інспекції або завантажити його онлайн, наприклад, на сайті steuertipps.de.

Витрати на догляд (Betreuungskosten) / освіту (Au Stimmungsbildskosten). Держава також відшкодовує витрати на догляд за дитиною. Можна вирахувати з податку дві третини витрат на догляд за дитиною як особливі витрати. Крім того, у деяких випадках також можна включити витрати на утримання та професійне навчання дитини до статті непередбачених витрат. Якщо повнолітня дитина проходить професійне навчання та не живе з батьками, можна проконсультуватися щодо покриття витрат на навчання.

Пільги для батьків – одинаків (Entlastungsbetrag für Alleinerziehende). Матері або батьки-одинаки, які мають право на отримання допомоги на дитину або на неоподатковуваний мінімум на дітей, також можуть отримати пільги для батьків – одинаків.

Спільна декларація для подружжя та партнерів. Подружжя та члени зареєстрованого партнерства (Lebenspartnerschaft) можуть подати спільну податкову декларацію. Як було зазначено, це вигідно, якщо один із партнерів заробляє значно більше за іншого. Для цього потрібно на сторінці 1 основного бланка відзначити хрестиком “Zusammenveranlagung”.

Витрати на догляд за членом сім'ї (Pflege-Pauschalbetrag). У разі здійснення догляду за членом сім'ї можна застосувати податкове вирахування щодо таких витрат. Це зменшить оподатковуваний дохід.

Якщо особа зареєструвала приватне підприємство, має доходи від сільського та лісового господарства або самозайнята, вона має подати податкову декларацію в електронному вигляді. Це робиться через інтернет-портал німецького податково-фінансового управління Elster (ELEktronische STEUERERklärung). Там особа має зареєструватися за допомогою ідентифікаційного номера платника податків (Steueridentifikationsnummer) та адреси електронної пошти та пройти аутентифікацію. Не варто робити цього в останню хвилину, оскільки процес автентифікації триває кілька днів. Особа також може подати свою податкову декларацію в електронному вигляді за допомогою платних програм. У них, як правило, працювати легше, ніж у Elster.

Наймані працівники можуть подати податкову декларацію в електронному вигляді добровільно. Якщо разом із заробітною платою вони мали інші доходи або, наприклад, допомогу із догляду за дитиною (Elterngeld) або допомогу із безробіття, що перевищує суму 410 євро на рік, вони зобов'язані подати податкову декларацію в електронному вигляді.

Якщо платник податків бажає заповнити податкову декларацію від руки та відправити її поштою або особисто занести до податкової інспекції (Finanzamt), то бланки можна отримати у податковій інспекції або завантажити онлайн на сайті formulare-bfinv.de.

Якщо платник податків зобов'язаний подати податкову декларацію на доходи, він має зробити це до 31 липня наступного року. Якщо складанням податкової декларації займається податковий консультант (Steuerberater*in) або

фахівці Lohnsteuerhilfverein, то є більше часу. Останнім днем подання у такому разі буде останній день лютого вже після наступного року. Наприклад, податкову декларацію за 2021 рік як виняток можна було подати і пізніше. Термін було продовжено до 31 жовтня 2022 р.. Якщо податкову декларацію буде подано за допомогою фахівців Lohnsteuerhilfverein або податкового консультанта, платник податків має час до 31 серпня 2023 р. Для податкової декларації за 2022 рік термін подання також буде продовжено.

У виняткових випадках можна надати до податкової інспекції письмову заяву з проханням про продовження терміну подання податкової декларації. Для цього платник податків має переконливо обґрунтувати прохання про таке продовження та вказати нову дату здачі податкової декларації. Утім, податкова інспекція не зобов'язана давати на це свою згоду.

Якщо платник податків подає податкову декларацію добровільно, у нього є чотири роки на це.

Якщо платник пропустив термін подання податкової декларації, податкова інспекція (Finanzamt) може встановити пеню за прострочення платежу. Чи це буде зроблено, залежить від співробітника податкової інспекції. Однак слід пам'ятати: якщо платник податків здає податкову декларацію лише через 14 місяців після закінчення року, за який подається декларація, йому у будь-якому випадку доведеться заплатити пеню за прострочення платежу. Відповідно до §152 Положення про порядок справляння податків, зборів та мит (Abgabenordnung) пеня становить 0,25% від суми податку за вирахуванням авансових платежів та розмірів податкових вирахувань, що застосовуються за кожний початий місяць прострочення, але не менше 25 євро на місяць.

Крім того, податкова інспекція може призначити адміністративний штраф. Розмір штрафу зазвичай становить від 100 до 500 євро, а вимога його сплати надсилається поштою.

Податкова інспекція надсилає порушнику листа, де встановлено термін подання декларації. У ньому також розраховано розмір штрафу за період ухилення від сплати податків. Якщо формуляр не надіслано у строк, зазначений

орган стягує штраф і надсилає аналогічний лист із новим терміном та збільшеним штрафом. Буває, що штраф стягнути не вдається – наприклад, на рахунках порушника відсутні кошти. Тоді суд призначає арешт до двох тижнів.

Платник податків несе відповідальність за сплату податків та належне декларування своїх доходів у податковій інспекції (Finanzamt). Виняток становить лише податок на доходи (Lohnsteuer), який автоматично вираховується з заробітної плати. Якщо платник податків не сплатить податки або сплатить менше, ніж необхідно, або намагається обдурити податкову інспекцію, це є ухиленням від сплати податків (Steuerhinterziehung).

Особам, які ухиляються від сплати податків у Німеччині, загрожують грошові штрафи, а в особливо важких випадках – покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 10 років.

Якщо платник податків не бажає самостійно та безкоштовно заповнити свою податкову декларацію за допомогою програми податково-фінансового управління Elster, у нього є низка можливостей.

Замість особистого відвідування податкової інспекції, дедалі частіше можна вести багато податкових справ онлайн, включаючи декларації про податок на доходи та платежі з ПДВ. Це можна зробити через ELSTER [69], “податковий онлайн-офіс”, створений BZSt.

Багато фізичних осіб, які живуть і працюють у Німеччині, будуть використовувати ELSTER для сплати податків онлайн, особливо ті, хто є фрілансерами або самозайнятими.

ELSTER (ELEktronische STEUERERklärung – електронна податкова декларація) – це німецька онлайн-система податкової служби, розроблена Федеральним центральним податковим управлінням (Bundeszentralamt für Steuern), щоб будь-хто міг подати свої податкові декларації в Інтернеті.

Якщо особа працює фрілансером або володіє власним бізнесом, вона, швидше за все, буде змушена використовувати ELSTER (разом з близько 90% компаній у Німеччині) для подання щомісячних декларацій.

Багато фізичних осіб також використовує ELSTER для подання своїх річних податкових декларацій і запитів на відшкодування податків. Роблячи це в Інтернеті, платник податків заощаджує на потребі роздруковувати та надсилати податкові форми до місцевої податкової інспекції (Finanzamt). Якщо платник податків регулярно подає податкові декларації в Інтернеті, ELSTER також може автоматично отримувати велику кількість особистої інформації, що значно пришвидшує процес.

Наведемо також інструкцію з реєстрації в ELSTER.

Перш ніж платник податків зможе використовувати ELSTER для подання річної податкової декларації, потрібно зареєструвати безкоштовний обліковий запис. Необхідно зайти на веб-сайт ELSTER і натиснути кнопку “Benutzerkonto erstellen” (створити обліковий запис). Онлайн-форма заявки досить проста, але вся вона складається німецькою мовою.

Розглянемо покроково процес реєстрації.

1. Виберіть спосіб входу.

Для цього першого кроку потрібно вибрати спосіб входу в систему. Для багатьох Zertifikatsdatei (цифровий підпис) є найкращим варіантом – він безкоштовний і простий у використанні. Існують й інші (платні) варіанти для власників бізнесу або податкових консультантів, які завжди можна вибрати пізніше, якщо це необхідно. Обирають “Sertifikatsdatei” і натискають кнопку “Auswählen”.

2. Персоналізація.

На цій сторінці необхідно вказати, чи є реєстрація платника податків особистим обліковим записом (або спільним обліковим записом із чоловіком/дружиною) чи обліковим записом будь-якої бізнес-структури.

3. Особиста інформація.

Необхідно ввести особисту інформацію, зокрема: адреса електронної пошти, дата народження, ідентифікаційний номер, ім'я користувача, пароль.

4. Участь у попередньо заповненій податковій декларації.

Платнику податків необхідно підтвердити, чи погоджується він на те, щоб податкова інспекція підготувала для нього попередньо заповнені податкові декларації (vorausgefüllte Steuererklärung або Belagabruf). Це може значно прискорити процес подання декларації завдяки автоматизації формування значної частини інформації, необхідної для заповнення. Якщо особа погоджується, вона дає дозвіл податковій інспекції збирати особисту інформацію від роботодавця та органів соціального забезпечення про: зарплату, компенсаційні виплати (наприклад, допомога із безробіття або у разі хвороби), пенсійні виплати, внески до державних програм страхування, пенсійні внески.

5. Підтвердження адреси електронної пошти.

Після того, як платник податків надає всі свої особисті дані, він отримує підтвердження, що реєстрація обробляється. Необхідно підтвердити адресу електронної пошти. Для цього слід натиснути посилання в електронному листі.

6. Активувати свій обліковий запис.

Платник податків отримує електронний лист із кодом активації. Необхідно його зберігати в таємниці, поки інший код активації буде надіслано на адресу, де він зареєстрований. Він приходить поштою протягом 14 днів. Отримавши його, необхідно відкрити електронний лист для активації та натиснути посилання, щоб повернутися на веб-сайт ELSTER. Потрібно ввести коди активації, які отримано електронною поштою.

7. Отримати дату сертифікації

Після успішної активації облікового запису для платника податків буде автоматично згенеровано цифровий підпис (Zertifikatsdatei). Слід завантажити його та зберігати з дотриманням правил безпеки, оскільки він знадобиться щоразу для входу в ELSTER.

З того моменту фізична особа може вперше увійти до системи, натиснувши кнопку “Durchsuchen” (перегляд), щоб знайти завантажені дати сертифікації на своєму комп’ютері, ввівши свій пароль.

Тепер розглянемо як використовувати ELSTER для заповнення річної податкової декларації з податку на доходи.

Після входу в систему ELSTER за допомогою дати сертифіката та пароля необхідно перейти на домашню сторінку “Mein ELSTER” (Мій ELSTER), де можна побачити, які форми податкової декларації потрібно подати (якщо є таке зобов’язання). Якщо платник податків добровільно заповнює декларацію, у меню “Форми” (Formulare) можна отримати доступ до цифрових копій усіх форм, необхідних для подання річної податкової декларації.

Необхідно натиснути “Einkommenssteuer” (це податок на доходи фізичних осіб), а потім “Einkommenssteuererklärung” (декларація із цього податку). Тоді особа побачить список усіх можливих форм такої декларації. Якщо платник податків вагається у тому, які форми йому потрібно заповнити, сторінка річної податкової декларації містить огляд того, для чого потрібні різні форми.

При цьому найвигідніше фінансово рішення – використати податкове програмне забезпечення для заповнення. Існують різні постачальники, які продають такі програми. На сайті finanztip.de платник податків знайдете огляд запропонованих програм. Наприклад, SteuerGo пропонує своє програмне забезпечення різними мовами.

SteuerGo.de є першим і найбільш повним онлайн-додатком для подання податкових декларацій і підходить для працівників за наймом і фрілансерів, особливо якщо платник податків вперше заповнює декларацію.

Завдяки чітко структурованому інтерфейсу особа отримує покрокову інструкцію. При реєстрації безкоштовного облікового запису всі внесені дані автоматично зберігаються. Тексти інструкції допоможуть зрозуміти, які саме дані необхідно внести, а ключові німецькі терміни, наведені в дужках, допоможуть орієнтуватися в німецьких податкових документах.

Вартість програми складає 29,95 євро, а оплата провадиться тільки в тому випадку, якщо платник вирішив подати податкову декларацію до податкової інспекції за допомогою програми [69].

Якщо платник податків не бажає заповнювати свою податкову декларацію сам, він може звернутися до Lohnsteuerhilfverein або до податкового консультанта (Steuerberater*in.) Перелік податкових консультантів платник

може знайти наприклад, на сайті steuerberater.de. Розмір його винагороди регулюється Положенням про плату за податкові консультації. Ця плата також залежить від обсягу роботи. Послуги Lohnsteuerhilfverein більш вигідні за ціною, ніж послуги податкових консультантів, однак вони не мають права консультувати самозайнятих та власників комерційних підприємств.

Якщо платник податків є найманим працівником і хоче скористатися допомогою Lohnsteuerhilfverein, він повинен стати членом об'єднання та сплатити членський внесок. Розмір членського внеску залежить від доходу. Таке об'єднання можна знайти, зокрема, на сайті організації Bundesverband Lohnsteuerhilfe e.V. І хоча за професійну допомогу щодо складання податкової декларації доведеться заплатити, це все одно дасть змогу платнику податків заощадити на податках, а самозайнятим ще й уникнути помилок. Витрати на податкове програмне забезпечення, на оплату послуг Lohnsteuerhilfverein та податкового консультанта можна також вирахувати з податку.

Документи, що підтверджують правильність заповнення податкової декларації, як правило, не потрібно надсилати до податкової інспекції. Однак, потрібно зберігати ці документи. У разі виникнення якихось питань податкова інспекція може вимагати пред'явити ці документи протягом десяти років з моменту подання податкової декларації [70].

Податковий інспектор, який отримав декларацію, спочатку швидко перевіряє форми. Якщо чогось не вистачає, заявник отримує листа з проханням у певний термін вислати папери, яких бракує. Зазвичай це два-три тижні.

Якщо не вкластися у такі строки, не буде враховано витрати платника податків, що залежать від відсутніх документів. Але ці терміни легко продовжити. Достатньо попросити Finanzamt дати більше часу. Податковий консультант допоможе скласти лист.

Пізніше податковий інспектор проводить перевірку декларації та надсилає податкове рішення – Steuerbescheid. У ньому вказано, котрі пункти вираховані з бази оподаткування, а які ні. Причини відмови наводяться із посиланням на закони, які є підставою для ухвалення рішення. Наприкінці прописується

податку сума, яку слід доплатити чи отримати назад. Якщо є повернення, гроші одразу переказуються на вказаний у декларації розрахунковий рахунок. У разі доплати вказується до якого числа слід обов'язково переказати гроші. Якщо не зрозумілі причини відмови у податкових вирахуваннях та зроблено висновок, що відмова неправомірна, подається скарга – Einspruch. Але призначену доплату податку потрібно переказати на рахунок податкової інспекції протягом місяця.

Після ухвалення податкового рішення у платника податків є місяць, щоб оскаржити рішення податкової інспекції. Відсутність реакції на висновок означає згоду. Якщо не подати скаргу у строк, рішення набуде чинності та змінити його вже буде неможливо.

Зупинимося також на розгляді правил адміністрування стосовно оподаткування домогосподарств, які застосовуються у США.

Особливістю оподаткування доходів фізичних осіб у США є те, що платникам податків присвоюються певні види деклараційного статусу:

1. Особа, яка не перебуває у шлюбі – платник податків, який не перебуває у шлюбі або розлучений відповідно до законів штату. Винятки становлять платники податків, які претендують на деклараційні статуси голови сім'ї чи вдівця (вдови) з метою оподаткування.
2. Подружня пара, яка заповнює спільну декларацію. Якщо пара одружується, то подружжя може подати спільну податкову декларацію за рік.
3. Подружжя, що подає окремі декларації. Цей статус набуває подружжя, якщо подають окремі один від одного декларації. При цьому цей статус не рівнозначний першому статусу (особі, яка не перебуває у шлюбі), адже для нього використовуються ширші межі шкали для оподаткування (отже, податкове навантаження для осіб, які перебувають у шлюбі, менше).
4. Голова сім'ї – особа, яка не перебуває у шлюбі, за умови, що вона оплачує більше половини вартості проживання (утримання будинку) або має утриманця (утриманців), до яких належать родичі, які проживають спільно з платником податків більше половини року та мають річний дохід нижче

законодавчо встановленого рівня (до утриманців можуть належати як діти, так і онуки).

5. Вдови (вдівці) із залежними дітьми, які відповідають встановленим критеріям – платники податків, які забезпечують проживання дітей на утриманні та чий член подружжя нещодавно помер (протягом двох попередніх податкових періодів). Платники податків можуть претендувати на цей статус, доки вони не одружилися. Після дворічного періоду від дня смерті чоловіка/дружини ці платники податків можуть претендувати на отримання статусу голова сім'ї.

В США федеральний закон дозволяє подружжям здійснювати спільне подання декларації про доходи, якщо вони перебувають у шлюбі на день її подання та мають спільний дохід або окремий дохід. При спільному поданні декларації подружжя може скористатися спільним податковим відрахуванням й іншими перевагами, які не доступні для індивідуальних податкових зобов'язань.

Утім, відповідно до законодавства окремих штатів, сімейне оподаткування може мати особливості та обмеження. Крім того, відомчі та регіональні податкові закони та правила можуть також впливати на таке оподаткування.

У США порядок входу до складу домогосподарства та виходу з нього його членів може відрізнятися від штату до штату і залежить від різних факторів, таких як статус членів сім'ї, наявність договору оренди житла та інші правові і фінансові обставини.

Зазвичай, якщо особа бажає вступити до складу домогосподарства, вона повинна отримати згоду від інших членів сім'ї та від власника житла, якщо він не є членом сім'ї. Також можуть бути обмеження на кількість мешканців у залежності від розміру та типу житла, а також від місцевих законів та правил управління житловим фондом.

Щодо сімейного оподаткування у США, за законодавством, багато доходів можуть бути спільно оподатковані сім'єю, яка складається з подружжя та їхніх

дітей. Утім, застосування спільного оподаткування залежить від низки факторів, включаючи статус подружжя та їхній дохід.

Відповідальність за подання податкової декларації про активи та доходи домогосподарств у США. У країні фізичні особи зобов'язані щороку подавати податкову декларацію про активи та доходи сім'ї. Це передбачає звітування про всі джерела доходу, такі як заробітна плата, дохід самозайнятої особи, чайові, відсотки, дивіденди та дохід від оренди, а також про будь-який прибуток або збитки від продажу активів.

Служба внутрішніх доходів (IRS) є федеральним агентством, відповідальним за адміністрування та дотримання податкового законодавства в США. IRS надає докладні інструкції та форми для подання податкових декларацій, які можна знайти на їх веб-сайті.

Важливо зауважити, що неподання податкової декларації або подання неправильної декларації може призвести до штрафних санкцій, пені та навіть судового позову. Тому важливо переконатися, що вся інформація, зазначена в податковій декларації, є точною та повною.

І нарешті, розкриємо правила адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств у Люксембурзі.

Сімейне оподаткування в Люксембурзі ґрунтується на прогресивній шкалі оподаткування, а також застосовується система розподілу на податкові класи для подружніх пар. Оподаткування сімей залежить від сукупного доходу, кількості утриманців та інших чинників.

У Люксембурзі податок на доходи фізичних осіб сплачують усі, хто отримує будь-який дохід, а не лише заробітну плату; це може бути, наприклад, чистий прибуток від здачі в оренду нерухомості в Люксембурзі або прибуток від інвестицій. Існують різні класи оподаткованого доходу, кожен із яких має особливості щодо оподаткування.

У табл. 1.11 представлено прогресивну шкалу ставок податку на доходи фізичних осіб для Люксембургу в 2023 р.

Таблиця 1.11. Ставки податку на доходи фізичних осіб у Люксембурзі
в 2023 р.

Від EUR	До EUR	Ставка податку, %	Доплата до фонду зайнятості, %	Ефективна податкова ставка, %
0	11 265	0	7	0
11 266	13,137	8	7	8,56
13 138	15 009	9	7	9,63
15 010	16 881	10	7	10,70
16 882	18 753	11	7	11,77
18 754	20 625	12	7	12,84
20 626	22 569	14	7	14,98
22 570	24 513	16	7	17,12
24 514	26,457	18	7	19,26
26 458	28,401	20	7	21,40
28,402	30345	22	7	23,54
30 346	32,289	24	7	25,68
32 290	34,233	26	7	27,82
34 234	36,177	28	7	29,96
36 178	38,121	30	7	32,10
38 122	40 065	32	7	34,24
40 066	42 009	34	7	36,38
42 010	43,953	36	7	38,52
43 954	45,897	38	7	40,66
45 898	100 002	39	7	41,73
100 003	150 000	40	7	42,80
150 001	200 004	41	9	44,69
Понад 200 005		42	9	45,78

Складено за [71].

Наприклад, є річний дохід у розмірі 14 000 євро. І хоча ставка, яка відповідає цій сумі згідно з таблицею, становить 9%, вона не застосовується відразу до всієї суми 14 000 євро. Ця ставка стосується лише діапазону доходів, які потрапляють у цей рівень. Розмір податку визначається індивідуально і залежить від оподатковуваного доходу. Встановлено 23 ставки податку на доходи від 0% до 45,78%.

Приклад. Для податкової бази у розмірі 14 000 євро на рік податок розраховуватиметься таким чином:

0% на перші 11 265 євро.

8,56% на наступні 1,872 євро (11 265 – 13 137).

9,63% на наступні 862 євро (13 138 – 14 000).

Щоб розрахувати податок, що належить до кожної суми доходу, множимо її на відповідну податкову ставку:

$$1,872 \text{ євро} \times 8.56\% = 160,24 \text{ євро.}$$

$$862 \text{ євро} \times 9.63\% = 83,01 \text{ євро.}$$

Таким чином, загальна сума податку на доходи 14 тис. євро на рік становитиме $160,24 + 83,01 = 243,35$ євро.

Податкова служба Люксембургу має окрему сторінку *Personnes physiques* (<https://impotsdirects.public.lu/fr/baremes/personnes-physiques.html>), яка дає змогу автоматично розраховувати податок, виходячи із заданого розміру доходу. Але важливо розуміти, як працює механізм розрахунку, застосовуючи відповідні он-лайн форми та “калькулятори”.

Слід відзначити два моменти про такі розрахунки:

1. Розрахунок, зроблений на урядовій сторінці, відрізняється на кілька центів, тому що податкова ставка та надбавка фонду зайнятості розраховуються окремо та округлюються у менший бік, перш ніж групуються для формування загальної суми податку.
2. Цей розрахунок враховує лише базовий податок на доходи і не включає будь-які інші вирахування, звільнення чи податкові кредити, які можуть застосовуватись для певної фізичної особи.

Ставки податку на доходи в Люксембурзі варіюють залежно від ситуації. Платників податків класифікують за трьома класами: 1, 1А та 2. Податкові класи призначаються залежно від сімейного стану та доходу. Податкова служба автоматично присвоює податковий клас на основі інформації, яку надає особа при реєстрації в місцевих органах влади. Останні будуть зважати на дохід, сімейний стан, кількість дітей і вік (чи більше 64 років).

1. Податковий клас 1

Охоплює одиноких осіб; платників податків у шлюбі, які вирішили сплачувати податки окремо; та деяких одружених платників-нерезидентів.

2. Податковий клас 1А

Включає батьків-одинаків з дитиною-утриманцем, осіб віком 65 років і старше, а також може охоплювати людей з особливими особистими ситуаціями.

3. Податковий клас 2

Останній для одружених платників податків, овдовілих (протягом перших трьох років після смерті їхнього чоловіка/дружини), розлучених або проживаючих окремо осіб (протягом перших трьох років після розлучення), цивільних партнерів та деяких одружених платників-нерезидентів.

Податковий клас визначається особистим та сімейним статусом на 1 січня кожного фінансового року. Якщо ситуація зміниться протягом податкового року, клас може бути скоригований. Наприклад, якщо особа одружується, у платника податків з'явиться дитина або дохід значно зміниться, особу можуть перевести в інший податковий клас.

Досі система податкових класів видається досить простою, проте необхідно враховувати безліч деталей, таких як шлюби між резидентами та нерезидентами та ефект асиміляції податків. Податкова асиміляція дає нерезидентам можливість розглядатися як податкові резиденти, якщо не менше 90% їхнього загального доходу у світі оподатковується в Люксембурзі.

У табл. 1.12 та 1.13 показано докладну схему визначення класу з урахуванням відмінностей між резидентами (позначені як Р) та нерезидентами (позначені як НР), а також вплив податкової асиміляції (позначено як НА).

Таблиця 1.12. Визначення класу з урахуванням відмінностей між резидентами та нерезидентами у Люксембурзі

Характеристика		Без дітей	З дітьми	Старше 64 років
Одинак		1	1А	1А
У шлюбі	Р + Р або НР з НА	2	2	2
У шлюбі	Р + НР без НА	1	1А	1А
У шлюбі	НР + НР	1	1	1
Партнери	< 1 рік	1	1А	1А
Партнери	> 1 рік	2	2	2
Розлучені/живуть окремо	< 3 роки	2	2	2
Розлучені/живуть окремо	> 3 років	1	1А	1А

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Характеристика		Без дітей	З дітьми	Старше 64 років
Овдовілі	< 3 роки	2	2	2
Овдовілі	> 3 років	1А	1А	1А

Складено за: [72].

Таблиця 1.13. Визначення класу платника податків у Люксембурзі

Характеристика класу	Без дітей	У сім'ї якого є 1 або більше дітей, які мають право на податкову пільгу	Віком понад 64 роки на 1 січня податкового року
1. Одинокі	1	1А	1А
2. Партнери оподатковуються спільно, беручи до уваги внутрішні та іноземні доходи партнерів для визначення суми податку, лише за спільною заявою, після закінчення податкового року, шляхом подання декларації моделі 100 (партнери-нерезиденти повинні відповідати умовам асиміляції)	2	2	2
3. Вдова/вдівець	1А	1А	1А
4. Вдівець, який користується перехідним періодом	2	2	2
5. Подружжя оподатковується спільно, беручи до уваги місцеві та іноземні доходи подружжя для визначення суми податку (подружжя-нерезиденти повинні відповідати умовам асиміляції, щоб скористатися класом 2)	2	2	2
6. Перебувають у шлюбі, один із подружжя є платником податку – резидентом, а інший – особою-нерезидентом	1	1А	1А
7. Спільно оподатковувані подружжя, один з партнерів є платником податку – резидентом, а інший – особою-нерезидентом. З урахуванням національного та іноземного доходів подружжя для визначення суми податку лише за спільною заявою. За умови, що дотримано критерій спільного проживання та інтересів і за умови, що подружжя-резидент отримує принаймні 90% трудового доходу домогосподарства в Люксембурзі	2	2	2
8. Одружені нерезиденти, починаючи з 2018 податкового року; кожен з подружжя оподатковується окремо	1	1	1
9. Одружені нерезиденти за 2017 податковий рік, за умови, що вони мають більше 50% трудового доходу домогосподарства в Люксембурзі	2	2	2

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ
ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Характеристика класу	Без дітей	У сім'ї якого є 1 або більше дітей, які мають право на податкову пільгу	Віком понад 64 роки на 1 січня податкового року
10. Одружені нерезиденти за податкові роки до 2017 р., за умови, що вони мають понад 50% трудового доходу в Люксембурзі та дотримано критерій спільного проживання та інтересів	2	2	2
11. Одружені нерезиденти за податковий 2017 рік	1A	1A	1A
12. Одружені нерезиденти, за податкові роки до 2017 р., якщо не порушено критерій спільного проживання та інтересів	1A	1A	1A
13. Одружені нерезиденти, якщо порушено критерій спільного проживання та інтересів, за податкові роки до 2017 р.	1	1A	1A
14. Юридично розлучені або розлучені на підставі диспенсації від судової влади	1	1A	1A
15. Особи, які проживають окремо або розлучаються, користуються перехідним періодом	2	2	2

Складено за: [73].

Ці класи впливають на розрахунок податку так:

Клас 1: податкова ставка застосовується до всього доходу.

Клас 1A:

Можливі два сценарії:

1. Якщо платник податків заробляє понад 45 000 євро на рік, то оподатковуватиметься вся чиста зарплата.
2. Якщо платник податків заробляє менше 45 000 євро на рік, то річний дохід буде зменшено на половину різниці між фактичним річним доходом та порогом у 45 000 євро.

Припустимо, платник заробляє 40 000 євро на рік. Різниця між 40 000 та 45000 становить 5 000 євро. Половина цієї суми складає 2500 євро. Таким чином, чиста зарплата буде зменшена на 2500 євро. Ця нова сума (37500 євро) буде використана для визначення суми податку, який потрібно сплатити в Люксембурзі, виходячи з чинних податкових ставок.

Клас 2:

Податки засновані на половині сукупного доходу домогосподарства, але наприкінці сума податку множитья на 2.

Припустимо, що подружня пара має сукупний оподатковуваний дохід у розмірі 60 000 євро. Оскільки вони належать до класу 2, їхній оподатковуваний дохід буде поділено на два, що дає нам 30 000 євро. Згідно з податковими ставками, податок для цього рівня доходу становить 2792 євро, потім необхідно помножити це на 2, щоб отримати остаточну суму податку 5584 євро.

Описана система працювала протягом тривалого часу, проте проблема в тому, що вона ніби карає самотніх людей. З цієї причини було подано петицію про перегляд податкових класів, яка зібрала 5500 підписів, що перевищує мінімальний поріг у 4500 підписів, необхідних для розгляду в парламенті [74].

Світова практика вказує, що найкращими економічними агентами в ринкових економіках в першу чергу є домогосподарства, які, за сприятливих умов та бажання, перетворюються з мікробізнесу до малого, середнього та великого бізнесу. У сучасних реаліях сім'я (домогосподарство) несе значне податкове навантаження через зростання частки платних освітніх, соціальних і медичних послуг. Окремі фахівці вважають, що підтримка фінансового благополуччя сім'ї можлива при оподаткуванні загального доходу домогосподарства, а не окремо взятих платників податків.

На підставі аналізу доходів і витрат домогосподарств можна провести оцінку та дійти висновку, що більшість витрат домогосподарств на споживання фінансується колективно із загального бюджету домогосподарства (сім'ї), у той час як доходи та майно підлягають оподаткуванню окремо для кожного члена домогосподарства (сім'ї). З огляду на це, спостерігається невідповідність матеріального стану і податкового навантаження [75].

Оподатковуваний дохід для податкових резидентів і нерезидентів ділиться на 8 категорій: трудовий дохід; дохід від самозайнятості; дохід від торгівлі чи бізнесу; дохід від інвестицій; дохід від оренди; пенсійний дохід; сільське та лісове господарство; різні доходи, зокрема приріст капіталу.

Тим не менш, є кілька відрахувань, які роблять частину доходу неоподатковуваною. Сума чистого внутрішнього доходу варіює в залежності від вирахувань на особливі витрати:

1. Допомога, що виплачується розлученому подружжю, або інші постійні допомоги.
2. Відсоткові платежі за споживчими кредитами, використаними для покупки автомобіля, рухомого майна і т. д. (відсотки, сплачені за існуючі будівлі або будівлі, що недобудовані, не вважаються особливими витратами і повинні відобразитися у формі декларації 100).
3. Внески та виплати з добровільного та приватного страхування.
4. Подарунки, пожертвування тощо.

Існують певні умови, за яких резиденти та нерезиденти можуть не декларувати доходи у Люксембурзі. Наприклад, якщо з них уже було утримано податок з джерела виплати, платники можуть бути звільнені від подання податкової декларації. Важливо проконсультуватися з податковими органами або кваліфікованим податковим фахівцем, щоб визначити, чи застосовні передбачені законодавством винятки у конкретній ситуації.

Щоб бути платником податків – резидентом, потрібно мешкати на території країни понад 6 місяців поспіль. Щоб вважатись платником податків-нерезидентом, треба прожити там менше 6 місяців.

Платники податків – нерезиденти.

Якщо особа не є податковим резидентом Люксембургу, то вона повинна подати декларацію про податок на доходи, якщо вона потрапляє до будь-якої з цих категорій:

1. Працює в Люксембурзі не менше 9 місяців поспіль та її річний дохід перевищує 100 000 євро, або у неї є кілька джерел доходу, а річний дохід: перевищує 36 000 євро для податкового класу 1; 30 000 євро для класу 1А.

2. Якщо річний дохід від пенсії в Люксембурзі перевищує 100 000 євро.

3. Дохід у Люксембурзі не підлягає оподаткуванню податком з джерела, наприклад:

- заробіток від самозайнятості;
- дохід від здачі в оренду майна, що у Люксембурзі;
- заробітна плата або пенсії, що виплачуються іноземною юридичною особою;
- дохід включає чистий інвестиційний дохід, такий як дивіденди, а боржником є держава Люксембург, комуна, державне підприємство Люксембургу, компанія приватного права, зареєстрований офіс або центральна адміністрація якої знаходиться у Люксембурзі, фізична особа, зареєстрована у Люксембурзі.
- дохід із джерел у Люксембурзі складається з винагороди директорів, а його сума перевищує 100 000 євро.

4. Платник податків одружений, а його дружина або чоловік є податковим резидентом Люксембургу; члени подружжя вирішили подати податкову декларацію спільно відповідно до податкового класу 2.

Платники податків – резиденти.

Платник податків зобов'язаний подати декларацію про податок на доходи, якщо він потрапляє до будь-якої з цих категорій:

1. Річний оподатковуваний дохід у Люксембурзі перевищує 100 000 євро.

2. Є кілька джерел доходу, що оподатковуються у джерела в Люксембурзі, а річний дохід перевищує:

36 000 євро для податкових класів 1 та 2, або

30 000 євро для податкового класу 1А.

3. Є оподатковуваний дохід у Люксембурзі, який не підлягає оподаткуванню податку, наприклад:

- заробіток від самозайнятості;
- дохід від оренди майна;
- заробітна плата або пенсії, що виплачуються іноземною юридичною особою.

4. Оподатковуваний дохід включає понад 1 500 євро чистого інвестиційного доходу, що підлягає оподаткуванню, наприклад дивіденди.

5. Оподатковуваний дохід включає понад 1500 євро у вигляді гонорарів.

6. Особа перебуває в шлюбі та або дружина, або чоловік є податковим резидентом Люксембургу; подружжя вирішило подавати податкову декларацію спільно, згідно з податковим класом 2.

Після прибуття до Люксембургу особі (платнику) буде видано податкову картку (fiche de retenue d'impôt (RTS)) від податкового органу (Administration des Contributions directes). Картка містить особисті дані та деталі будь-яких вирахувань, на які платник податків має право, наприклад на дітей, які перебувають на утриманні, і вказує податкову категорію, до якої платник належить. Ця інформація видається для розрахунку суми податку, що підлягає сплаті за місяць, і має бути передана роботодавцю платника податків. У разі будь-яких змін чи особистих обставин, які можуть вплинути на суму податку, яку необхідно сплатити, платник має повідомити про це податкову службу. Заповнення декларації про доходи (déclaration pour l'impôt sur le revenu) може бути складним [76].

Платник податків повинен вказувати доходи у своїй декларації з податку на доходи фізичних осіб (форма 100F 2022 “Déclaration pour l'impôt sur le revenu de l'année, 2022”) [77].

Якщо якась частина доходу не оподатковується, її віднімають від податкової бази, але можуть використовувати для визначення податкової ставки для оподаткованого доходу.

Основні елементи, які можуть зустрітися в декларації з оподаткування доходів домогосподарства в формі 100 F, включають:

- Особисті дані: заявник повинен надати своє повне ім'я, дату народження, ідентифікаційні дані, адресу та реквізити для зв'язку.
- Діти, які входили до складу домогосподарства платника у поточному році, зокрема:

а) діти віком від 21 року на 01.01.2022 р., або народженні протягом 2022 р. (для декларації за 2022 рік);

б) діти віком від 21 року на 01.01.2022 р., які безперервно здобувають освіту (специфічне навчання, професії);

в) діти віком від 21 року на 01.01.2022 р., які отримують продовжену сімейну допомогу (діти-інваліди).

Окремо вказуються діти, які не входили до складу сім'ї платника податку.

Запит на податковий кредит на дітей відмічається лише в тому випадку, якщо податкові пільги на дітей не надавалися у вигляді сімейної допомоги САЕ, державної фінансової допомоги на вищу освіту або допомоги волонтерам. Для платників податку, які проживають разом, не перебуваючи у шлюбі, мають спільних дітей, на яких не виплачується сімейна допомога, допомога на здобуття вищої освіти чи допомога волонтерам, податковий кредит на дітей надається лише одному з батьків (декларація форма 104).

Окремим рядком прописана “3. Заява про застосування податкового кредиту для батьків-одинаків – СІМ”. Останній передбачений для особи, яка належить до класу 1А, що має принаймні одну дитину, що входить до складу домогосподарства, та якій не було збільшено податкову пільгу для батьків-одинаків через посередництво роботодавця чи пенсійного фонду.

Податковий кредит не надається, якщо обидва батьки дитини проживають з дитиною в спільному житловому приміщенні. Під допомогами слід розуміти аліменти, оплату утримання, витрати на навчання та професійне навчання тощо. Не враховуються пенсії сиротам та допомога сім'ї (сімейна допомога).

4. Заява про податковий кредит на дітей, для яких у 2020 або 2021 рр. закінчилося право на таку податкову пільгу. Понад скоригований оподатковуваний дохід у розмірі 76 600 євро податковий кредит більше не надається, за винятком випадків, коли кількість дітей перевищує 5 (вказується ідентифікаційні дані дитини та її ПІБ).

Досліджувана форма декларації містить цивільний стан особи та визначає статус резидента/нерезидента.

Декларація містить варіанти спільного та індивідуального оподаткування, зокрема поділ на такі варіанти, а саме:

- Чоловік/дружина, один з яких є платником податку – резидентом, а інший – особою-нерезидентом.
- Партнери (резиденти та асимільовані нерезиденти).
- Оподаткування фізичних осіб (резиденти та асимільовані нерезиденти).

Доходи: Заявник повинен вказати всі свої доходи за 2022 рік, включаючи заробітну плату, проценти, дивіденди, орендну плату, пенсійні виплати тощо. Кожен вид доходу повинен бути окремо зазначений. Так, досліджувана форма представляє для заповнення такі доходи платника податків, а саме: прибуток від сільського та лісового господарства, прибуток від вільної професійної діяльності на індивідуальній основі, дохід у вигляді оплати за наймом (заробітної плати), дохід від пенсій або ренти, дохід від оренди майна, дохід від відчуження нерухомого майна, надзвичайний дохід.

Декларацією визначено спеціальні витрати, які підлягають вирахуванню. Декларуються лише ті витрати, які не вважаються операційними витратами чи витратами на закупівлі та які економічно не пов'язані зі звільненням від оподаткування доходом.

Для декларування мають бути представленні відомості про заборгованість із виплати пенсій та сплачених постійних платежів, заборгованість за ануїтетом і постійними платежами, споживчими кредитами тощо. Якщо сума спеціальних витрат менша за фіксований мінімум (стандартне вирахування), останній її замінює. Стандартне вирахування становить 480 євро на рік; ця сума подвоюється для подружжя та партнерів, які підлягають спільному оподаткуванню і кожен отримує дохід від оплачуваної роботи.

Спеціальні витрати, що підлягають вирахуванню, поза стандартним вирахуванням.

- Обов'язкові внески. Відрахування та внески через обов'язкове приєднання працівників і непрацівників до установи соціального забезпечення, а також відрахування для пенсії, що діють у державному секторі.
- Додаткові внески. Схеми додаткового пенсійного забезпечення, створені відповідно до зміненого закону від 8 червня 1999 р. щодо схем додаткового

пенсійного забезпечення. 1. Особисті внески оплачується працівником, франшиза до 1200 євро. 2. Оплачує самозайнята особа, франшиза в межах закону.

- Подарунки. Пожертви (сума пожертвувань не може бути меншою як 120 євро та більшою ніж 1 000 000 євро, не може перевищувати 20% від загального чистого доходу; суми, що перевищують ці ліміти, можуть бути перенесені на наступні два роки після оподаткування та мають бути вказані в додатку).
- Операційні збитки, які можуть бути перенесені згідно з умовами статті 114 LIR.

Також окремо вказують надзвичайні витрати – вирахування з оподаткованого доходу через надзвичайні витрати (стаття 127 LIR). Наприклад, у випадку медичних витрат необхідно додати загальну суму, детальну інформацію про понесені витрати та відомості про відшкодування третіми сторонами. У разі утримання малозабезпечених батьків повинні бути вказані їх імена, подробиці про їхні доходи, тривалість утримання, розмір плати та домогосподарство, до якого належать такі батьки.

Особи заповнюють свої особисті дані, код Iban, SWIFT BIC, встановлюють відповідні галочки щодо погодження вірності даних та форми відправки декларації (поштою чи за допомогою програмного забезпечення myguichet.lu).

Уряд Люксембургу надає консультації з питань оподаткування французькою, англійською та німецькою мовами. Однак, зазвичай цього недостатньо, щоб досконало розібратися в податковому праві.

Як правило, платникам податків рекомендується співпрацювати з бухгалтером. У Люксембурзі є професійні бухгалтерські асоціації, до яких можна звернутись: ALCOMFI – Association Luxembourgeoise des Conseils Comptables et Fiscaux (Люксембурзька асоціація бухгалтерських та податкових консультантів); ABIAL – Association of British and Irish Accountants in Luxembourg (Асоціація британських та ірландських бухгалтерів у Люксембурзі);

ПА Luxembourg – Institute of Internal Auditors Luxembourg (Люксембурзький інститут аудиторів).

Для дотримання податкового законодавства Люксембургу важливо подати документи до відповідної податкової інспекції до 31 березня року, наступного за податковим роком. Наприклад, для податкового року N податкова декларація має бути подана до 31 березня року N+1. Якщо потрібне продовження термінів подання податкової декларації, платник повинен подати заяву до компетентного податкового органом факсом або поштою. Несвоєчасне подання може призвести до донарахування податку, штрафу за прострочення платежу або примусового штрафу, що накладається податковою інспекцією.

Декларації мають бути заповнені та підписані до 31 березня року, наступного за звітним. Тобто за 2022 рік треба звітувати до 31 березня 2023 року. Втім констатуємо, що в самій формі 100 F відзначено, що “форма призначена для фізичних осіб – резидентів та нерезидентів. Заповнену та підписану декларацію необхідно подати до 31 грудня 2023 р.”.

Завжди є певний період, який дає змогу платникам сплатити податок або скоригувати суму, якщо вони вважають, що вона була розрахована неправильно. Процедура щорічного податкового коригування допомагає гарантувати, що фізичні особи сплачують правильну суму податку залежно від свого доходу.

Якщо не потрібно подавати податкову декларацію, але особа хоче попросити щорічне коригування, то це можливо зробити, заповнивши декларацію за формою 163 наприкінці року (форма 163) [78].

Подати декларації можна через інтернет або поштою. За несвоєчасне подання стягуються штрафи у розмірі 0,6% пені за кожен місяць прострочення та 10% від суми податку за несвоєчасне подання [79].

Якщо платник податків отримав дохід від вільної професійної діяльності, оплачуваної роботи, пенсії або дохід від оренди, він може подати декларацію про податок на доходи онлайн через платформу MyGuichet.lu. У цьому випадку платник повинен спочатку створити обліковий запис MyGuichet, потім слідувати

покроковим інструкціям, представленим на платформі. В іншому випадку доведеться заповнити паперову форму.

У лютому місяці поточного фінансового року платник отримує лист із належними вказівками та або запрошення заповнити форму податкової декларації в електронному вигляді, або паперову форму поштою. В обох випадках потрібно буде вказати всі джерела доходу в кожній із категорій доходів.

Єдина відмінність полягає в тому, що при заповненні форми онлайн цифрова форма проведе крок за кроком по всьому процесу і платник зможе прикріпити супровідні документи в цифровому вигляді, у той час як при заповненні паперової форми доведеться прикріпити паперові документи та надіслати форму поштою. Це може бути зручним для деяких фахівців, яким дозволено подавати декларації через онлайн-допомогу.

При поданні податкової декларації платник податків повинен додати такі підтверджуючі документи, якщо вони є:

- річний звіт про заробітну плату або пенсію;
- річну фінансову звітність за відсотками, виплаченими за іпотекою чи споживчим кредитом, отриманим протягом податкового року;
- свідоцтво про громадянське партнерство, коли спільне оподаткування буде застосоване вперше;
- для нерезидентів слід також докласти підтвердження доходу, отриманого в країні їх проживання.

Податкова служба Люксембургу може запросити додаткові документи для підтвердження будь-якої інформації, заяв, декларацій, претензій чи апеляцій, поданих до її офісів у процесі перевірки.

Після закінчення заповнення форми потрібно підписати документ та надіслати його. Якщо платник податків робить це онлайн, він керуватиметься вказівками щодо процесу на веб-сайті. Але якщо платник податків заповнює паперову форму, слід відправити її поштою до податкової інспекції Люксембургу у будь-якому поштовому відділенні.

У країні є кілька офісів для консультацій платників податків. Є також три податкові офіси для нерезидентів та транскордонних працівників, які сплачують податки у Люксембурзі. Всі вони розташовані за однією адресою та виконують різні функції залежно від країни походження платників податків: Luxembourg Y відкрито для жителів Франції; Luxembourg Z відкрито для мешканців Німеччини; Luxembourg X відкрито для мешканців Бельгії та інших країн [78].

Зазначені правила адміністрування важливо враховувати при введенні оподаткування домогосподарств в Україні. Зокрема, в частині входу до складу домогосподарства та виходу з нього його членів, практики взяття на облік та зняття з нього домогосподарств у контролюючих органах, повідомлення контролюючих органів про зміну складу домогосподарства, здійснення контролю за правильністю нарахування податку на доходи домогосподарствами, встановлення відповідальності за подання платниками податків податкової декларації про майновий стан і доходи домогосподарства з недостовірними відомостями тощо.

2. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПЕРЕХОДУ ДО ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз недоліків чинної в Україні системи оподаткування доходів фізичних осіб

Характеризуючи практику оподаткування доходів населення та податкову політику у цій сфері в цілому, можна стверджувати таке: практика реалізації податкової політики в Україні стосовно оподаткування доходів населення є доволі суперечливою та неоднозначною.

Система оподаткування доходів фізичних осіб складається із загальної та спрощеної системи оподаткування. Метою запровадження спрощеної системи оподаткування у 1999 р. було стимулювання розвитку підприємницького потенціалу населення та забезпечення самозайнятості. Можна констатувати, що поставлені цілі в цілому досягнуті. В Україні, згідно з даними Державної податкової служби України (далі – ДПС) станом на 1 червня 2023 р., налічується 2008 млн фізичних осіб – підприємців (далі – ФОП), а єдиний податок є вагомим джерелом наповнення доходів місцевих бюджетів. За даними ДПС, станом на 1 червня поточного року сплачено 15,2 млрд грн єдиного податку.

Водночас серед основних недоліків чинної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні згадаємо такі:

1. Окремі елементи податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) не відповідають умовам функціонування соціально орієнтованої економіки.
2. Розподіл податкового навантаження за шкалою доходів є регресивним, що породжує негативний поведінковий ефект заміщення, не зменшує, а збільшує нерівність розподілу доходів населення.
3. Значний податковий розрив (втрати надходжень) із ПДФО. Втрата фіскальної ефективності податку. Неофіційне працевлаштування.

4. Недостатня регулятивна ефективність ПДФО.
5. Зловживання спрощеною системою оподаткування. Наймана праця як підприємництво.
6. Подвійне оподаткування доходів громадян.

Розглянемо кожен із наведених недоліків більш докладно.

1. *Окремі елементи ПДФО не відповідають умовам функціонування соціально орієнтованої економіки.* У цьому можна переконатися, якщо порівняти елементи ПДФО в низці країн східноєвропейського регіону, які можуть виступати нашими потенційними конкурентами за іноземні інвестиції, та в Україні. У табл. 2.1 наведені показники, що характеризують такі елементи податків та окремі розрахункові аналітичні показники, що засвідчують зазначену невідповідність. Зокрема, ми бачимо, що, попри помірну величину нормативної ставки ПДФО, в Україні відсутній неоподатковуваний мінімум.

Таблиця 2.1. Показники, що характеризують елементи ПДФО, в Україні та окремих країнах ЄС

Країна	Нормативна ставка/шкала ставок податку на найману працю (2022)	Імпліцитна ставка податку на працю (2022)	Частка податку у ВВП, %ВВП (2021)	Неоподатковуваний мінімум, євро/міс. (2022)	Податковий клин для заробітку 50% середньої з/п (2021)
Україна	18+1,5	32,5	6,9	0	51,5
Польща	12; 32	33,9	5,4	0	33,5
Латвія	20; 23; 31	30,4	6	500	35,3
Литва	20; 32	30,6	7,6	625	31,3
Естонія	20	32,7	6,8	654	31,4
Болгарія	10	25,1	3,3	0	34,9
Румунія	10	32,3	2,45	0	37,2
Словаччина	19; 25	37,5	3,9	410,2	36,6
Чехія	15; 23	37,6	3,73	103,5	35,1
Словенія	16; 26; 33; 39; 50	35,8	5,4	416,7	39,5
Австрія	0; 20; 30; 41; 48; 50; 55	41,3	9,9	974,4	37,2
Угорщина	15	35,6	4,1	90,1	43,2
Середнє (без України)	-	33,89	5,32	-	35,9

Складено за: [80].

Формальні 17 грн та податкові соціальні пільги до уваги можна не брати, враховуючи норму ст. 169.4.1 Податкового кодексу України (далі – ПКУ). За сучасних умов це виглядає доволі архаїчно. З представленої вибірки країн лише Польща, Болгарія та Румунія не мають неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Але в останніх двох країнах нормативна ставка ПДФО значно менша порівняно з Україною і дорівнює 10%, а у Польщі нижча ставка податку в розмірі 12% застосовується до місячного доходу, що перевищує 2178,8 євро на місяць. Тобто, фактично для більшості малооплачуваних працівників податкове навантаження також значно менше, ніж в Україні.

Податковий клин (tax wedge, стовпчик б) – це різниця між тим, що роботодавцю потрібно нарахувати, щоб сплатити заробітну плату найманому працівникові, та тим, що останній отримує на руки, яка співвідноситься до чистого заробітку. Оскільки за методологією, що пропонується податковими експертами Єврокомісії, такий показник розраховується до заробітку, що становить 50% середньої зарплати по економіці, відповідні розрахунки були зроблені для України. Середньомісячна заробітна плата, згідно з даними Державної служби статистики України (далі – ДССУ) у 2021 р. становила 14014 грн. Отже, податковий клин потрібно розрахувати до заробітної плати у розмірі 7007 грн/міс.

На основі даних табл. 2.1 можна зробити висновок про те, що відносна різниця між усіма офіційними нарахуваннями для виплати заробітної плати і тим, що найманий працівник отримує на руки, в Україні є найвищою. Такий показник є найбільшим в Україні не лише серед наведеної вибірки країн, а для всієї Європи. Це зумовлено тим, що в Україні відсутній неоподатковуваний мінімум, а відносно висока ставка застосовується вже до мінімальних доходів, зокрема, мінімальної заробітної плати. Саме завдяки такій політиці оподаткування доходів населення частка у ВВП ПДФО в Україні є найвищою у Східноєвропейському регіоні (6,9% проти середнього показника 5,32%).

Показник імпліцитної ставки податку на працю розраховується як співвідношення усіх податків, внесків, платежів, що нараховуються і

сплачуються з фактору виробництва праця, до потенційної бази оподаткування, що зазначається у системі національних рахунків. У випадку України у чисельнику це сума ПДФО, військового збору та єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ), а у знаменнику – фонд оплати праці найманих працівників згідно з даними ДССУ. Цей показник для України є дуже наближеним до середнього значення для наведеної вибірки країн, що означає відсутність конкурентних переваг в системі міжнародного поділу праці та притоку іноземних інвестицій.

2. В Україні через регресивний розподіл податкового навантаження за шкалою доходів, що зумовлено (1) відсутністю значущої величини неоподаткованого мінімуму, (2) запровадженням єдиної ставки податку до усіх доходів та (3) обмеженням щодо граничної межі нарахування ЄСВ⁵, виникають значні негативні поведінкові ефекти. Одним з них є заміщення доходів з оподатковуваних джерел доходами з неоподатковуваних. Інакше кажучи, це неофіційне та/або часткове працевлаштування і виплата заробітної плати “в конвертах” у повному обсязі або частково.

Оскільки рівень розподілу доходів населення в Україні характеризується значною нерівністю, то регресивність оподаткування, відсутність перерозподільних властивостей системи оподаткування відіграють негативну роль, зокрема, посилюючи опортуністичну поведінку платників податку.

У період економічного зростання в Україні з 2000 по 2008 рр. перерозподіл доходів був також не на користь середнього класу чи найбідніших.

Зокрема, у нашій праці [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**] зазначалося, що упродовж економічного зростання 2001–2008 рр., яке спостерігалось в Україні, основними вигодонабувачами були найбагатші верстви населення. Для більш як 15% найзаможніших громадян нашої держави темпи приросту доходів були значно вищими від рівня, середнього по вибірці. Вищими

---

⁵ Відповідно до п.4 ч. 1 ст. 1 Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” максимальна величина бази нарахування ЄСВ дорівнює 15 розмірам мінімальної заробітної плати, встановленої законом на відповідний рік. У 2023 р. ця величина складає 100500 грн/міс.

від цього показника вони були і для 10% найменш забезпечених українців, проте в середньому цей приріст був значно нижчим від такого показника приросту для найбагатших. При цьому, з огляду на особливості наявної системи розподілу доходів населення в економіці в цілому, можна говорити про те, що в нижчій децильній групі вищий від середнього рівня приріст відбувався у зв'язку з вторинним перерозподілом доходу через систему соціальних трансфертів, а у вищій – первинним.

Окреслені тенденції у розподілі доходів населення зумовили глибоку диференціацію населення України за доходами і, як наслідок цього, істотну майнову стратифікацію. Статистичні дані та експертні оцінки щодо рівня такої диференціації є дуже розрізненими, що не дає змоги достовірно визначити ступінь нерівності доходів в основному з об'єктивних причин.

Оцінки експертів Інституту економіки та прогнозування НАН України показали, що протягом 1996–1998 рр. значення коефіцієнта Джині для України становило 0,692–0,741 [82], що є достатньо високим рівнем диференціації. На початку 2000-х років у дослідженні М. Лоцініна, яке проведене за даними ДПС про розподіл трудових доходів населення за окремими регіонами України, наводилась оцінка коефіцієнту Джині на рівні 0,6 [83].

У праці вітчизняних науковців 2021 р. [84] йдеться про те, що Україна належить до країн зі значними масштабами розшарування населення за доходами – за експертними оцінками, значення коефіцієнта Джині перевищує 45%. Керівник цього авторського колективу – академік Е. Лібанова – зазначає, що Україна за нерівністю, що визначена за заробітками, значно випереджає не тільки ті країни, яким притаманна помірна або слабка нерівність, а навіть США, які визнані країною з високою нерівністю.

За даними Т. Пікетті, заробітки 50% найбідніших платників податку в Скандинавських країнах у 1970–1980 рр. (період найнижчої нерівності) становили 35% загальних трудових доходів населення, в європейських країнах (2010 р.) – 30, у США (2010 р.) – 25, в Україні (2015 р.) – лише 15%. За умови повної рівності вони б дорівнювали 50%, відповідно до частки цієї групи в

загальній кількості платників податків. Натомість заробітки 10% найбагатших становили в Скандинавських країнах 20%, у європейських – 25, у США – 35, а в Україні – 39% (за умови повної рівності мали би становити 10%). Неприпустимо низькі (навіть за національними стандартами офіційної оплати праці) заробітки принаймні половини працюючих є характерною ознакою нерівності в Україні. У Скандинавських країнах середня заробітна плата 50% найбідніших становить 70% середньої по країні, в європейських країнах – 60, у США – 50, а в Україні – лише 30%.

Іншою особливістю є дуже велика різниця в оплаті праці 1% найбільш високо оплачуваних працівників і решти робочої сили. У Скандинавських країнах заробітки цієї відносно невеликої групи перевищують середні в 5 разів, у європейських країнах – у 7, у США – в 12, а в Україні – в 13 разів... Відповідно, різниця в оплаті праці 1% найбільш забезпечених і 50% найменш забезпечених працівників в Україні є фантастично високою: якщо в Скандинавських країнах середні заробітки 1% найбільш високооплачуваних працівників перевищують середню зарплату 50% найменш оплачуваних у 7,1 разу, в європейських країнах – в 11,7, у США – в 24, то в Україні – у 43,3 разу [11].

Ми доповнили дані щодо нерівності заробітних плат Т. Пікетті та Е. Лібанової власними розрахунками, що зроблені на основі анонімних мікроданих за показниками щодо заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами за 2012 і 2016 рр. [12]. Це обстеження рівня оплати праці, які здійснює ДССУ раз на 4 роки. У 2012 р. було опитано 277715 респондентів, у 2016 р. – 202465. Вибірки є репрезентативними. Зменшення чисельності опитуваних у 2016 р. було зумовлено пропорційним зменшенням зайнятого населення України, що спричинено анексією АР Крим та частини територій Донецької та Луганської областей. У результаті за 2012 р. ми отримали співвідношення 22, а за 2016 р. – 31.

Наші оцінки є меншими, ніж ті, що отримані фахівцями Інституту демографії з декількох причин.

По-перше, як відомо, найбільш дохідні платники ПДФО з вибірових обстежень, як правило, випадають, тому оцінки розшарування і нерівності є зміщеними в меншу сторону, а оцінки Інституту демографії здійснювались на основі повніших даних ДПС, які де-факто описують генеральну сукупність на відміну від вибіркової ДССУ.

По-друге, згідно з методологією дослідження ДССУ, були застосовані коригувальні методи маскування, а саме локального закриття (процедура верхнього перекодування top-coding – заміна найбільших значень на середнє значення цієї змінної по зазначеній групі одиниць).

Незважаючи на певну розбіжність оцінок, можна констатувати тенденцію до зростання нерівності в оплаті праці, яка підтверджується на різних даних і за різні роки. Раніше проведені дослідження підтверджують такі оцінки нерівності, адже, виходячи з параметрів розподілу доходів, які оцінювались непрямыми методами, гранична межа нерівності доходів може сягати 0,6 по Джині залежно від року. Слід звернути увагу на важливий момент: отримані оцінки нерівності здійснювались за доходами, тому очевидно, що з урахуванням інших видів багатства рівень стратифікації в Україні буде ще більшим.

З цього можна зробити висновок, що після розпаду СРСР Україна швидко перетворилась із суспільства з відносно невеликим рівнем стратифікації за доходами і майном, егалітарного, на суспільство, де це розшарування є одним із найбільших у світі. Достеменно за даними системи національних рахунків його складно оцінити, оскільки в ній не відображаються дані щодо тіньового сектору економіки, який в Україні досить великий, і стосовно офшорного сектору економіки. Зважаючи на результати наших досліджень та інших науковців, в цілому можна дійти висновку, що за рівнем розшарування за рівнем багатства Україна ближче до таких країн як росія чи ПАР, ніж до країн ЄС.

Куди відбувся перетік доходів і майна, можна побачити на рис. 2.1.

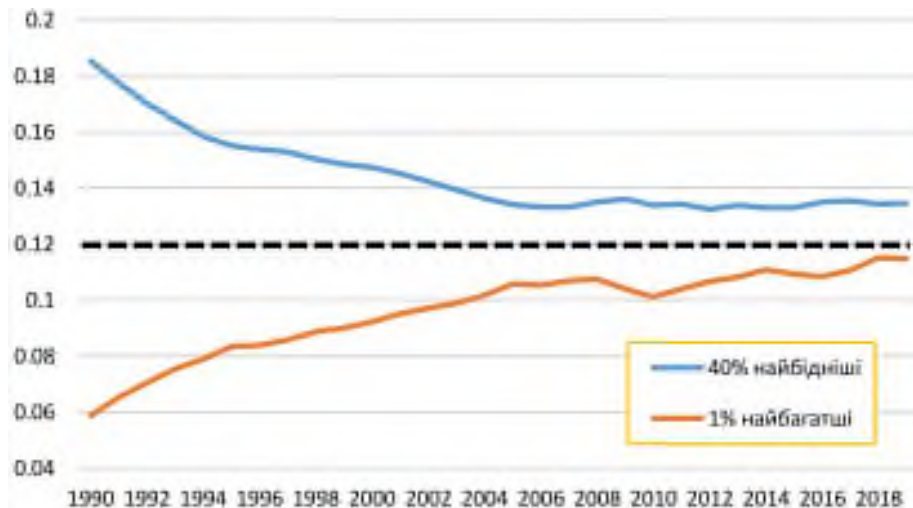

Рис. 2.1. “Дзеркальна” зміна часток національного доходу до оподаткування в Україні 1 % найбагатших і 40 % найбідніших у 1990–2018 рр.

Побудовано за: [10].

3. *Значний податковий розрив із ПДФО, що є наслідком втрати фіскальної ефективності податку.* Третій недолік чинної системи оподаткування є наслідком сумарного впливу попередніх двох. Відсутність необхідних елементів механізму ПДФО, регресивність розподілу податкового навантаження породжують значні обсяги неофіційної, тіньової зайнятості населення, що отримує доходи у готівковій формі. Відповідно, державний та місцеві бюджети втрачають значні обсяги податкових надходжень.

Проведені нами дослідження виявили, що фіскальна ефективність ПДФО є недостатньо високою. Недоотримання податкових надходжень від ПДФО відбувається через нерівномірність розподілу податкового навантаження як за шкалою доходів (по вертикалі), так і за їх джерелами (по горизонталі). Ці фактори є взаємозалежними і взаємодоповнюючими, що в підсумку призводить до значних втрат фіскальної ефективності ПДФО. Нерівномірність розподілу податкового навантаження по горизонталі надає можливість здійснювати податкову оптимізацію в межах чинного законодавства шляхом штучної маніпуляції податковим статусом джерела доходу, який умовно можна назвати

ефектом диверсифікації доходів [85]. Сьогодні ця оптимізація здійснюється у ширшому форматі шляхом залучення формальних переваг спрощеної системи оподаткування.

Оцінка податкового розриву з ПДФО систематично здійснюється українськими експертами. Наведемо висновки з їх дослідження. “Можна констатувати, що реальних фактів неукладення трудових договорів, використання інших форм регулювання трудових відносин в обхід законодавства (наприклад, цивільно-правові договори, офіційне оформлення на неповний робочий день при повній зайнятості тощо), виплати заробітної плати “у конвертах” – набули суттєвих розмірів, незважаючи на значні розміри штрафних санкцій” [86].

Ці дослідники також зазначають таке: за даними ДССУ, кількість неформально зайнятого населення у віці 15-70 років у другому півріччі 2020 р. становила 3291,6 тисяч осіб. Це 20,5% від загальної чисельності працюючих українців цього віку, з урахуванням усіх категорій працюючих. Якщо припустити, що вони отримують дещо більше мінімальної заробітної плати (5000 грн/міс), то отримуємо приблизні обсяги доходів не оформлених працівників в обсязі майже 200 млрд грн, що відповідає недонадходженню до державного бюджету та Пенсійного фонду на рівні близько 100 млрд грн за рік – вдесятеро більше за мінімальну оцінку зарплат “у конвертах”, та більш як втричі більше за максимальну. Також це означає, що загалом офіційно чи неофіційно найманими працівниками є приблизно 11,4 млн громадян [86].

У зазначеній праці експерти надають оцінку втрат податкових надходжень від неофіційного працевлаштування та виплати заробітної плати у конвертах на рівні 130 млрд грн умовних втрат надходжень для державного бюджету та Пенсійного фонду України.

4. *Недостатня регулятивна ефективність ПДФО.* Формально елементами ПДФО є податкова соціальна пільга (далі – ПСП) та податкова знижка. Але, на відміну від елементів аналогічного податку, наприклад, більшості країн ЄС, ця

соціальна пільга не є безумовною, що, відповідно, зменшує стимули до офіційного працевлаштування.

Наші попередні дослідження [87] та праці вітчизняних науковців засвідчили, що потребує перегляду система пільг із ПДФО з огляду на низький рівень її регулятивної ефективності та зважаючи на її значний потенціал. Основні елементи (ПСП і податкова знижка) застосовуються лише до трудових доходів і поширюються на незначну частину населення. Як наслідок, ефект від їх використання є недостатнім, а отже, необхідним є їх застосування до загального оподаткованого доходу. Крім того, ПСП у розмірі 100% доцільно надавати всім платникам податків з можливістю одночасного використання інших соціальних пільг. Також потребує вдосконалення механізм надання податкової знижки [88].

За даними ДПС за результатами щорічного декларування доходів та майна громадянами України, для отримання податкової знижки подається у середньому 25-30% декларацій від загальної кількості поданих за результатами деклараційної кампанії (у середньому 600-700 тис. декларацій щорічно). Відповідно, від загальної кількості найманих працівників, офіційно працевлаштованих у довоєнний період, кількістю 7,1 млн осіб, зазначена кількість платників податків – найманих працівників, що скористувались правом на отримання податкової знижки, становить близько 3%. Така низька величина є наслідком як недостатньої обізнаності пересічних платників податків щодо регулятивних можливостей системи оподаткування фізичних осіб, так й безпосереднім наслідком впливу вже зазначених недоліків, адже знижки застосовується лише до доходу у формі заробітної плати і до офіційного заробітку.

Згідно з наявними даними про суми щорічного перерахунку ПДФО, така величина податку до повернення становить не більше 0,01% ВВП (за методологією ЄС це податковий кредит, що відшкодовується). У звіті “Податкові тренди у ЄС: видання 2022 р.” зазначається, що цей показник для

Чехії у 2020 р. становив 0,7% ВВП, Словаччини – 0,39% [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Зазначимо, що більшість країн ЄС (в тому числі країни-сусіди по Східноєвропейському регіону) у складі ПДФО мають безумовні щодо величини доходу стандартні та індивідуальні вирахування, звільнення, знижки. Цими елементами як правило є неоподатковуваний мінімум, що дорівнює прожитковому (див. табл. 2.1), вирахування на утримання дитини/дітей тощо.

5. Зловживання спрощеною системою оподаткування. Наймана праця як підприємництво. Це загальновідомий недолік системи оподаткування доходів фізичних осіб, який полягає у тому, що де-факто наймана праця за формальними ознаками представляється як послуги фізичних осіб – підприємців за цивільно-правовими угодами.

Цей вид мінімізації, як правило, стосується виключно ФОП 3-ї групи, без найманих працівників, що надають послуги з використанням власного “людського капіталу” – професійні, адміністративні, а також у сфері інформаційних технологій. Переважну більшість із них складають послуги, надані у сфері ІТ, експертна діяльність у тому числі за грантовими угодами.

. Зокрема, на сьогодні така проблема є найбільш актуальною для зовнішньо переміщених осіб (далі – ЗПО) і полягає у тому, що у загальному випадку все залежить від (1) розбіжностей у системах оподаткування доходів фізичних осіб в Україні та у країні перебування, а також (2) від наявності нюансів в угодах про уникнення подвійного оподаткування між Україною та країною перебування ЗПО [90].

Як показано у табл. 2.1, між моделями ПДФО в Україні та більшості країн ЄС існують суттєві відмінності. Саме вони мають ключове значення при визначенні податкових зобов’язань ЗПО, які вирішили залишитись податковими резидентами України.

При визначенні наявності чи відсутності податкових зобов'язань ЗПО потрібно виходити не з порівняння перших (мінімальних) ставок податку, а з того, що записано у кожній окремій угоді про уникнення подвійного оподаткування між Україною та конкретною країною перебування особи. Там, як правило, записано, що на податок, сплачений ЗПО за кордоном, буде робитись “знижка у вигляді кредиту проти будь-якого українського податку, обчислюваного стосовно такого прибутку, доходу або майна, щодо яких обчислюється український податок” (для прикладу текст п. 1 ст. 24 Угоди з Польщею). Чомусь вважається, якщо ставка вище, то й зобов'язань немає. Наприклад, у Польщі, яка прихистила найбільшу наших співвітчизників, перша ставка податку – 12%.

У зв'язку з цим, податкові зобов'язання ЗПО, попри величину ставки податку, у країні перебування можуть бути значно меншими, ніж якщо б вони були розраховані згідно норм і положень ПКУ. Це означає, що у ЗПО виникають певні податкові зобов'язання перед бюджетом України. Податок, сплачений за кордоном, зарахується при перерахунку сплати ПДФО за попередній рік за умови, що ЗПО візьме довідку про доходи, перекладе її, нотаріально завірить і подасть декларацію через електронний кабінет, але не більше.

Необхідно також зазначити, що згідно пп. 1 п. 3 ст. 102 ПКУ “відлік строку давності зупиняється на будь-який період, протягом якого платник податків перебуває поза межами України, якщо таке перебування є безперервним та дорівнює чи є більшим за 183 дні”. Крім того, згідно з нормами більшості угод про уникнення подвійного оподаткування, що ратифіковані Україною, податкові зобов'язання як податковий кредит зараховуються при визначені суми податкових зобов'язань лише проти відповідного джерела доходу. Так, сума сплаченого єдиного податку не буде зараховуватись для зовнішньо переміщеної особи проти зобов'язань за трудовим доходом.

Акцентуємо особливу увагу на тому, що наведені недоліки чинної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні найчастіше є комплементарними один до одного, що може підсилювати спотворюючий вплив оподаткування на

соціально-економічну систему України та призводити до значних втрат податкових надходжень.

Усунення цих недоліків дасть змогу ліквідувати наявні системні проблеми у сфері оподаткування доходів населення, підвищити ефективність адміністрування податків, збільшити обсяги податкових надходжень до державного, місцевих бюджетів та Пенсійного фонду, а також, найголовніше, відновити довіру пересічних платників податків до податкової політики держави.

2.2. Обґрунтування моделі оподаткування домогосподарств в Україні та правової основи її застосування

2.2.1. Можливості, обмеження та економічна доцільність запровадження оподаткування домогосподарств в Україні

Ставки та підходи до застосування податку на доходи фізичних навіть серед країн ЄС суттєво відрізняються. По-перше, у європейських країнах можна зустріти дві шкали оподаткування – пропорційну та прогресивну. Загалом найбільші переваги оподаткування домогосподарств присутні за умов використання прогресії ставок, адже це дає змогу зменшити податкові зобов'язання, застосовувати неоподатковуваний мінімум доходів громадян для обох членів подружжя та неповнолітніх дітей. А. Крисоватий зазначає, що модель оподаткування країн із розвиненою ринковою економікою – це той еталон, до якого необхідно наблизити вітчизняне оподаткування у перспективі. Основна проблема полягає у тому, щоб знайти оптимальну комбінацію прогресивних податкових інструментів і час від часу її переглядати разом зі змінами економічних, соціальних та інституційних умов [91]. Застосування прогресивної шкали оподаткування має доволі високий рівень підтримки серед населення з огляду на принцип соціальної справедливості, однак варто враховувати чимало й інших факторів, зокрема емпіричний та ретроспективний досвід.

Країни з економікою, що розвивається, і з трансформаційною інституційною матрицею публічних фінансів відійшли від складних, прогресивних систем оподаткування до більш простих податкових схем із меншою кількістю категорій платників податків, і пропорційною шкалою оподаткування [92]. У ЄС це найбільш притаманно державам, які належать до вибірки Центральної та Східної Європи. Пропорційна шкала функціонує у

Болгарії, Естонії, Румунії, Угорщині та Чехії; прогресивна – у всіх інших країнах. Пропорційна шкала запроваджувались у цих країнах з метою спрощення системи податкового адміністрування, зниження рівня ухилення від сплати податків та підвищення економічної ефективності через зменшення податкових викривлень. Однак потрібно зазначити, що прогресивність оподаткування є лише однією з детермінант “складності” податкової системи. Існування численних податкових відрахувань, включаючи податкові кредити, має більше значення у цьому контексті за рахунок меншої транспарентності ефективного податкового навантаження та підвищення вартості податкового адміністрування [93].

Д. Дункан і К. Сабіріанова Пітер вважають, що прогресія ставок оподаткування доходів населення знижує нерівність доходів, проте має значно менший вплив на фактичну нерівність, апроксимовану індексами Джині. Крім того, такий диференційований ефект виявляється набагато більшим у країнах з недостатнім розвитком інституцій. Глобальний тренд до збільшення нерівності доходів притаманний також Центральній та Східній Європі (особливо країнам Балтії, Болгарії та Румунії, Україні), де функціонує пропорційна шкала. Це посилює увагу до механізмів та інструментарію зниження розриву доходів населення.

Середній розмір річної заробітної плати у ЄС-27 складав у 2021 р. 33,5 тис. євро для людей з повною зайнятістю. Утім, найнижчий рівень заробітних плат серед країн ЄС спостерігається якраз у трьох країнах з пропорційною шкалою оподаткування доходів, а саме: у Болгарії розмір згаданого показника становить 10 345 євро, Угорщині – 12 618 євро, Румунії – 13 000 євро [94]. Для загального розуміння констатуємо, що за підсумками 2021 р. середній річний розмір заробітної плати в Україні становив близько 5465 євро, що відповідно менше: у 1,89 раз, а ніж у Болгарії, у 2,31 раза, ніж в Угорщині, та 2,38 раза, ніж у Румунії. Варто також сфокусувати увагу на питанні розміру середньорічної заробітної плати тих європейських країн, де функціонує модель сімейного оподаткування доходів. Так у Франції обсяг цього показника складав у 2021 р. 40135 євро, Німеччині – 44404 євро, Люксембурзі – 72247 євро відповідно. Таким чином,

можна дійти висновку, що країни, які застосовують спільну модель оподаткування доходів домогосподарств, мають не лише прогресивну шкалу, а характеризується високим рівнем доходів населення, що суттєво перевищує середній рівень ЄС.

Слід наголосити, що в Україні була практика застосування прогресивної шкали оподаткування. Перший досвід використання такого підходу до оподаткування доходів мав місце до 2004 р. Причому з 1 грудня 1993 р. до 1 жовтня 1994 р. існувала максимальна ставка, яка дорівнювала 90%. Згодом розмір максимальної ставки знижувався, спочатку до 50%, а наприкінці 1995 р. і до 40%. Утім, не дивлячись на зміни, доходи бюджету від прибуткового податку з громадян в цей період не збільшились, а суттєво зменшились – внаслідок ухилення від сплати. Залежно від градації розміру заробітної плати (її співвідношення до мінімальної заробітної плати) діяли ставки від 10% до 40%. Реалії застосування прогресивної шкали податкових ставок свідчили, що найвищі інтервали прогресії практично не застосовувались у зв'язку з приховуванням реальної заробітної плати або її виплатою нижче мінімального рівня у випадках неповної зайнятості [95]. Зазначене зумовило ситуацію, коли ставки податку 30% та 40% застосовувалися для обмеженого кола платників, у тому числі бюджетної сфери, певних державних підприємств та мультинаціональних компаній.

З 1 січня 2004 р. встановлено пропорційну шкалу оподаткування доходів фізичних осіб на рівні 15% із перехідним періодом до ставки 13%. В процесі подальшого розвитку податкової системи неодноразово на порядку денному стояло питання повернення до диференціації оподаткування доходів населення з огляду на доцільність врахування принципу соціальної справедливості. Водночас крок прогресії був малозначимим (основна ставка 15%, підвищена 17%), фіскальний ефект від застосування іншої шкали був незначним, а левову частку надходжень забезпечував публічний сектор економіки, тому з 2016 р. в Україні повернулись до застосування єдиної ставки податку (уже на рівні 18%).

Тінізація витрат на оплату праці є великим бар'єром для відновлення

прогресивного оподаткування та впровадження спільної моделі оподаткування доходів домогосподарства. Експерти Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна оцінили щорічні втрати доходів державного і місцевих бюджетів, а також Пенсійного фонду на рівні 110–150 млрд грн. При цьому найбільш типовими схемами ухилення є виплати “сірих” та “чорних” заробітних плат у конвертах, у тому числі із залученням конвертаційних центрів, он-лайн казино, мережі фіктивних підприємств.

Фундаментальною причиною приховування доходів та тінізації економіки традиційно вважають рівень оподаткування. Утім, як засвідчують результати досліджень, є чималий перелік факторів існування тіньової економіки, важливе місце серед яких посідає якість інституцій. Феномен тіньової економіки деформує уявлення про реальний економічний розвиток країни і є базисним критерієм оцінювання верховенства права та довіри, у тому числі до влади, яка розпоряджається податковими надходженнями. У країн з високим рівнем інституційного розвитку рівень тіньової економіки є суттєво нижчим порівняно з країнами, де інститути перебувають у постійній трансформації. Показник тіньової економіки у Швеції складає 18,8%, Данії – 18,4%, Німеччині – 16,7%, у той же час значення відповідного індикатора у Болгарії становить 37,8%, Румунії – 34,8%, Латвії – 29,6%, Литві – 35,3% [96].

Незважаючи на те, що рівень оподаткування є однією з головних причин існування тіньової економіки, проте він не є домінуючою причиною. Наведені дані свідчать, що в країнах, де рівень податкового навантаження є значно нижчим (більш ніж на 15% ВВП), показник тіньової економіки є вдвічі більшим. Зазначене вказує на проблеми ефективності функціонування державних інституцій і використання бюджетних ресурсів. Необґрунтоване запровадження прогресії може поглибити проблему тінізації економіки. Водночас за умов війни існує чимало прикладів збільшення ставок податків на доходи для платників з високим рівнем доходів. Насамперед це стосується Великобританії, Франції, Італії, США (період I та II світових війн). Зокрема, ставка ПДФО для найбагатших у США зросла до 94% і залишалася на рівні 91% до 1964 р.

Для впровадження прогресії ставок оподаткування доходів потрібно:

- а) ґрунтовно дослідити діапазон доходів та частку їх отримувачів у загальній структурі;
- б) визначити фіскальну ефективність такої новації;
- в) створити дієві інструменти для контролю за доходами платників податків і особливо – їх витрат за здійсненими операціями.

Ефективним методом боротьби з ухиленням від сплати податків є використання системи контролю щодо відповідності витрат на споживання фізичних осіб рівню їх доходів, що ґрунтується на використанні непрямих методів оцінки доходів платника податку на основі їх витрат і узагальнених показників способу життя. Ці механізми значно поширені в ЄС, зокрема у Німеччині та Франції, де функціонує спільна модель оподаткування домогосподарств.

Варто звернути увагу на суттєву диференціацію ставок ПДФО в країнах Європейського Союзу. Найнижчий рівень оподаткування праці присутній у Болгарії та Румунії – 10%, натомість у 9 країнах ЄС гранична ставка оподаткування податком на доходи фізичних осіб перевищує 50%. Максимальний рівень ставки податку зафіксовано в Данії на рівні 55,9%. Середнє значення граничної ставки ПДФО у 27 країнах ЄС у 2022 р. становить 38,9%, за останні дві декади її розмір знизився майже на 6 відсоткових пунктів **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Тобто, у країнах з низьким рівнем доходів та високим рівнем тінізації економіки присутній ліберальний підхід до оподаткування доходів задля зниження рівня тіні та створення конкурентних переваг на ринку праці. З огляду на зазначене, запровадження прогресії оподаткування доходів та підвищення рівня оподаткування в Україні наразі є дискусійним та навряд чи доцільним. Більш того, зважаючи на прагнення нашої держави стати членом ЄС й емпіричний досвід країн Центральної та Східної Європи, потрібно забезпечити конкурентні умови оподаткування праці, формувати сприятливе середовище для активізації зайнятості.

Середнє значення співвідношення надходжень від ПДФО до ВВП у країнах ЄС у 2009–2021 рр. складає 7,69%. Найвище значення показника зафіксовано у Данії – 25,83%, Швеції – 14,85%, Фінляндії – 12,60%, натомість найнижчі значення притаманні Болгарії – 3,08%, Румунії – 3,10%, Словаччині – 3,20%. Як можна пересвідчитись, розмір ставки корелює з ваговим коефіцієнтом надходжень податку в ВВП. Загалом країни Центральної Європи та Балтії характеризуються помірними показниками фіскальної значимості податку на доходи, який є відчутно нижчим за середнє значення в ЄС. Ґрунтуючись на результатах емпіричного аналізу, прогресивна шкала оподаткування має вищу результативність у порівнянні з пропорційною за умови досягнення показником середньорічної заробітної плати понад 16 тис. дол. США. Тому за нинішніх умов застосування пропорційної шкали у деяких країнах ЄС є виправданим.

Ще одним обмеженням для впровадження спільного оподаткування доходів домогосподарств є наявність спрощеної системи оподаткування обліку та звітності. За даними YouControl, на початок 2023 р. в Україні працювало близько 272 тисячі працівників ІТ індустрії, використовуючи спрощену систему оподаткування. За узагальнюючими даними таку модель господарської діяльності та оподаткування обрали 87% чисельності працівників галузі [98]. Незважаючи на певні складнощі визначення обсягу доходів працівників галузі та середньорічної заробітної плати, констатуємо, що її розмір більший за середнє офіційне значення в Україні у 4 рази за підсумками 2021 р., а це близько 22 тис. євро. Отже, платники податків, які б могли отримати реальні вигоди від застосування практики спільного оподаткування доходів домогосподарств, у цьому не зацікавлені, адже й так мають найнижчий розмір ставок податків на працю як в Україні, так і в ЄС. Для прикладу в Німеччині, враховуючи середній рівень доходів працівників ІТ індустрії, ставка податків на доходи складає 42%, США – 32%, Люксембурзі – 36%. Водночас за умов воєнного стану в Україні до 1 серпня 2023 р. спрощенці третьої групи взагалі отримали можливість преференційного оподаткування доходів у розмірі 2%. Для об'єктивності зазначимо, що не лише представники ІТ галузі використовують спрощену

систему оподаткування для мінімізації податкових зобов'язань.

Спільне оподаткування доходів домогосподарств має важливу соціальну спрямованість, оскільки дає змогу знижувати рівень податкового навантаження на доходи залежно від: пропорційності доходів першого та другого отримувача доходів; неоподаткованого мінімуму, розмір якого залежить від складу домогосподарства (особливо кількості неповнолітніх дітей).

Загалом в Україні передбачено податкову соціальну пільгу, на яку зменшується місячний оподатковуваний дохід у вигляді заробітної плати від одного роботодавця [99]. Водночас її сума є незначною (соціальна пільга складає 1342 грн), а граничний розмір доходу платника податків (3760 грн), який дає змогу отримувати ПСП, суттєво обмежує кількість отримувачів таких пільг. Фактично отримувачами таких пільг є один із представників подружжя, у яких є двоє та більше дітей з низьким рівнем доходів, а також одинокі батьки/матері, які виховують неповнолітніх дітей тощо. Ситуація з нівелюванням значимості ПСП спостерігається з 2017 р. – коли рівень мінімальної заробітної плати відв'язали від рівня прожиткового мінімуму для працездатних осіб (хоча фактично останній індикатор виконує роль виміру бюджетної забезпеченості соціальних гарантій). Реалізація зазначеного була спрямована на зниження рівня тінізації витрат на оплату праці у приватному секторі економіки.

У 2022 р. кількість осіб, які отримують заробітну плату, розмір якої менший чи тотожний мінімальній заробітній платі складає 1990 тис. осіб, що становить 23,1% від загальної кількості застрахованих осіб за даними Пенсійного фонду. Причому 308,9 тис. з них є працівниками бюджетної сфери. Варто розуміти, що серед 1990 тис. осіб значна кількість працівників отримують “сіру” заробітну плату, тобто офіційно нараховується мінімальна заробітна плата, а решта “у конвертах” – такі особи зловживали становищем одержувача ПСП. Натомість категорія найбільш вразливих та незахищених верств населення – бібліотекарі, медичні сестри, молоді вчителі, соціальні працівники, державні службовці не мають змоги отримати ПСП, що не є проявом соціальної справедливості оподаткування. Відсутність в Україні категорії

неоподаткованого мінімуму доходів громадян і вузькі можливості для отримання ПСП є чи не основною перешкодою для запровадження спільного оподаткування доходів домогосподарств.

Запровадження спільного оподаткування доходів домогосподарств потребує застосування неоподаткованого мінімуму, розмір якого має бути економічно обґрунтованим. Є ситуації, коли платник податків не отримує ПСП при оподаткуванні, але є отримувачем соціальних допомог від держави, зокрема субсидії на сплату комунальних послуг. Тобто держава вимушена нарощувати обсяг видатків бюджету соціального спрямування, не використовуючи механізм податкового регулювання у цьому контексті. Використання таргетованих податкових пільг є більш ефективним заходом у порівнянні з виплатою соціальних трансфертів за рахунок бюджетних коштів, тому що нівелює дію суб'єктивного фактору при розподілі бюджетних ресурсів.

Доцільно зазначити, що обсяг неоподаткованого мінімуму значно відрізняється серед держав-членів ЄС, і у переважній більшості країн він встановлюється з урахуванням щорічного розміру доходу. Найменше значення цього показника на початок 2023 р. зафіксовано у Чехії – 1060 євро на рік, а найвище – 18000 євро на рік було в Ірландії. Розміри неоподаткованого мінімуму та співвідношення неоподаткованого мінімуму до мінімальної заробітної плати в країнах ЄС відображено у табл. 2.2.

Найвищі значення співвідношення неоподаткованого мінімуму доходів населення та мінімальної заробітної плати (понад 90%) зафіксовано у Естонії та на Мальті, а найнижчі (менше ніж 20%) – у Чехії та Угорщині. Загалом середнє значення показника у наведеній вибірці становить 49,01%. У країнах з найнижчим рівнем оплати праці є найменший рівень неоподаткованого мінімуму доходів. Саме країни з пропорційною шкалою оподаткування мають найменші значення неоподаткованого мінімуму доходів громадян (Чехія, Угорщина, Болгарія, Румунія). Примітно, що країни, у яких функціонує модель спільного оподаткування доходів домогосподарства, мають одні з найвищих розмірів річного неоподаткованого мінімуму (понад 10 тис. євро).

Таблиця 2.2. **Неоподатковуваний мінімум доходів населення у країнах ЄС у 2023 р.**

Країни	Неоподатковуваний мінімум, євро/рік	Неоподатковуваний мінімум, євро/місяць	Мінімальна заробітна плата, євро/місяць	Співвідношення неоподатковуваного мінімуму та мінімальної заробітної плати, %
Чехія	1060,0	88,3	717,4	12,31
Угорщина	1074,0	89,5	578,7	15,46
Болгарія	1344,0	112,0	398,8	28,08
Румунія	2440,0	203,3	606,1	33,55
Латвія	3000,0	250,0	620,0	40,32
Хорватія	3981,0	331,8	700,0	47,39
Португалія	4104,0	342,0	886,7	38,57
Словаччина	4168,0	347,3	700,0	49,62
Словенія	5000,0	416,7	1203,4	34,63
Іспанія	5550,0	462,5	1166,7	39,64
Греція	5700,0	475,0	831,8	57,10
Литва	6360,0	530,0	840,0	63,10
Польща	6573,0	547,8	745,6	73,46
Естонія	7848,0	654,0	725,0	90,21
Мальта	9100,0	758,3	835,2	90,80
Бельгія	9270,0	772,5	1955,0	39,51
Франція	10084,0	840,3	1709,3	49,16
Німеччина	10347,0	862,3	1987,0	43,39
Люксембург	11265,0	938,8	2387,0	39,33
Нідерланди	15108,0	1259,0	1934,4	65,08
Ірландія	18000,0	1500,0	1909,7	78,55

Складено за даними Eurostat та PwC.

Для застосування спільної моделі оподаткування доходів сім'ї важливо запровадити щорічне спільне декларування доходів домогосподарств. У період до повномасштабної агресії в Україні налічувалось 14,88 млн домогосподарств, причому в середньому домогосподарство налічувало 2,6 особи. Очевидно, що наразі, коли закордоном вимушено перебуває понад 5 млн українців (переважно жінок із дітьми), характеристика домогосподарств є іншою. Водночас незрозуміла подальша доля таких осіб з огляду на статус податкового резидента

та сплати податків, а зрештою повернення до України. Декларування та опрацювання таких декларацій потребуватиме значних часових витрат і додаткових фінансових ресурсів з боку держави. Слід розуміти, що, окрім принципу соціальної справедливості, оподаткування має базуватись на принципах простоти і зрозумілості. Для країни з трансформаційною економікою як Україна ці принципи є надзвичайно важливими для забезпечення фіскальної ефективності на сучасному етапі соціально-економічного розвитку суспільства.

Необхідно належним чином враховувати зазначені вище особливості та обмеження при запровадженні оподаткування домогосподарств в Україні.

2.2.2 Визначення об'єктів і механізму оподаткування домогосподарств в Україні

Механізм оподаткування домогосподарств у світовій практиці є доволі дискусійним, проте актуальним питанням державної фіскальної та соціальної політики. Науковці, дослідники та експерти також неодностайні у своїх поглядах щодо обґрунтування доцільності запровадження спільного оподаткування доходів, а також ефектів формування і розподілу оподаткування доходів. Основні переваги від застосування механізму оподаткування домогосподарств проявляються при функціонування прогресивної шкали податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), адже сумарний обсяг нарахованого і сплаченого ПДФО для домогосподарства може бути меншим, ніж сума порізно сплачених податків кожним членом цього домогосподарства. С. Лалумія наводить цікаву статистику щодо так званих переваг і недоліків спільного оподаткування доходів у США. 51% одружених пар сплачують менше податків, використовуючи цей механізм, водночас 42% пар вимушені сплачувати більше. Зауважимо, що у податковому законодавстві США прописані і преференції, і “штрафи” (penalties) для подружніх пар, адже вони оподатковуються як одиниця, при оподаткуванні враховується їх спільний дохід.

Протягом останніх п'яти декад вісім держав-членів Організації країн економічного співробітництва (ОЕСР) відмовились від застосування механізму спільного оподаткування доходів. А у тих країнах, де ще присутнє спільне оподаткування (Франція, США, Німеччина, Люксембург) функціонує доволі широка прогресія у оподаткуванні доходів.

За сучасних умов існують два вагомих аргументи проти “переваги розподілу” доходів домогосподарства і вигоди від спільного оподаткування. По-перше, на прикладі німецького досвіду механізм спільного оподаткування може розглядатись як субсидія для подружніх пар. У певних випадках, коли дружина є домогосподаркою, чи працює не на повну зайнятість, у цьому домогосподарстві присутні негативні стимули щодо подальшого працевлаштування жінки з метою отримання податкових преференцій та зниження розміру сплаченого ПДФО. По-друге, в контексті формування і реалізації соціальної політики зазначено, що поділ доходу не є адекватним інструментом сімейної політики, оскільки субсидіює не домогосподарства з дітьми, а подружні пари. Водночас наведені дві групи осіб все частіше перестають збігатися. Експерти у сфері державних фінансів вважають, що різниця в розмірі податків, які сплачують подружні пари, вважається логічним наслідком прогресивного оподаткування, враховуючи інституційні засади. Податкова система не повинна вносити елементи дискримінації щодо одружених пар, а також повинна бути нейтральними щодо розподілу доходів у домогосподарстві.

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне розглядати як групу людей, для доходів яких можна застосувати механізм спільного оподаткування – не сім'ю чи подружню пару, а саме домогосподарство. Виходячи з положень Наказу Державної служби статистики України № 278 від 02.07.2012, де домогосподарство розглядається як “сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують свої кошти та витрачають їх. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати в будь-яких з цих стосунків або

бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи” саме такий підхід забезпечує нейтральність оподаткування до будь-якого сімейного статусу індивіда. Цей механізм дасть змогу елімінувати критичні аргументи експертів, які відзначають недостатній рівень ефективності спільного оподаткування у європейських країнах – насамперед у Франції, Люксембурзі та Німеччині.

Вважаємо, що об’єктом оподаткування доходів домогосподарств має бути загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід. В першу чергу це обсяг доходів у вигляді заробітної плати; винагород та виплат за умовами цивільно-правових договорів; доходів від здачі майна в оренду; пасивних доходів, які підлягають оподаткуванню, згідно з положеннями Податкового кодексу України (далі – ПКУ); інвестиційних прибутків тощо. Серед ключових переваг спільного оподаткування доходів домогосподарств ми вбачаємо такі:

1. Спрощення процесу та формування стимулів для подання податкових декларацій. За сучасних умов обмеженості фінансових ресурсів, вкрай важливо дотримуватись законодавства та реалізовувати усі потенційні заходи щодо підвищення фіскальної результативності податкової системи. Друга частина статті 67 Конституції України детермінує, що усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Надання населенню стимулів для подачі декларацій про доходи в контексті спільного оподаткування є логічним та обґрунтованим кроком до підвищення фіскальної транспарентності. Очільник комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетманцев зазначив, що Державна податкова служба України з початком повномасштабного військового вторгнення не володіє даними про доходи 13,1 млн із 43,1 млн осіб, які зареєстровані у державному реєстрі фізичних осіб. Причому 7,4 млн осіб (за вирахуванням пенсіонерів, дітей та осіб, що зареєстровані на окупованих територіях), за даними фіскального органу, не отримували та отримують взагалі

доходів. Зазначене свідчить про суттєвий рівень ухилення від оподаткування доходів в країні.

2. Механізм оподаткування домогосподарств є наочним прикладом реалізації принципу соціальної справедливості в оподаткуванні, адже оподатковуватись будуть спільні доходи певного домогосподарства. Залежність обсягу оподаткування від майнового стану розглядається в розвинутих країнах, зокрема в державах-членах ЄС, як один з фінансових інструментів соціальної підтримки населення.

Водночас іншим важливим елементом реалізації принципу соціальної справедливості оподаткування є запровадження неоподаткованого мінімуму доходів. В Україні передбачено застосування податкової соціальної пільги. Згідно з ПКУ, податкова соціальна пільга починає застосовуватися до нарахованих доходів у вигляді заробітної плати з дня отримання роботодавцем заяви платника податку про застосування пільги та документів, що підтверджують таке право. На застосування до свого доходу податкової соціальної пільги має право кожен платник ПДФО, якщо розмір його місячної заробітної плати не перевищує суми, що дорівнює місячному прожитковому мінімуму, діючого для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень. Ця сума називається граничним розміром доходу, розмір такого доходу станом на 2023 рік складає 3470 грн.

Таким чином, базову соціальну пільгу можуть отримати виключно ті особи, які працюють за основним місцем роботи не на повну зайнятість – приміром на півставки, отримуючи мінімальну заробітну плату (3350 грн). Викликає певну дискусію доцільність існування положень ст. 169, п. 1.4 ПКУ, що визначає підстави надання податкової соціальної пільги у розмірі, що дорівнює 200% базового обсягу пільги. Наявний перелік платників ПДФО є номінальним. Доцільним є встановлення реального неоподаткованого мінімуму, який би сприяв реалізації принципу соціальної справедливості оподаткування. Пропонуємо розглянути структуру та склад домогосподарств в

Україні на прикладі Київської обл. (табл. 2.3). Ці дані взяті з офіційного сайту Державної служби статистики України за крайній оприлюднений 2021 р. Можна пересвідчитись, що середній розмір домогосподарства в обраному регіоні становить 2,63 особи, причому у міській місцевості цей показник є дещо вищим, ніж у сільській (у середньому на 0,33 особи).

Загалом діти та підлітки (яких можна розцінювати як економічно неактивних агентів) складають 19,9% від загального складу домогосподарств, пенсіонери (особи, які досягли 60-річного віку) – 22,4% відповідно. За даними Пенсійного фонду, майже кожен четвертий пенсіонер після досягнення ним пенсійного віку подовжує працювати. Екстраполювавши ці дані на Київську обл., можна констатувати, що в розрізі людей пенсійного віку близько 16,8% складу домогосподарств припадає на економічно неактивних людей старшого віку. Таким чином, потенційно економічно активних агентів у середньому на одне домогосподарство припадає 63,3% або близько 1,66 особи.

Таблиця 2.3. Склад домогосподарств Київської області у 2021 р.

Показник	Всі домогосподарства	У тому числі проживають	
		у міській місцевості	у сільській місцевості
Середній розмір домогосподарства (осіб)	2,63	2,77	2,43
<i>Розподіл складу домогосподарства (%)</i>			
Діти у віці до 7 років	8,4	8,6	8,3
7-13 років	6,9	8,9	3,9
Підлітки у віці 14-17 років	4,6	5,1	3,8
Жінки у віці 18-29 років	6,4	7,1	5,4
Чоловіки у віці 18-29 років	4,7	4,9	4,5
Жінки у віці 30-59 років	23,8	21,9	26,3
Чоловіки у віці 30-59 років	22,8	21,3	25,3
Жінки у віці 60 років і старші	14,5	14,6	14,3
Чоловіки у віці 60 років і старші	7,9	7,6	8,2
Всього	100,0	100,0	100,0

Складено за: [12].

У свою чергу, Державна служба статистики України надає інформацію щодо середньої кількості працюючих в розрахунку на одне домогосподарство,

для Київської області такий показник складав у 2021 р. – 1,3 особи, для України загалом – 1,2 особи. Причому найнижче значення показника – 1,0 особа спостерігається у Кіровоградській, Полтавській, Сумській та Черкаській обл., натомість найвищий – 1,6 особа у Закарпатській обл.

Середній дохід одного домогосподарства в Україні за 2021 р. становив 14490,6 грн, причому 58,9% складають доходи від оплати праці, що дорівнює 8534,96 грн. Якщо розділити цей обсяг грошей на коефіцієнт 1,2 (середня кількість працюючих на одне домогосподарство), то легальний обсяг рівня оплати праці становить лише 7112,46 грн. Такий показник лише на 18,5% вищий за рівень мінімальної заробітної плати аналізованого періоду. Наведені дані свідчать про наявність системних проблем щодо декларування офіційних доходів співгромадян, високий рівень тіньової зайнятості тощо.

Крім пропозицій щодо зниження рівня податкового навантаження на оплату праці шляхом пониження ставок єдиного внеску та ПДФО, що були особливо актуальними в період до повномасштабного вторгнення, одним з елементів детінізації доходів та зниження реального податкового навантаження є запровадження неоподаткованого мінімуму. Середнє значення цього показника для раніше аналізованих країн Європейського Союзу складає близько 48% від обсягу мінімальної заробітної плати. Враховуючи цей факт, можливий його розмір в Україні з 2025 р. оцінюється нами на рівні 25% від мінімальної заробітної плати для кожного економічно активного члена домогосподарства. Допустимим є збільшення його розміру до 40% від мінімальної зарплати через три роки у разі досягнення позитивних індикативних планових результатів у сфері детінізації доходів у вигляді заробітної плати.

Слід вчергове зазначити, що механізм спільного оподаткування доходів функціонує лиш у державах, у яких діє прогресивна шкала оподаткування ПДФО, і найбільші вигоди для домогосподарств забезпечуються саме у разі запровадження прогресії. Теоретично, прогресивна система оподаткування дає змогу акумулювати більший обсяг податків від тих платників (економічних агентів), хто отримує вищі доходи, що є проявом забезпечення соціальної

справедливості оподаткування. Однак, провівши опитування фокус-групи з числа 40 осіб (люди з вищою освітою які здобувають другу вищу освіту та працюють у державних органах влади і місцевого самоврядування), нами виявлено, що лише 37,5% підтримують впровадження прогресивної шкали оподаткування за сучасних умов в контексті забезпечення соціальної справедливості та генерації додаткових фіскальних надходжень до державного і місцевих бюджетів.

Пропонуємо розглянути середній рівень заробітних плат у державах Центральної Європи і Балтії, у яких діє прогресивна шкала податку. Дані приведені для 2021 р. з метою коректного порівняння з відповідним значенням вітчизняного індикатору до повномасштабного військового вторгнення. Для Угорщини – 12620 євро/рік, Польщі – 14430 євро/рік, Словаччина – 16160 євро/рік, Литва – 21740 євро/рік. В Болгарії, Румунії, до 2021 р. у Чехії та Естонії функціонувала пропорційна шкала згаданого податку. Таким чином, найменший рівень середньої заробітної плати у країнах ЄС, де функціонує прогресія оподаткування доходів, складає близько 1050 євро на місяць.

Відповідний показник для України для 2021 р. становив 455 євро, що у разі менше. За умов повномасштабного війни запровадження прогресії виглядає малоймовірним, водночас у майбутній перспективі, за умови запровадження механізму спільного оподаткування доходів домогосподарств, такий захід є доцільним. Шкала прогресії має розраховуватись, виходячи з конкретної ситуації та з використанням економіко-математичного інструментарію.

Базовим пререквізитом для введення прогресії, окрім підвищення рівня реальної середньої зарплати, є елімінація можливостей зловживань зі спрощеною системою оподаткування і легалізацією витрат на оплату праці. При паралельному існуванні можливостей сплачувати лише 5% від обсягу одержаного доходу за звітний податковий період та сплачувати мінімальний обсяг єдиного соціального внеску (на мінімальну заробітну плату) запровадження прогресивної шкали буде мати доволі невисоку результативність та не матиме довіри економічних агентів до системи оподаткування у цілому.

Формування архітектури оподаткування доходів домогосподарств потребує врахування не лише провідного зарубіжного досвіду чи теоретичних постулатів, важливим є систематизація ретроспективних практик справляння ПДФО в Україні протягом останніх 32 років та інституційних особливостей розвитку економіки в умовах воєнного шоку.

2.2.3. Розроблення пропозицій щодо правил адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств в Україні

Актуальність обґрунтування правил адміністрування щодо оподаткування домогосподарств в Україні зумовлена низкою факторів, що впливають на економічний та соціальний стан у країні, зокрема:

- забезпечення соціальної справедливості: виникає потреба у розробці таких правил оподаткування, які враховують різноманітність доходів та можливостей різних домогосподарств;
- стимулювання зростання ВВП: ефективна система оподаткування впливає на економічний розвиток країни, створюючи умови для інвестицій та підприємництва та сприяючи поліпшенню економічного середовища;
- підтримка фінансової стабільності: реформування системи оподаткування впливає на збільшення доходів бюджету, що є важливим для забезпечення соціальних програм, розвитку інфраструктури та інших потреб країни;
- пристосування до соціально-економічних змін: врахування демографічних зрушень та інших чинників вимагає перегляду системи оподаткування для забезпечення ефективності та справедливості;
- врахування сучасних технологій, цифрових інновацій та нових бізнес-моделей є необхідним для розробки прозорих та ефективних правил оподаткування та податкового адміністрування для домогосподарств;
- соціальний захист та допомога населенню: розробка правил оподаткування повинна враховувати необхідність забезпечення соціального захисту та

надання допомоги населенню, зокрема в умовах економічних труднощів чи кризи;

- універсальні норми та міжнародна взаємодія: розробка пропозицій з оподаткування домогосподарств в Україні повинна враховувати світові стандарти.

Отже, запропонуємо правила податкового адміністрування, зважаючи на те, що домогосподарство є групою осіб, які мешкають разом у спільному житловому приміщенні або його частині, самостійно забезпечують себе усім необхідним для повноцінного життя, ведуть спільне господарство та спільно або частково об'єднують свої фінансові ресурси для спільних витрат.

Доходи домогосподарств – це загальна сума надходжень протягом визначеного періоду часу, отриманих з усіх можливих джерел у формі грошових та натуральних виплат. Ці доходи призначені для збільшення активів домогосподарства і можуть бути використані ним без зменшення реальної вартості його власності.

Податкове адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств охоплює процеси збору податку від фізичних осіб, які не є підприємцями, але отримують дохід із різних джерел, таких як заробітна плата, оренда, інвестиції, пенсії та інші. Цей процес має на меті забезпечити ефективне та справедливе врегулювання фінансових відносин у домогосподарстві та сприяти сталому економічному розвитку країни. Адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств охоплює такі аспекти:

- збір інформації: податкові органи отримують дані від фізичних осіб стосовно їх доходів та фінансових транзакцій. Ця інформація може надана роботодавцями, фінансовими установами, орендодавцями та іншими джерелами;
- облік доходів: податківці ведуть облік доходів домогосподарств, визначаючи, які доходи підлягають оподаткуванню та у якому обсязі. Це охоплює аналіз різноманітних джерел доходу, таких як заробітна плата, дивіденди, відсотки, капіталовкладення тощо;

- визначення податкових зобов'язань: на підставі інформації про доходи фізичних осіб проводиться розрахунок податкових платежів. Цей процес включає в себе застосування ставок податків і розгляд можливих вирахувань (пільг), які можуть зменшити загальну суму податку;
- подання податкових декларацій: є загальноприйнятим кроком для більшості фізичних осіб, які вказують свій дохід та всі відповідні вирахування. Цей етап надає можливість податковим органам перевірити точність розрахунків податкових зобов'язань та забезпечити дотримання податкового законодавства;
- обробка податкових декларацій: обробка податкових декларацій є ключовим етапом в роботі податкових органів. Під час цього процесу податкові органи аналізують подані податкові декларації та перевіряють їхню відповідність чинному законодавству. Крім того, вони ретельно вивчають можливі скарги та запити на роз'яснення, які надходять від фізичних осіб. Цей етап є важливим для забезпечення точності та правильності визначення податкових зобов'язань громадян. Податкові органи прагнуть забезпечити, щоб усі надані податкові декларації відповідали нормам і вимогам законодавства, а також розглядають будь-які скарги чи запити на роз'яснення від фізичних осіб з метою надання зрозумілих та вичерпних відповідей. Цей процес гарантує дотримання прозорості та справедливості в адмініструванні податків, що є ключовим для довіри громадян до податкової системи;
- збір податків: є однією з ключових функцій податкових органів, і він включає в себе встановлення процедур для ефективного збору податків від фізичних осіб. Цей процес може враховувати різні аспекти, такі як автоматичне утримання податків із заробітної плати, а також регулярні внески у формі передоплати податку або квартальних податкових платежів;
- моніторинг та аудит: податкові органи можуть здійснювати моніторинг та аудит з метою перевірки податкових декларацій та розрахунків податкових

зобов'язань. Цей етап охоплює детальний аналіз фінансової звітності фізичних осіб для забезпечення відповідності податкових платежів вимогам законодавства та уникнення будь-яких можливих порушень. Метою моніторингу і аудиту є перевірка поданої інформації, а також виявлення будь-яких невідповідностей чи недоліків у виконанні податкових зобов'язань. Податкові органи можуть проводити перевірки як регулярно, так і за наявності податкових ризиків.

Отже, запропонуємо правила адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств в Україні з урахуванням світового досвіду.

Порядок подання щорічної декларації про стан майна та доходи домогосподарств може бути розроблений з урахуванням таких особливостей та підходів до організації процесу адміністрування.

1. Визначення податкового класу, зокрема такими класами можуть бути:

- індивідуальний (Single) або пари, котрі вибрали індивідуальні декларації (Married Filing Separately): застосовується до одиноких осіб чи пар, що вирішили подавати свої декларації окремо;
- пари, які обрали спільне подавання декларацій (Married Filing Jointly): застосовується до пар, котрі вирішили подавати спільну податкову декларацію;
- голова сім'ї (Head of Household): для одиноких батьків, які самостійно утримують дітей;
- діти (Child Dependents), котрі не досягли ще певного віку й можуть бути включені в декларації своїх батьків та призводити до отримання податкових пільг для батьків;
- спільне оподаткування розлучених батьків (Divorced or Separated Parents): спеціальна категорія оподаткування та податкових пільг, пов'язаних із утриманням дітей;
- пенсіонери та літні люди (Senior Citizens): особливі податкові пільги для тих, хто вже досяг певного віку, часто відомі як “пенсійні вигоди”;

- спеціальні категорії для ветеранів і осіб з інвалідністю: надають пільги та звільнення від податків для ветеранів та осіб з інвалідністю.

Разом з тим необхідно враховувати різноманітність умов оподаткування, таких як пільги, що можуть бути доступні для кожного класу. Також слід зауважити, що ці правила можуть підлягати змінам у зв'язку з еволюцією законодавства країни та інших чинників. Зміна життєвих обставин, як правило, впливає на клас оподаткування особи. Такі зміни, як розлучення чи укладення шлюбу, втрата чоловіка або дружини, народження дитини або додатковий дохід поряд із основною роботою, можуть бути причиною перегляду класу оподаткування.

2. Визначення терміну подання декларації – це перший етап, який включає в себе встановлення конкретної дати, до якої необхідно подати декларацію. Цей термін визначається законодавством і може бути щорічним, квартальним або іншим заходом. Запропоновано встановити річний термін подання декларації до першого травня наступного року. Важливо враховувати, що у разі, коли останній день подання податкової декларації припадає на вихідний або святковий день, останнім терміновим днем вважається операційний (банківський) день, який слідує за вихідним або святковим днем. (п. 49.20 ст. 49 Податкового кодексу України; далі – ПКУ).

3. Збір необхідних документів є важливим етапом для домогосподарств, які готуються подати декларацію про доходи та майновий стан. Цей процес включає в себе збір різноманітних документів для підтвердження різних фінансових обставин. Зокрема, це може включати такі документи:

- заробітні плати: виписки та документи, що підтверджують отримані доходи від роботи за наймом;
- банківські виписки: інформація про фінансові транзакції, рахунки та кошти на них;
- декларації про власність: документи, які підтверджують власність рухомого та нерухомого майна;

- інвестиційні документи: виписки та документи, що стосуються інвестицій та цінних паперів;
- виписки з банку про пенсійні виплати чи довідка з пенсійного фонду;
- документи щодо дарунків, спадщини, благодійної допомоги;
- підтвердження доходів від різних джерел, таких як продаж продукції, нерухомості, цінних паперів;
- інформація про господарську діяльність чи незалежну професійну діяльність.
- документи, що підтверджують іноземні доходи;
- інші документи, такі як списані банківські кредити, допомога переселенцям у період воєнного стану та інші неоподатковані доходи.

Важливо уважно підготувати всю необхідну документацію, щоб забезпечити точність та правильність заповнення поданої декларації.

4. Заповнення декларації – це критично важливий етап, на якому відбувається введення інформації про різноманітні види доходів та майновий стан домогосподарства. Успішне заповнення декларації вимагає належної уваги та точності, а також включення всіх необхідних даних для правильного розрахунку податкового зобов'язання.

Декларація про доходи домогосподарства повинна мати чітку структуру та включати ключові структурні елементи, які дають змогу збирати необхідну інформацію для розрахунку податку та оцінки фінансового стану осіб. Правильно структурована декларація допомагає уникнути непорозумінь та сприяє чіткості в обробці податкової інформації.

При заповненні декларації важливо уважно вказувати всі релевантні дані, такі як різні джерела доходів, власність, інвестиції та інші фінансові транзакції. Також слід дотримуватися встановленого строку подання декларації, щоб уникнути можливих штрафів та проблем з податковими органами.

Загальна точність та дотримання вимог податкового законодавства в процесі заповнення декларації грають важливу роль у забезпеченні правильного фінансового обліку. Структура декларації може бути такою. Заголовок містить

назву форми та дату подання декларації. Інформація про платника включає повне ім'я, адресу, індивідуальний податковий номер або серію та номер паспорта. Загальна інформація вказує стан платника податків та кількість членів сім'ї.

Загальний дохід охоплює всі види отриманих доходів за оподаткований період, такі як заробітна плата, відсотки, дивіденди та інвестиційні прибутки. Розділ про майновий стан надає інформацію про власність, фінансові активи та зобов'язання. Податкове зобов'язання включає розрахунок суми податку на основі ставок та звільнень від оподаткування. Сплачений податок вказує суму, яку платник вже сплатив. Підсумок містить підпис платника для підтвердження достовірності наданої інформації. Додатки та документи можуть доповнювати декларацію та включати документи для підтвердження вказаної інформації. Це загальна структура декларації про доходи домогосподарства. Декларація може мати додатки наприклад для деталізації доходів членів домогосподарства, їх пільги, знижки, вирахування (за їх наявності). Також до неї можуть бути прикладені додаткові виписки банків, довідки про доходи, виписки з реєстрів щодо субсидій, посвідчення ветеранів бойових дій, переселенців тощо.

5. Встановлення податкової ставки на рівні 18% може бути однією з опцій для регулювання податкового навантаження. Ця ставка стосується суми податку, яку платник зобов'язаний сплатити зі свого загального доходу.

6. Впровадження пільг для оподаткування доходів домогосподарств спрямоване на активізацію конкретних моделей поведінки, підтримку різних соціальних груп або зменшення податкового тягаря на певні категорії громадян. Декілька можливих пільг для оподаткування доходів домогосподарств охоплюють:

- пільги для сімей з дітьми: зменшення ставок податків або надання податкових кредитів сім'ям з дітьми спрямоване на підтримку молодших членів суспільства та зменшення фінансового тиску на батьків. Це заходи, спрямовані на створення сприятливих умов для виховання та розвитку дітей, а також забезпечення сімейного благополуччя. Стимулюючи матеріальну стійкість сімей з дітьми, такі пільги сприяють стабільності та

розвитку суспільства в цілому, забезпечуючи обґрунтоване та ефективне використання податкових ресурсів;

- пільги для домогосподарств з низькими доходами: скеровані на зменшення податкового тиску, ці пільги створюють сприятливі умови для домогосподарств, які мають обмежені матеріальні ресурси. Зниження податкового навантаження сприяє забезпеченню базових потреб цих домогосподарств та запобіганню ризику бідності. Такий підхід визнає соціальну важливість підтримки найбільш вразливих верств населення та допомагає створювати більш рівні умови для їхнього життя та розвитку. Заохочуючи соціальну справедливість, ці пільги сприяють стабільності та взаємодії в суспільстві;
- пільги для пенсіонерів та літніх осіб: націлені на полегшення фінансового стану осіб, які досягли певного віку. Такий підхід визнає важливість підтримки літнього населення та створення умов для комфортного життя після завершення активної професійної діяльності. Зниження податкового тиску для пенсіонерів сприяє їхньому фінансовому благополуччю, споживчій активності та участі у соціокультурних ініціативах. Ці пільги враховують внесок літнього покоління у суспільство та сприяють створенню сприятливого середовища для їхнього повноцінного життя;
- пільги для голови сім'ї: спеціальні пільги націлені на полегшення фінансового стану одиноких батьків, які утримують дітей. Ініціатива спрямована на створення сприятливих умов для сімейного благополуччя та забезпечення розвитку дітей. Зниження податкового тиску для голів сім'ї сприяє їхній фінансовій стабільності й забезпечує необхідні ресурси для виховання та освіти. Ця пільгова система визнає важливу роль одиноких батьків у суспільстві і сприяє створенню умов для їхнього успіху та самореалізації в різних сферах життя;
- пільги для ветеранів і інвалідів: ця ініціатива спрямована на зменшення податкового тягаря для ветеранів та осіб з інвалідністю, щоб визнати та віддячити їм за їхній внесок у суспільство. Це також має на меті

полегшення їхнього фінансового стану та створення сприятливих умов для повноцінного життя з обмеженими можливостями;

- пільги у сфері освіти: ініціатива передбачає податкові вирахування або надання податкових кредитів для осіб, які активно інвестують у сферу освіти, незалежно від того, чи йдеться про власну освіту чи освіту їхніх дітей. Такий підхід допомагає стимулювати індивідуальний та сімейний розвиток через збільшення доступу до якісної освіти. Зокрема, це може включати витрати на шкільні та вищі навчальні заклади, інші форми освітнього розвитку.

8. Подання податкової декларації – це завершальний етап процедури, яка передбачає підписання та подання її до відповідних податкових органів. Для зручності домогосподарство має можливість подавати декларацію як особисто, так і електронним шляхом через спеціальний онлайн-портал. У випадку, якщо декларація заповнюється у паперовій формі, вільні поля слід просто прокреслити. При цьому слід дотримуватися використання української мови, уникаючи будь-яких виправлень чи підчищень. Зазначимо, що суми слід вказувати в гривнях з копійками. Щодо загальних аспектів заповнення, можна користуватися, наприклад, Інструкцією щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи, яка була затверджена наказом Міністерства фінансів України від 02.10.2015 № 859 [100].

Електронне подання декларацій є важливим кроком у напрямку спрощення оподаткування для домогосподарств. Забезпечення можливості подання податкових декларацій та сплати податків онлайн сприяє значній зручності для громадян. В Україні передбачено цифровізацію діяльності Державної податкової служби (далі – ДПС). Одним із ключових етапів цього процесу є реалізація Концепції “Податкова у смартфоні”. Ця ініціатива має на меті забезпечити громадянам можливість ефективного і швидкого ведення оподаткування через мобільні пристрої. Інтеграція цифрових рішень у сфері податків сприятиме зменшенню бюрократичних процедур, прискоренню обробки інформації та полегшенню доступу до податкових послуг. Це відповідає сучасним тенденціям

розвитку технологій та сприяє створенню більш зручної та ефективної системи оподаткування для громадян [101].

Важливо забезпечити швидкість та зручність електронних сервісів, зменшуючи час, необхідний для перевірок та опрацювання податкової звітності. Також планується підвищення рівня детінізації економіки, стимулюючи добровільні декларації та сплату податків, що сприятиме зменшенню кількості перевірок завдяки високому рівню довіри платників.

Податкові служби вкладають значні зусилля в удосконалення інтерфейсу, який би був максимально доступним для будь-якого платника податків. Одним з пріоритетних завдань є переведення податкових процедур та послуг у електронний формат, забезпечуючи зручність і доступність платників до необхідних сервісів. Планується інтеграція електронного кабінету із Єдиною державною реєстраційною службою щодо забезпечення автоматичного виконання податкових процедур. Зокрема, планується розширення можливостей синхронізації е-кабінету із різними сторонніми сервісами, такими як М.Е.Дос та інші, а також із банками для здійснення фінансових операцій. Створення персонального профілю платника податків, доступного через електронний кабінет, спростить взаємодію та надасть платникам більше можливостей контролю над своєю фінансовою інформацією [101].

Запровадження електронного аудиту (SAF-T – Standart Audit File-Tax) визнається ключовим етапом вдосконалення системи оподаткування. SAF-T є електронним стандартом обміну даними бухгалтерського обліку і спрямованим на спрощення процесу подання інформації на вимогу державних органів чи аудиторів. Очікується, що впровадження цього стандарту дасть змогу платникам податків перевіряти свої декларації через програмне забезпечення ДПС перед їх подачею, виявляти можливі ризики та усувати недоліки.

9. Сплата податку є невід'ємною частиною процесу оподаткування. Після проведення розрахунків та визначення оподатковуваних доходів, домогосподарство зобов'язане сплатити податок у встановлений строк. У нашому випадку це 1 серпня 2023 р. Суму податкового зобов'язання можна

сплатити шляхом перерахування коштів на відповідний рахунок. Для цього використовуються казначейські рахунки.

10. Перевірка та аудит податкових декларацій є важливим етапом в роботі податкових органів. Після подання декларації, податкові органи проводять обробку та аналіз даних для перевірки їх достовірності та точності. Якщо виникають сумніви чи питання стосовно поданої інформації, може бути запропоновано проведення аудиту. Аудит є інструментом, спрямованим на глибокий розгляд фінансової діяльності домогосподарства з метою перевірки відповідності законодавчим вимогам. Під час аудиту можуть бути вивчені всі аспекти поданої декларації, включаючи джерела доходів, витрати та правильність розрахунку податкового зобов'язання. Аудит може бути проведений як у випадку виявлення потенційних порушень, так і за ініціативою самого платника податків для підтвердження його фінансової діяльності та її відповідності податковим нормам. Результати аудиту визначають податкове зобов'язання та можуть призвести до коригувань чи додаткових виплат, якщо це необхідно.

Перевірка декларації здійснюється з метою визначення її достовірності та відповідності податковим законам та нормам. Якщо виявляються невідповідності чи потенційні порушення, податкові органи можуть розпочати подальші дії, такі як аудит чи проведення розслідування.

Здійснення перевірки податкової декларації є однією з ключових процедур, яку здійснюють податкові органи. На початковому етапі перевірки оцінюють правильність проведених обчислень, переконуючись у їхній відповідності чинним податковим нормам та вимогам. Крім того, здійснюється аналіз внутрішньої консистентності декларації, що означає перевірку відповідності та логічної взаємодії даних між різними розділами документу.

Окреслимо аспекти перевірки:

- перевірка джерел доходів: податкові органи проводять аналіз джерел доходів, вказаних у декларації, та перевіряють їхню відповідність документам та обліковим записам;

- крос-перевірка з іншими базами даних: податкові органи можуть використовувати крос-перевірку, порівнюючи дані з поданої декларації з іншими базами даних, такими як реєстри нерухомості, банківські відомості, дані про транзакції та інші, для виявлення можливих розбіжностей;
- аналіз документів: податкові органи можуть вимагати податковому платнику надати додаткові документи, які підтверджують вказані в декларації дані, такі як копії контрактів, банківські виписки, податкові накладні та інші;
- перевірка витрат: аналіз витрат та їх відповідність податковим нормам, а також перевірка правильності визначення витрат, які можуть бути включені у податковий відсоток;
- перевірка даних про нерухомість: якщо в декларації вказано нерухомість, податкові органи можуть провести перевірку цих даних через реєстри нерухомості та інші джерела.
- при порівнянні з попередніми деклараціями податкові органи здійснюють аналіз і порівняння даних, поданих у поточній декларації, з відомостями з аналогічних звітних періодів минулих років. Це спрямовано на виявлення будь-яких змін у доходах та витратах платника податків та можливих відмінностей у поданій інформації. Зазначене порівняння може охоплювати такі аспекти, як зміни в рівні доходів, види отримуваних доходів, витрати на різні категорії, а також будь-які інші значущі відмінності. Якщо зміни або розбіжності виявляються, податкові органи можуть проводити додатковий аналіз та дослідження, щоб встановити причини таких змін та впевнитися у відповідності поданої декларації податкового законодавства. Цей етап перевірки є важливим для забезпечення консистентності та точності поданої інформації в різні періоди та виявлення будь-яких потенційних невідповідностей чи аномалій, які можуть виникнути у фінансовій звітності платника податків.

- перевірка підсумкових цифр: податкові органи перевіряють підсумкові цифри в декларації, включаючи загальний дохід, вирахування та підсумкове податкове зобов'язання.

У процесі перевірки обґрунтування вирахувань, податкові органи ретельно аналізують представлені документи та обґрунтування, які доповнюють подану декларацію. Основною метою цього етапу є підтвердження обґрунтованості та відповідності вирахувань та звільнень вимогам податкового законодавства. Цей етап є важливим для забезпечення дотримання податкових норм та правил, а також для уникнення можливих помилок чи непорозумінь щодо обчислення податкового зобов'язання. Чітке обґрунтування вирахувань сприяє дотриманню прозорості та відповідальності в податкових відносинах між платником податків та податковими органами.

Податковий аудит – це процес детального та систематичного обстеження податкової декларації та фінансової звітності платника податків з метою виявлення можливих порушень податкового законодавства чи недостовірності поданих даних. Якщо під час перевірки декларації виникають питання або підозри, податкові органи можуть розпочати податковий аудит для більш докладного розгляду фінансової діяльності платника податків. Під час податкового аудиту зазвичай здійснюється низка кроків, описаних нижче.

Запит на додаткову інформацію – це офіційний запит, який податкові органи можуть направити платнику з метою отримання додаткових відомостей, пов'язаних з податковою декларацією. Ці запити можуть включати у себе питання про конкретні аспекти фінансової діяльності, а також вимогу представити додаткові документи та матеріали, які підтверджують вірність та достовірність наданих в декларації відомостей. Подання запиту на додаткову інформацію є стандартною практикою під час податкового аудиту чи перевірки податкових зобов'язань, а відповідь на запит є важливою складовою взаємодії між платником та податковими органами в процесі визначення податкових зобов'язань.

Податкові органи мають можливість запросити платника податків на особисту зустріч з метою обговорення різних аспектів, пов'язаних з його податковою декларацією. Ця форма взаємодії може включати у себе роз'яснення непорозумінь чи невідомих аспектів у поданій декларації, а також уточнення будь-яких питань, які можуть виникнути під час аналізу податкових зобов'язань. Особиста зустріч надає можливість податковим органам отримати необхідні пояснення від платника та вирішити потенційні невідповідності чи непорозуміння у відомостях, представлених у декларації. Цей етап може бути важливим у врегулюванні питань та уточненні інформації перед подальшими етапами податкового контролю чи аудиту.

Під час податкового аудиту проводиться детальний розгляд податкової декларації та всіх пов'язаних документів з метою виявлення можливих помилок чи ухилень від оподаткування. Цей етап включає у себе аналіз поданої інформації, правильності обчислень, а також відповідності наданих документів податковим нормам і вимогам. Ретельне вивчення деталей декларації домогосподарства дає змогу податковим органам отримати повний обсяг інформації та виявити можливі ризики або потенційні проблеми, які можуть вплинути на правильність розрахунків. Такий аналіз допомагає забезпечити точність та надійність податкової інформації, а також виявити будь-які можливі невідповідності, котрі вимагають уваги та подальшого вивчення.

Податковий аудит може функціонувати як відносно м'який інструмент для перевірки декларацій, проте в певних ситуаціях він може вести до застосування податкових штрафів, проведення податкових перевірок та інших санкцій у випадку виявлення серйозних порушень. Найважливіше – дотримуватися правил та надавати точну та об'єктивну інформацію при поданні декларації.

У випадку виявлення помилок або непорозумінь у поданій декларації податкові органи можуть звертатися до домогосподарства для уточнень та коригувань. Рекомендується надати нову звітну декларацію з урахуванням виправлень. Якщо помилки виявляються після закінчення строку подання, може

бути розглянута можливість подання уточненої декларації з необхідними поясненнями і коригуваннями.

Домогосподарства зобов'язані реагувати на запити податкових органів та, при необхідності, надати додаткові документи чи пояснення. У відповіді на запити важливо дотримуватися чіткості та об'єктивності, надати необхідну і достовірну інформацію. Такий підхід сприяє ефективній взаємодії з податковими органами та може допомогти уникнути непорозумінь чи інших проблем.

Визначення санкцій та штрафів за недостовірну інформацію чи невчасне подання декларацій є важливим елементом податкового законодавства. Встановлення фінансових санкцій та штрафів є необхідним механізмом для активізації громадянської відповідальності. При розробці загального підходу до визначення фінансових санкцій і пені за просочене подання декларацій в Україні необхідно враховувати різноманіття факторів, зокрема, перехідний період та аспекти, пов'язані зі скасуванням воєнного стану в країні.

Санкції за неподання податкової декларації домогосподарств пропонуємо встановити так: за перший випадок порушення (пункт 120.1 ПКУ) передбачено штраф у розмірі 340 грн. У випадку недо - або несплати податку, санкції складають 10% визначеного податкового зобов'язання або суми заниження (пункт 123.1 ПКУ). Якщо умисне ухилення визнано доведеним, застосовується штраф у розмірі 25% визначеного податкового зобов'язання або суми заниження (пункт 123.2 ПКУ). Повторне визначення суми податкового зобов'язання протягом 1095 днів призводить до штрафу у розмірі 50% цієї суми (пункт 123.3 ПКУ). До цього може долучитися адміністративний штраф за порушення вимог подання декларації, який може становити від 51 до 136 грн за перше порушення та від 85 до 136 грн за повторне порушення (стаття 164-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Важливо відзначити, що у зв'язку з воєнним станом в країні вказані санкції не застосовуються.

У випадку, коли особа фізично не могла надати декларацію вчасно, вона має право на подачу протягом шести місяців після відновлення такої можливості, згідно з положенням п. 69.1 підрозділу 10 Перехідних положень ПКУ [99].

Важливо надати громадянам можливість оскаржити штрафи та пені, якщо вони вважають, що ці санкції є несправедливими чи необґрунтованими. Це створить ефективну апеляційну процедуру, яка дасть змогу переглядати рішення податкових органів та виправляти можливі недорозуміння чи помилки. Такі заходи сприятимуть підвищенню відповідальності громадян щодо вчасного та точного подання декларацій про майновий стан. Важливо при цьому враховувати індивідуальні особливості та можливості країни при встановленні штрафів і пені, забезпечуючи справедливі та пропорційні санкції.

На основі опрацювання вітчизняної літератури та законодавчих й нормативно-правих актів, визначимо, що основними джерелами формування доходів домогосподарств є: заробітна плата; доходи, отримані від власності на землю, капітал, майно; грошові виплати населенню у вигляді трансфертних платежів.

Ці пропозиції можуть служити важливим вихідним пунктом для запровадження оподаткування домогосподарств в Україні. Важливо враховувати різноманітні точки зору та можливості країни, розробляючи більш докладні та ефективні рішення. Крім того, проведення консультацій з експертами, громадськістю та іншими зацікавленими сторонами є необхідним для широкої підтримки та успішного впровадження реформ. Прозорий та відкритий процес дасть враховувати різні думки та гарантувати позитивні зміни в системі оподаткування для домогосподарств.

Впровадження ефективних механізмів оподаткування домогосподарств в Україні вимагає вдумливого та комплексного підходу. Це може стати значущим кроком для підтримки економічного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та сприяння сталому прогресу країни. Нові правила оподаткування загалом та податкового адміністрування зокрема повинні відповідати вимогам і потребам сучасного суспільства, роблячи податкову систему більш гнучкою та адаптованою до змін у соціально-економічному середовищі.

Для досягнення успішного впровадження моделі оподаткування домогосподарств критично враховувати досвід країн, які вже успішно здійснили подібні трансформації, і використовувати їхні найкращі практики як приклад. Здійснювати активний обмін досвідом та співпрацювати на міжнародному рівні допоможе впроваджувати сучасні стандарти і відповідати високим міжнародним нормам в галузі оподаткування.

При розробці пропозицій щодо оподаткування домогосподарств в Україні важливо враховувати необхідність створення гнучких механізмів, котрі здатні адаптуватися до змін у економічних та соціальних умовах. Наприклад, введення можливості перегляду ставок податків або запровадження податкових кредитів може стати ефективним інструментом для підтримки осіб з низьким рівнем доходу під час економічних труднощів. Такі механізми дадуть змогу системі оподаткування бути більш адаптованою та реагувати на змінні умови, забезпечуючи більшу ефективність та справедливість.

У подальшому в Україні слід також особливо ретельно підійти до встановлення порядку входу до складу домогосподарства та виходу з нього його членів, а також визначення порядку взяття на облік та зняття нього домогосподарств у контролюючих органах, а також порядку повідомлення контролюючих органів про зміну складу домогосподарства з урахуванням світового досвіду.

2.2.4. Аналіз можливих втрат бюджету від запровадження оподаткування домогосподарств в Україні

Для оцінки втрат бюджету від запровадження оподаткування сукупного доходу домогосподарств в Україні ми користувались такими відкритими даними Державної служби статистики України (далі – ДССУ): 1. Статистичні дані щорічного обстеження умов життя домогосподарств (далі – ОУЖД), яке

відповідає стандартами відповідних лонгітюдних досліджень. Вибірка домогосподарств, що формується згідно з визначеною методологією, є репрезентативною. Це означає, що висновки з аналізу даних за зазначеною вибіркою можуть бути поширені на генеральну сукупність домогосподарств. 2. Статистичне спостереження ДССУ “Рівень заробітної плати працівників за статтю, віком, освітою та професійними групами” (далі – РЗПЛ), яке здійснюється за методологією раз на чотири роки. Вибірка також є репрезентативною [102].

Відповідно до зазначеного вище джерела статистичних даних 1, файл стосовно домогосподарств у 2021 р. сформовано на підставі опитування 7614 домогосподарств (16,2 тис. осіб). У файл щодо домогосподарств включено змінні щодо доходів та ресурсів. У частині доходів у цьому обстеженні представлені, зокрема, дані стосовно грошових доходів усіх членів домогосподарства за відповідний квартал. Дані щодо грошових доходів є нетто-показником доходу родини.

Файл щодо рівня заробітної плати містить інформацію за відповідними показниками по 166 233 особах.

В ОУЖД грошові доходи домогосподарства (у грн) (показник відображає суми грошових і натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за виключенням податку на доходи та обов’язкових відрахувань), доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу продукції особистого селянського господарства та продуктів, отриманих у порядку самозаготівель, пенсій, стипендій, соціальних допомог, грошових допомог від родичів та інших осіб та інших грошових доходів).

Для цілей нашого дослідження наступний важливий показник – це розмір домогосподарства, який представлений кількістю його осіб у домогосподарстві. Щоправда, тут існують певні обмеження.

По-перше, в обстеженні представлена інформація щодо розміру домогосподарства. Згідно методології ОУЖД, із файла по особах вилучена інформація щодо осіб, які входять до складу великих за розміром (6 і більше осіб) домогосподарств (у 2021 р. – 145 домогосподарств), зважаючи на міркування мінімізації ризику їх розкриття, який зумовлений унікальним (нечастим) характером поширення домогосподарств такого чисельного складу.

По-друге, щодо певної кількості спостережень (домогосподарств) інформація про розмір домогосподарства відсутня. Так, у файлі за 2021 р. відсутня інформація про кількість осіб по 280 домогосподарствах. Тому вони не брались до уваги в процесі оцінки. Вибірка була дещо зменшена.

Ці два показники є базовими для оцінки потенційних втрат податкових надходжень від запровадження неоподаткованого мінімуму доходів громадян на рівні 25% мінімальної заробітної плати для всіх членів родини.

Початковим кроком оцінки втрат податкових надходжень є визначення відносної різниці між показником номінальних податкових надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) за визначеними інтервалами доходу⁶ та номінальних податкових зобов'язань з урахуванням кількісного складу домогосподарства. Наочно графік втрат представлений на рис. 2.2.

---

⁶ Як правило, для цілей подібних розрахунків інтервал доходу дорівнює децилю, проте у нашому випадку інтервал підібраний з урахуванням специфіки розподілу доходів в Україні. За умови дотримання тотожності інтервалу доходу в усіх розрахунках, це не впливає на якість остаточних оцінок втрат.

ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

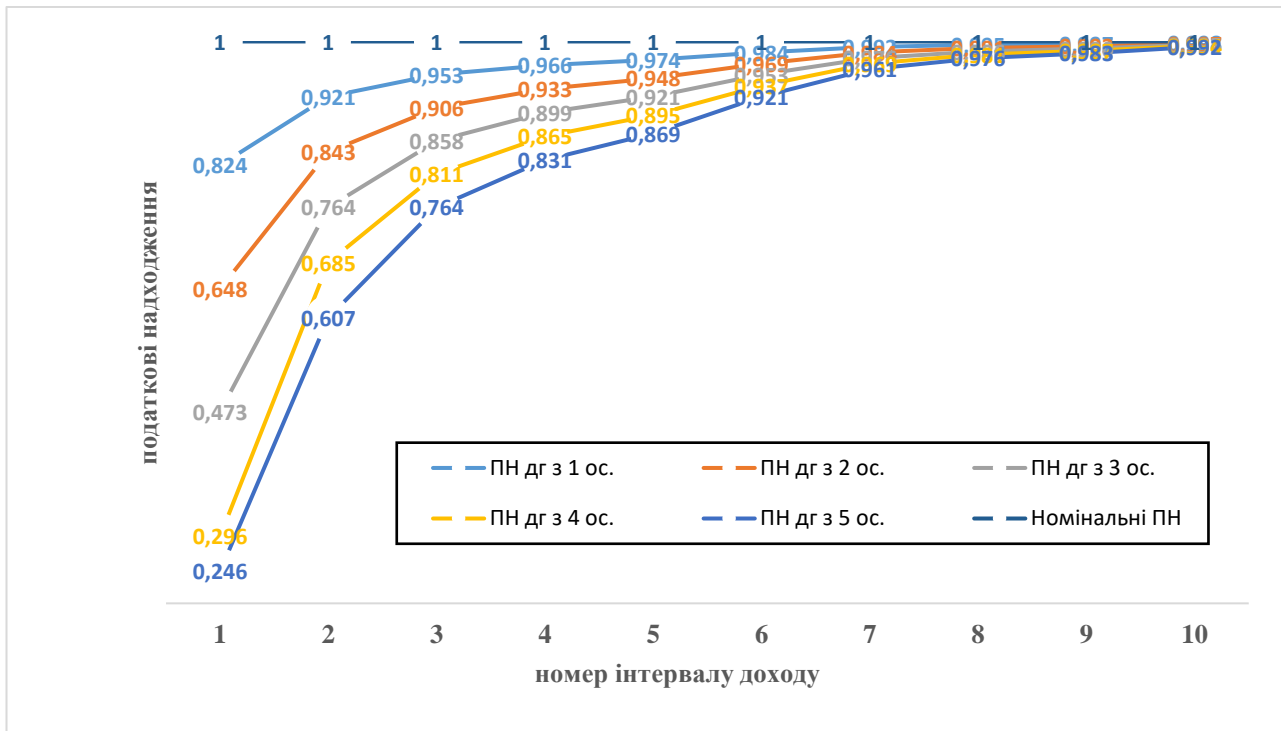

Рис. 2.2. Залежність функції втрат податкових надходжень від розміру домогосподарства

Побудовано за: [102].

Номер інтервалу доходу та розміру інтервалу представлені у табл. 2.4.

Таблиця 2.4. Номер та кількісний вимір інтервалу доходу

№ інтервалу доходу	Інтервал доходу, грн	
		2 942
1	4 724	11 591
2	11 592	20 000
3	20 001	30 000
4	30 001	40 000
5	40 001	50 000
6	50 001	100 000
7	100 001	200 000
8	200 001	300 000
9	300 001	400 000
10	400 001	1 000 000

Складено авторами.

Оцінку втрат податкових надходжень ми здійснювали за даними вибіркового обстеження за 2020 р. Відповідно, ключові інтервали доходу приведені до основних кількісних параметрів заробітної плати в цьому році. Зокрема, межа

податкової соціальної пільги становить 2942 грн, середня заробітна плата за рік – 11591 грн/міс. Згідно обстеження РЗПЛ, максимальна заробітна плата була зафіксована на рівні 952874 грн у жовтні. Описова статистика рівня заробітних плат у жовтні 2020 р. представлена у табл. 2.5.

Таблиця 2.5. Описова статистика згідно обстеження РЗПЛ

Заробітна плата, жовтень 2020 р.	
Середнє	10105,18
Стандартна похибка	169,0177
Медіана	7077,5
Мода	5000
Стандартне відхилення	14748,19
Дисперсія вибірки	2,18E+08
Ексцес	2226,844
Асиметричність	37,13347
Інтервал	952874
Мінімум	0
Максимум	952874
Сума	76940842
Кількість спостережень	7614
Максимум	952874
Мінімум	0
Рівень надійності (95,0%)	331,3214

Розраховано та складено автором.

Вибір статистичних даних за 2020 р. зумовлений також декількома важливими іншими причинами.

По-перше, саме за цей рік існує інформація і щодо ОУЖД, і по обстеженню РЗПЛ. Оскільки неоподатковуваний мінімум, згідно з нашими пропозиціями, стосується лише доходів, отриманих у формі заробітної плати, а у файлі ОУЖД сукупні грошові доходи, крім оплати праці, включають інші джерела доходів (підприємницькі, майнові, інвестиційні доходи, соціальні трансферти), то нам необхідно було за вибраними інтервалами доходу обрати саме показник заробітної плати із файлу РЗПЛ. Фактично необхідно було привести до однакових інтервалів доходу показники з різних досліджень.

По-друге, як засвідчують інші дослідження, – незначною є варіативність відносного рівня та структури доходів, кількісного складу домогосподарств, їх розподілу за шкалою (інтервалами) доходу у короткостроковому періоді (до 3-х

років). Зміни цих параметрів розподілу доходів є повільними у часі, а тому зроблені нами оцінки втрат за даними 2020 р. з високим ступенем імовірності є достовірними.

По-третє, період на який припадає повномасштабна військова агресія в Україні, унеможлиблює проведення подібних розрахунків, оскільки відповідні обстеження з об'єктивних причин не проводяться.

Отже, на рис. 2.3 наочно можна побачити, що простежується чітка залежність величини втрат податкових надходжень від двох ключових факторів: (1) величини доходу та (2) кількості осіб у домогосподарстві. Зокрема, можна побачити, що домогосподарство з 1 особи, яке належить до першого інтервалу доходу, буде сплачувати податкових платежів з ПДФО на 17,6% менше ніж без неоподаткованого мінімуму; для домогосподарства з 2 особами – на 35,2% і т. д. Очевидно також, що в міру зростання рівня доходу втрати податкових надходжень нівелюються фактично до нуля в міру наближення до 10 інтервалу доходу, незалежно від розміру домогосподарства.

З огляду на зазначене, представлені оцінки втрат були відкалібровані за параметрами щільності розподілу домогосподарств (файл обстеження РЗПЛ) і розподілу розміру домогосподарства за інтервалами (шкалою) доходів (файл ОУЖД) (див. рис. 2.3).

На останньому етапі проведення оцінки втрат отримані значення втрат були також відкалібровані за параметром розподілу розміру домогосподарств, представлених в ОУЖД, у визначених інтервалах доходу (табл. 2.6).

За результати розрахунків, у разі запровадження неоподаткованого мінімуму доходів на рівні 25% мінімальної заробітної плати для сімейного доходу втрати податкових надходжень із ПДФО складатимуть 27% від величини надходжень статус-кво.

Важливо зазначити, що ці розрахунки оцінюють лише механічний ефект зменшення бази оподаткування і не враховують поведінковий – ефект детінізації доходів.

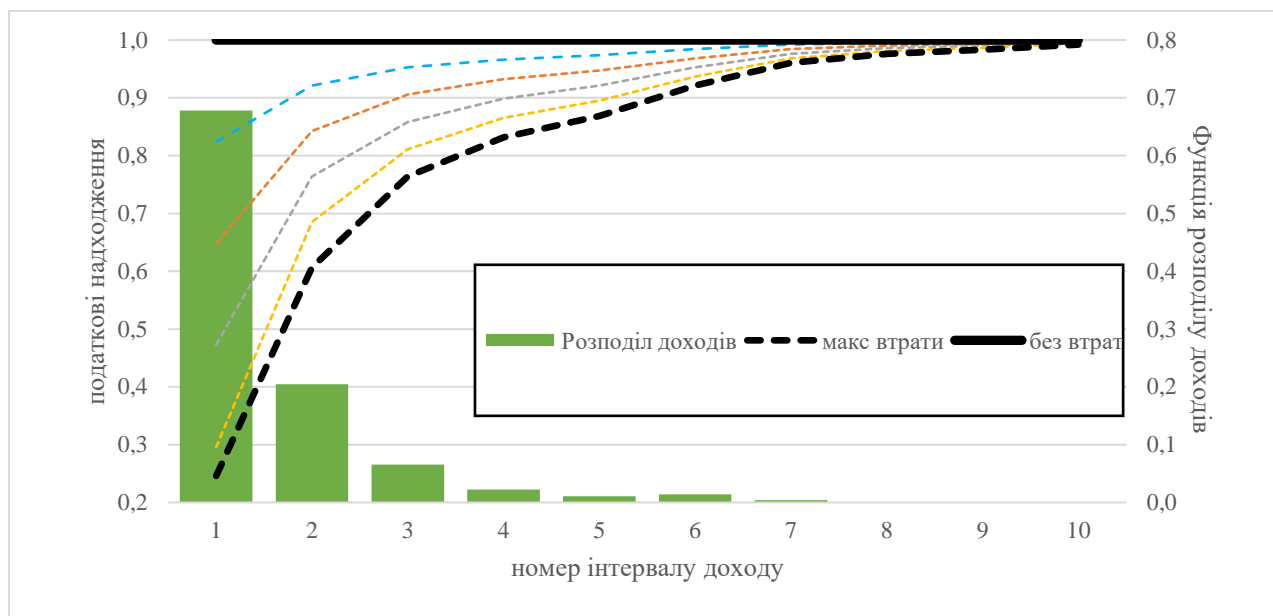

Рис. 2.3. Залежність функції втрат податкових надходжень від розміру домогосподарства та функції розподілу доходів

Розраховано та побудовано автором.

Таблиця 2.6. Втрати податкових надходжень з урахування функції розподілу доходів та розміру домогосподарств

Номер інтервалу доходу	ПН з урахуванням $f(x)$	ПН з урахуванням функції розподілу доходів та чисельності домогосподарств					Втрата ПН	
		1	2	3	4	5	Σ	
1	0,559	0,938	0,054	0,006	0,002	0	0,811334	0,453492
2	0,188	0,818	0,151	0,022	0,007	0,002	0,903643	0,170209
3	0,062	0,490	0,382	0,081	0,032	0,016	0,919707	0,057199
4	0,022	0,491	0,210	0,166	0,104	0,029	0,933577	0,020196
5	0,010	0,452	0,258	0,148	0,089	0,053	0,946711	0,009817
6	0,014	0,332	0,279	0,208	0,137	0,044	0,964065	0,013513
7	0,004	0,282	0,276	0,229	0,182	0,029	0,98112	0,003813
8	0,001	0,000	0,250	0,250	0,250	0,250	0,98348	0,000548
9	0,000	0,500	0,250	0,000	0,250	0,000	0,993257	0,000191
10	0,000	0	0	0	0	0	0	
	0,8602							0,729

Розраховано та складено автором.

2.2.5. Рекомендації щодо внесення змін до законодавства України

Реформування системи оподаткування в Україні спрямовується на вирішення цілої низки завдань. До них належать: забезпечення достатніх доходів до державного і місцевих бюджетів з метою покриття запланованих обсягів видатків на визначені періоди, обмеження негативного впливу податкового навантаження на розвиток бізнесу та досягнення такого його рівня, який буде забезпечувати прийнятні умови для функціонування економіки, перекриття тіньових операцій, створення належних умов для проведення інвестиційної діяльності, впровадження механізмів підтримки заощаджень громадян та ін. В аспекті поліпшення оподаткування важливого значення набувають питання щодо внесення змін та доповнень до складу платників податків, розширення бази оподаткування, впровадження податкових ставок, які найбільшою мірою сприяють справедливому оподаткуванню доходів фізичних осіб, поглиблення прозорості бюджетних операцій та їх доступності для платників податків, а також підзвітності громадськості та ін.

У період війни відзначалося погіршення показників покриття видатків державного бюджету мобілізованими доходами. Якщо у довоєнний період за рахунок доходів державного бюджету покривалося понад 80% видатків (у 2019р. – 92,86%, у 2020 р. – 83,53%, у 2021 р. – 86,97%), то за підсумками 2022 р. такий показник – 66,07%. На 2023 р. заплановано досягнути значного зменшення видатків, проте має знизитися також і обсяг доходів. Тенденцією до зменшення відзначається й динаміка показників покриття видатків доходами [103, 104]. Такі зміни вимагають застосування додаткових заходів мобілізації доходів до державного бюджету.

Водночас система оподаткування України потребує змін щодо поглиблення її справедливості (як у вертикальному, так і горизонтальному

вимірах), посилення позитивних впливів податкового регулювання на всі сфери розвитку суспільства, зокрема, на зміни соціальної структури, підвищення рівня життя населення, розвитку людського капіталу, дотримання активної життєвої позиції громадян, виховання підростаючого покоління, підтримки здорової системи формування та розвитку сімей, виховання дітей і належного ставлення до осіб старшого віку. Важливого значення у вирішенні таких завдань належить внесенню змін до оподаткування доходів фізичних осіб.

Одним із напрямів поглиблення податкової справедливості є введення до складу платників податку на доходи фізичних осіб особливого суб'єкта – домогосподарство. Діяльність домогосподарств є важливою для аналізу розвитку економіки (як на загальнодержавному, так і регіональних рівнях), соціального забезпечення громадян країни, проведення фінансових операцій та інших сфер розвитку країни.

В Україні оподаткування доходів фізичних осіб здійснюється з урахуванням вимог Податкового кодексу України [99] (далі – ПКУ), ст. 162. Платником податку є фізична особа – резидент, а також нерезидент. При оподаткуванні резидентів враховуються доходи, що надходять з різних джерел: як з нашої країни, так і з-за кордону. Надходження нерезидентів підлягають оподаткуванню лише у випадках їх отримання в Україні. Об'єктом оподаткування визначено загальний місячний (річний) отриманий дохід. А базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід.

Таким чином, законодавством України допускається здійснення оподаткування доходів (отриманих із різних джерел), а також визначених категорій майна лише на рівні окремої фізичної особи, без урахування її родинних, а також інших факторів (стану сімейних відносин, проведення економічної та інвестиційної діяльності в рамках таких соціальних утворень). Такий спосіб обмежує можливості оподаткування постійних або тимчасових утворень певних груп платників податків. Адже в рамках таких об'єднань виникають особливості формування, розподілу та використання доходів,

урахування яких є важливим як для мобілізації доходів до державного та місцевих бюджетів, так і для окремих членів таких колективів.

У ПКУ досить детально викладені положення щодо урахування основних складових загального оподаткованого доходу (зарплати, винагород, доходів від продажу активів, надання майна в оренду, надходження пасивних доходів, інвестиційного прибутку, успадкованого майна та ін.), отриманого фізичними особами, як у грошовій, так і негрошових формах. Визначені категорії доходів, що не включаються для розрахунку загального місячного (річного) оподаткованого доходу. Регламентовано перелік витрат, що включаються для отримання податкової знижки.

Водночас слід зазначити, що діяльність фізичних осіб (у всіх сферах) не обмежується активністю окремих одиниць. На рівні таких ланок як сім'я виникає особливе, відмінне від діяльності лише окремої особи, соціальне утворення, у рамках якого відзначаються досить значні особливості формування, розподілу та використання доходів. Їх урахування з метою оподаткування можливо шляхом включення такого утворення до складу платників податку. Отже, оподаткування фізичних осіб може включати принаймні двох основних суб'єктів: індивідуальний платник податку та колективний (на рівні сім'ї) отримувач доходів, що підлягають оподаткуванню з урахуванням їх складу, особливостей їх діяльності як у межах сімей, так і поза ними.

Домогосподарства здійснюють використання різних об'єктів оподаткування (майна, товарів, прибутку, оборотів з реалізації операції з постачання товарів тощо). На основі застосування таких об'єктів отримуються доходи у різних формах. При цьому для органів державного управління важливим є не продукування таких доходів окремим членом сім'ї, а отримання загального (сукупного) обсягу доходу з метою проведення його оподаткування. Не менш важливими є питання розподілу і використання загального доходу, що отримує домогосподарство для застосування передбачених ставок оподаткування (за умов впровадження прогресивної шкали), а також отримання

податкових пільг та можливих відрахувань з доходів домогосподарства з метою визначення бази оподаткування.

Згідно з Сімейним кодексом України (ст. 3), до складу сім'ї належать особи, що спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Зазначено також, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. А дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає [105]. Таким чином, до основних ознак сімей віднесено спільне проживання, спільний побут, взаємні права та зобов'язання. Урахування таких особливостей є важливим для цілей оподаткування доходів.

За визначенням фахівців Державної служби статистики України, домогосподарство є одним із інституційних секторів економіки та відображає важливі сторони економічної і соціальної діяльності населення. Такий сектор використовується у проведенні аналізу рахунків виробництва продукції, утворення, розподілу та використання доходів, оподаткування активів, здійснення внесків на соціальне страхування, отримання населенням соціальної допомоги [106]. Члени домогосподарства можуть брати участь у проведенні підприємницької діяльності, здійснювати придбання та продаж активів, брати участь у формуванні та використанні прямих або непрямих (з використанням спеціалізованих установ) заощаджень, у проведенні інвестиційної діяльності та здійсненні інших операцій, що мають враховуватися при оподаткуванні.

Визначення змісту домогосподарства (з метою оподаткування) має містити характеристику особливої структури у рамках платника податків фізичної особи щодо отримання та використання доходів, визначення її складових, формування єдиного доходу, поділ його на різні частини, розподіл податкової відповідальності між елементами такої структури, визначення податкової бази для кожного учасника, а також платежів до державного бюджету (з урахування податкових преференцій, що надаються кожному члену, який включається до складу домогосподарства).

З огляду на такі підходи, зміст домогосподарства як учасника оподаткування (платника податків) доцільно звести до сукупності суб'єктів, що виявляються в рамках сімей або виникають на основі неформальних зв'язків, які отримують доходи з різних джерел (у грошовій та негрошовій формах), консолідують їх у спільні надходження (зменшені на отримані кошти, що не включаються до формування загального доходу, а також податкових знижок), на основі яких виникають зобов'язання зі сплати єдиного для такого соціального утворення податку у порядку, визначеному законодавством.

Використання такого суб'єкта діяльності як домогосподарство у системі оподаткування має враховувати загальний обсяг доходів, що отримують його учасниками від участі у різних сферах діяльності (виробничій, інвестиційній, підприємницькій), надходжень від продажу об'єктів майнових та немайнових прав, від проведення операцій з майном, отримання пасивних доходів (на основі участі у володінні цінними паперами та корпоративними правами, вкладень коштів до фінансових установ у формі депозитів), успадкування активів, отримання подарунків (майна, коштів), перерахування на користь домогосподарства страхових та пенсійних виплат, вартості безоплатно отриманих товарів. Аналіз діяльності домогосподарства як платника податку має враховувати також отримання державної та соціальної допомоги, державних премій та стипендій, суми пенсій, аліментів, благодійної допомоги, податкових знижок та ін.

Таким чином, домогосподарство слід віднести до формування особливого, відмінного від індивідуального платника податку (в рамках оподаткування фізичних осіб), що передбачає:

- урахування додаткових факторів у проведенні оподаткування доходів фізичних осіб (сімейних зв'язків, колективних дій щодо ведення домашнього господарства, підприємницької та інвестиційної діяльності, використання житлових приміщень тощо);

- формування окремого (єдиного) бюджету на рівні домогосподарства, в рамках якого здійснюються сукупні витрати та мобілізуються і розподіляються отримані доходи;
- урахування витрат, що здійснюється колективом (на рівні сім'ї або несімейного угруповання) на підтримку та покращення житлових умов, догляду та виховання дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку;
- застосування пільг та преференцій з оподаткування доходів фізичних осіб, які досить складно передбачити у системі звичайної системи оподаткування;
- впровадження більш справедливих (для платників податків) механізмів оподаткування (прогресивне оподаткування доходів, надання преференцій для багатодітних та малозабезпечених тощо);
- укрупнення оподаткування доходів (застосування єдиного податку на домогосподарство в цілому).

Впровадження оподаткування не окремих фізичних осіб (в рамках сімей або інших форм об'єднань громадян), а домогосподарств спрямовується на вирішення цілої низки завдань, до складу яких належать:

- оптимізації частини надходжень (доходів або вартості активів) до державних фондів з метою використання у фінансовому забезпеченні загальнодержавних або регіональних програм, спрямованих на забезпечення стійкого, поступального розвитку країни;
- впровадження стимулів для фізичних осіб щодо утримання сімей, розширення економічної активності та створення доданої вартості;
- підвищення рівня життя громадян та зростання показників самозабезпечення;
- надання державної допомоги людям (в рамках домогосподарства), що виявилися неспроможними (внаслідок захворювань, каліцтва, пошкоджень) отримувати достатні доходи для забезпечення своєї життєдіяльності;

- впровадження принципів справедливості в оподаткуванні доходів фізичних осіб.

Слід звернути увагу на те, що у податковому законодавстві України уже враховуються певні елементи домогосподарства, як суб'єкта діяльності. Зокрема, у ПКУ містяться окремі положення щодо урахування особливостей сімейних відносин при оподаткуванні доходів фізичних осіб. При визначені пов'язаних осіб (вкладення у корпоративні права юридичних осіб) враховуються сімейні зв'язки: чоловік (дружина), батьки (у тому числі усиновлювачі), діти (повнолітні/неповнолітні, у тому числі усиновлені), повнорідні та неповнорідні брати і сестри, опікун, піклувальник, дитина, над якою встановлено опіку чи піклування (п. 14.1.159).

Іншим прикладом є те, що для цілей оподаткування доходів фізичних осіб, визначено, що членами сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення вважаються її батьки, її чоловік або дружина, діти такої фізичної особи, у тому числі усиновлені. Членами сім'ї фізичної особи другого ступеня споріднення вважаються її рідні брати та сестри, її баба та дід з боку матері і з боку батька, онуки (п. 14.1.263)

При визначені чистого річного оподаткованого доходу від провадження господарської або незалежної професійної діяльності, до загального місячного оподаткованого доходу, враховуються пенсійні внески (у межах недержавного пенсійного забезпечення), страхові платежі за медичним страхуванням, страхуванням додаткової пенсії, внески на пенсійні вклади, сплачені будь-якою особою-резидентом за платника податку та на його користь, крім сум, які сплачуються одним із членів сім'ї першого ступеня споріднення платника податку (п. 164.2.16). Не вважається додатковим благом платника податку вартість послуг домашнього обслуговуючого персоналу, безоплатно отриманих ним. До таких послуг віднесено побутове обслуговування фізичної особи та членів її сім'ї (п. 164.2.17).

Перелік витрат, дозволених до включення до податкової знижки платника податку з фізичних осіб, передбачає урахування витрат на страхування члена

сім'ї платника податку першого ступеня споріднення (за пенсійним контрактом з недержавним пенсійним фондом), або перерахування коштів на банківський пенсійний депозитний рахунок (п. 163.3.5).

ПКУ також передбачено, що податкові знижки платник податку – фізична особа може їх використати лише за умов, що він є членом сім'ї або належить до першого ступеня споріднення (п. 166.3.9.).

Для урахування у проведенні оподаткування фізичних осіб до членів сімей учасників боєвих дій віднесено батьків (якщо вони до досягнення особою повноліття не були позбавлені батьківських прав, діда та баби (якщо батьки померли, інший з подружжя (якщо він (вона) не одружилися вдруге), малолітні та/або неповнолітні діти, повнолітні діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти, повнолітні діти, які не мають своїх сімей, повнолітні діти, що мають свої сім'ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття, утриманці загиблого (померлого), яким у зв'язку з цим виплачується пенсія (п. 165.1.54).

При визначенні обсягу податкових пільг, що може отримати фізична особа враховується утримання дітей віком до 18 років (п. 169.1.2), для одинокої матері (батька), вдови (вдівця), а також опікуна, піклувальника. Передбачено також урахування дитини з інвалідністю (віком до 18 років), осіб, які є учнями, студентами, аспірантами, ординаторами, ад'юнктами (п. 169.1.3).

З метою покращення оподаткування фізичних осіб (щодо формування доходів в рамках особливих інституційних одиниць, що здійснюють економічну діяльність у формах, відмінних від індивідуальних платників податків), урахування їх розподілу, споживання, створення резервних та інвестиційних фондів, залучення додаткових ресурсів шляхом запозичень, доцільним є внесення до законодавства положення щодо впровадження такого специфічного суб'єкта як домогосподарство. При цьому таке визначення має містити найбільш важливі положення, що відображають його економічну активність, результати якої підлягають оподаткуванню.

З урахуванням таких положень домогосподарство як платника податків слід визначити як об'єднання громадян у рамках сімей (зареєстрованих шлюбом, а також незареєстрованих офіційно, та однаків, що проживають окремо), яке отримує доходи його членів, консолідує їх у загальний дохід домогосподарства, а також розподіляє та використовує його з метою забезпечення діяльності всіх членів, що входять до його складу.

Положення щодо оподаткування доходів фізичних осіб в Україні не враховують особливостей формування, розподілу та використання доходів у сім'ях, що не відповідає принципам справедливості в оподаткуванні. Крім того, оподаткування доходів кожного члена сім'ї зокрема може зменшувати (за умов застосування прогресивної системи оподаткування) надходження коштів до бюджету. Ігнорування сімейних чинників та відсутність регламентування формування загального доходу, що отримують сім'ї в цілому (протягом визначеного періоду) ускладнює податковий облік, не дає змоги враховувати внески кожного члена у створенні спільного майна, утримання непрацевдатних та ускладнює визначення пільг і преференцій для домогосподарства в цілому (які надаються не лише державою, а і недержавними суб'єктами економічної діяльності у випадках, передбачених законодавством). Не враховуються також питання розподілу доходів та витрат у випадках, коли непрацюючі або частково працюючі члени сімей здійснюють функції забезпечення діяльності сім'ї.

ПКУ не передбачає процедури визначення формування загального сімейного доходу, його розподілу між членами такої спільноті та використання в інтересах сім'ї в цілому та кожного її члена зокрема.

Згідно з міжнародною статистикою, домашнє господарство розглядається як група фізичних осіб, що проживають спільно, повністю або частково об'єднують свої доходи і майно, спільно споживають визначені види товарів і послуг, переважно житло та продукти споживання [107].

Передбачено, що домогосподарство може складатися з однієї особи, а також декількох членів у рамках сім'ї. Як правило, сімейні активи перебувають у спільній власності членів сімей, а зобов'язання також приймаються спільно у

межах сімей. Важливим є і те, що доходи, отримані окремими членами сім'ї, можуть консолідуватися для використання в інтересах домогосподарства в цілому. Рішення щодо витрат сімей можуть прийматися колективно для задоволення потреб домогосподарства в цілому. Тому як інституціональну одиницю домогосподарство необхідно розглядати в цілому, а не як перелік окремих осіб [107].

Проекти змін до законодавства в Україні передбачають внесення змін до ПКУ щодо оподаткування фізичних осіб стосовно впровадження такого суб'єкта податкових відносин, як домогосподарство. Надається така характеристика його змісту: “домогосподарство – сукупність фізичних осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці фізичні особи можуть перебувати у родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи” [108].

Таке визначення має відмінності від того, що використовується у міжнародній фінансовій статистиці. Зокрема, у ньому відсутнє положення, що у рамках домогосподарства відбувається повне або часткове об'єднання доходів, що отримують його члени, а також майна, яке перебуває в їхній власності. Таке об'єднання потребує застосування інших, відмінних від тих, які передбачені ПКУ, підходів стосовно оподаткування фізичних осіб. Замість показників індивідуального майна кожного члена сім'ї має враховуватися його загальна сукупність, що належить домогосподарству в цілому. Визначення такого показника є основою для характеристики доходів, що отримує така спільнота, як домогосподарство. Мають бути виявленими всі категорії доходів, що отримує домогосподарство. Проведення їх обліку спрощує проведення контролю за сплатою платниками податків, передбачених законодавством (водночас ускладнюючи податкову звітність).

В аспекті економічної діяльності, результати якої підлягають оподаткуванню, важливим є виокремлення у домашньому господарстві положень щодо об'єднання його членами доходів і майна, придбання товарів та послуг, що задовольняють потреби кожного з членів такої спільноти, їх споживання, а також спільне проживання у визначеному приміщенні. Об'єднання доходів і майна належать до основних прямих факторів, що враховуються у системі оподаткування.

Прийняття за основу об'єднаних (загальних) доходів членів домогосподарства у проведенні оподаткування фізичних осіб означає формування особливого суб'єкта податкових відносин (домогосподарства), діяльність якого не передбачена ПКУ. Такий підхід має враховувати позитивні сторони такого об'єднання для сім'ї в цілому, для кожного її окремого члена, а також для здійснення адміністрування податкових платежів.

У рамках домогосподарства важливого значення (в аспекті оподаткування результатів його діяльності) набувають питання не лише формування спільного доходу, а й розподілу його між різними його членами, спрямування отриманих доходів на придбання товарів та послуг, а також витрат на забезпечення спільного проживання. Слід також враховувати, що домогосподарства є постачальниками трудових ресурсів, здійснюють кінцеве споживання товарів, а як підприємці виробляють товари та надають послуги. Водночас виникають питання щодо вилучення зі складу об'єктів оподаткування окремих складових, які використовуються за межами сімей, зокрема, отримання подарунків, передача певних цінностей у рамках одного домогосподарства.

Слід враховувати, що розрізняють різні типи домогосподарств. З одного боку, це індивідуальне домогосподарство (яке фактично є тотожним сім'ї). З іншого – інституціональне домогосподарство, до складу якого відносять групи осіб, що мешкають протягом довгих періодів у особливих установах (лікарнях, будинках для людей похилого віку, в'язницях, релігійних громадах, зокрема, обителях, монастирях) [107]. Оподаткування доходів інституціонального

домогосподарства потребує також детального регламентування у податковому законодавстві України.

В оподаткуванні домогосподарств слід враховувати показники обсягу та структури майна домогосподарства, що використовується для забезпечення його діяльності, а також отримання доходів. До його складу входить нерухоме майно, що перебуває у власності домогосподарства в цілому (житлові будинки, господарські приміщення, інші споруди), рухоме майно (транспортні засоби, господарська техніка), інші об'єкти. Оподаткуванню підлягають лише доходи, що отримуються домогосподарством на основі використання такого майна.

Протягом останніх років у світі відбувається впровадження до системи оподаткування фізичних осіб нового, більш складного суб'єкта (на відміну від абстрактного, невизначеного у складі сімейних відносин платника) – домашнього господарства. Такі зміни спрямовані на врахування цілої низки нових факторів та додаткової інформації для впровадження принципово нових підходів в оподаткуванні доходів фізичних осіб. Здійснення оподаткування, а також податкового адміністрування з їх використанням дає змогу вирішити ряд проблем у напрямі підвищення результативності оподаткування з точки зору як платників податків, так і фіскальних органів. Основні зміни, що вносяться до податкової системи внаслідок впровадження домогосподарства як платника податків, стосуються не лише складу суб'єкта оподаткування, а й способів і систем, що використовуються в ході оподаткування доходів фізичних осіб

У ПКУ (ст. 14, р. 1, п. 159, в) для визначення володіння корпоративними правами дається характеристика пов'язаних осіб (для фізичних осіб). До їх складу віднесено чоловіка (дружину), батьків (у тому числі усиновлювачів), дітей (повнолітніх та неповнолітніх, включаючи усиновлених), повнорідних та неповнорідних братів і сестер, опікунів, піклувальників, дітей, над якими встановлено опіку або піклування). В аспекті оподаткування така характеристика є важливою для встановлення наявності контролю за діяльністю юридичної особи (емітента корпоративних прав) та виявлення обсягу доходів, що отримує така фізична особа.

Згідно зі ст. 14 ПКУ (п. 14.1.263) до членів сім'ї фізичної особи (для розділу IV) першого ступеня споріднення віднесено її батьків, її чоловіка або дружину, дітей, у тому числі усиновлених, а до членів сім'ї другого споріднення віднесені рідні брати і сестри, бабуся і дідусь з боку матері та батька, а також онуки.

Згідно з положеннями ПКУ (ст. 14, р. 1, п. 170), податкова знижка для фізичних осіб, які не є суб'єктами господарювання, визначена як документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподатковуваного доходу, одержаного за наслідками звітного року у вигляді зарплати та дивідендів (табл. 2.7).

Таблиця 2.7. Використання категорії домогосподарства у системі оподаткування в Україні

Суб'єкти оподаткування	Складові суб'єкта оподаткування	Фактори, що враховують ся при визначені платника податку	Джерела доходів, що підлягають оподаткуванню	Способи оподаткування	Системи оподаткування доходів
Фізична особа, як єдиний платник податку	Окрема особа - платник податку	Реєстрація особи як платника податків	Доходи фізичної особи, отримані від участі у різних сферах діяльності	Оподаткування доходів окремої особи	Регресивна, прогресивна, змішана
Домогосподарство в системі оподаткування.	Сукупність фізичних осіб, що входять до складу домогосподарства (фінансові партнери). Сім'я як платник податку	Сімейне положення. Склад сім'ї Партнери, пов'язані договором солідарності . Місце проживання	Спільний дохід домогосподарства (сім'ї) від участі у різних сферах діяльності. Визначення частки доходів кожного члена домогосподарства	Оподаткування спільного доходу. Роздільне оподаткування доходів членами домогосподарства	Прогресивна система з поділом на різні категорії доходів

Складено автором.

Водночас внесення таких змін слід розглядати і як особливий напрям щодо реформування системи оподаткування в цілому. Виявляються нові можливості вибору моделі оподаткування доходів платниками, що стає не лише результатом прийняття таких змін, а й фактором впливу на розвиток системи оподаткування.

Вона стає більш демократичною, прозорою та результативною (як з точки зору держави, так і платників податків). Водночас такі зміни сприяють посиленню справедливості в оподаткуванні.

Важливого значення набувають питання стосовно визначення впливів структури домогосподарств на оподаткування їх сукупних доходів. Вирішення таких проблем не розглядається у податковому законодавстві України, зазначені завдання постають перед перспективним законодавством. Прикладом такого розрахунку можуть бути показники, що використовуються для урахування таких особливостей у Франції (підрозділ 1.2.1).

Зауважимо, що уже оприлюднено проєкт Закону України “Про свободу підприємницької (економічної) діяльності домогосподарств” [109]. Його розробниками зазначається, що він спрямований вибудовування державної системи соціальної підтримки громадян, що потрапили у складні життєві обставини, заохочення домогосподарств (домоекономік) до економічної активності та зміцнення національної економіки загалом.

Утім, назва зазначеного документа не відповідає його змісту, цілям та завданням, задекларованим, зокрема, у пояснювальній записці до нього. Економічна діяльність домогосподарств наразі нічим не обмежується, а прийняття відповідного закону може призвести до обмеження свободи.

Наведемо низку інших зауважень до законопроєкту.

1. Є питання до категоріального апарату, чимало визначень не корелює з уже законодавчо регламентованими дефініціями. Наприклад, термін “податкова знижка” не відає визначенню у ПКУ.
2. У ст. 3 законопроєкту передбачено, що членами домогосподарства є фізичні особи, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують свої кошти та витрачають їх, незалежно від того, чи перебувають такі особи у сімейних чи родинних відносинах, їх віку, статі та дієздатності. Але в умовах війни,

коли чимало жінок з дітьми виїхали за кордон, а частина чоловіків мобілізована, прийняття норми в такому вигляді вважаємо некоректним.

Також не уточнено, чи вважаються членами домогосподарства діти від попереднього шлюбу, що не досягли 18 років.

Крім того, члени родини можуть бути зареєстровані за однією адресою, а проживати порізно. Не конкретизовано, чи є вони домогосподарством.

3. Ст. 5 визначає види підприємницької діяльності, що дозволяється провадити без реєстрації фізичної особи – підприємця (далі – ФОП). До них належать: перукарські і косметологічні послуги; юридичні консультації; послуги домашньої прислуги; догляд за хворими або немічними особами; надання індивідуальних уроків (репетитора); індивідуальне виховання дітей (гувернер); послуги, пов'язані з очищенням і прибиранням приміщень за індивідуальним замовленням; ремонт взуття, одягу, побутових текстильних та трикотажних виробів, килимів та килимових виробів, шкіряних, галантерейних та дорожніх виробів, меблів, радіотелевізійної та іншої аудіо- і відеоапаратури, електропобутової техніки та інших побутових та офісних приладів, годинників, інших предметів особистого користування, домашнього вжитку та металовиробів; технічне обслуговування і ремонт музичних інструментів; послуги з прання та прасування білизни та інших текстильних виробів; роздрібна торгівля продовольчими та непродовольчими товарами з лотків і на ринках; послуги з перевезення пасажирів автомобільним транспортом; послуги з перевезення вантажу; діяльність у сфері ресторанного господарства; послуги з естетичної косметології, крім тих, що підлягають ліцензуванню; інші види робіт, до яких залучаються члени цього домогосподарства, крім видів діяльності, що підлягають ліцензуванню та належать до незалежної професійної діяльності відповідно до закону. Утім, цей перелік фактично повторює КВЕДи ФОПів на єдиному податку, котрі обрали 1-у чи 2-у групу.

Щодо зазначеного питання краще використати світову практику оподаткування домогосподарств, описану у підрозділі 1.2.

4. Запропонований законопроектом річний дохід від економічної діяльності домогосподарства не перевищує 8 млн грн, тоді як обсяг дозволеного доходу за рік для ФОП на єдиному податку 2-ої групи не повинен перевищувати 834 розміри мінімальної зарплати (у 2023 році – 5 587 800 грн), що в 5 разів більше, ніж для єдиного податку 1-ої групи. Отже, краще буде обрати 2-у групу єдиного податку, а не декларувати доходи домогосподарства. Крім того, постає питання, чи є сенс реєструвати ФОП, якщо відповідні КВЕДи підпадуть під норми законопроекту, тобто з'являться нові юридичні “лазівки” для порушення законодавства. Розрахунків для обґрунтування зазначеного обмеження розміру доходу для домогосподарства у пояснювальній записці до законпроєкту не наведено.
5. У законпроєкті нічого не сказано про ставки податків для домогосподарств, тому неможливо сказати, наскільки вони будуть вигідніші в порівнянні з відкриттям звичайного ФОПу.
6. Норми щодо податкових пільг для домогосподарства та порядку декларування їх доходів також потребують суттєвих уточнень з урахуванням, зокрема, цифровізації процесів податкового адміністрування.

Крім того, у цілому законпроєкт виглядає як спроба ввести додаткові обов'язки (в першу чергу стосовно ведення звітності щодо доходів та витрат домогосподарств/членів домогосподарств) без пояснення принципів оподаткування домогосподарств та переваг, які вони отримують, доклавши додаткові зусилля на ведення звітності.

З огляду на зазначене, обґрунтовуємо такі пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до ПКУ стосовно оподаткування фізичних осіб:

До статті 14. Визначення понять.

Домогосподарство як платник податків: об'єднання громадян у рамках сімей, яке звітує про отримання загального доходу, а також розподіляє та використовує його з метою забезпечення своєї діяльності. До складу домогосподарства належать сім'ї, зареєстровані шлюбом, незареєстровані, та одинаки, що проживають окремо, а також інституційні домогосподарства.

Інвестиційний прибуток домогосподарства – сукупний дохід всіх членів домогосподарства, визначений, як різниця (позитивна), між доходом, отриманим домогосподарством від проведення операцій з цінними паперами (з урахуванням курсових різниць), деривативами та корпоративними правами, випущеними в інших, ніж цінні папери, формах, та витратами на придбання таких активів (п.14.1.81¹).

Оподаткування доходів, отриманих домогосподарством від надання об'єктів нерухомості (житлових та нежитлових), що йому належать, суб'єктам господарської діяльності у користування (п. 14.1.129).

До статті 15, п. 1:

До переліку платників податків належать фізичні особи (індивідуальні або об'єднані у рамках домогосподарства), що мають статус резидентів або нерезидентів, юридичні особи (резиденти і нерезиденти України), які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з цим Кодексом або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів згідно з цим Кодексом (п. 15.1).

До статті 63, п. 5 додати абзац 2.

До складу фізичних осіб належать як індивідуальні платники податків, так і домогосподарства, які включають осіб, перерахованих у ст. 14.

До статті 162 Платниками податку є:

П. 162.1. Домогосподарство згідно з визначенням, наведеним у ст. 14.

До статті 163. Об'єкт оподаткування.

П. 163.1.1 (абзац 2). Об'єктом оподаткування домогосподарства є загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід домогосподарства, який

включає всю суму доходів, отриманих його членами, з джерелами походження, як з України, так і за її межами.

До статті 164. База оподаткування.

П. 164.1 Основою розрахунку бази оподаткування домогосподарства є сукупний дохід, що підлягає оподаткуванню, отриманий всіма його членами, визначений на основі урахування надходжень від усіх джерел, передбачених законодавством протягом звітного періоду.

Домогосподарство має право на використання податкових знижок, що передбачені законодавством, з урахуванням пільг та преференцій, які надаються йому у зв'язку з особливостями його сімейної структури.

На основі врахування податкової знижки визначається база оподаткування домогосподарства, яка зводиться до загальної суми чистого річного доходу, отриманої всіма його членами, з урахуванням податкових знижок, передбачених для домогосподарств.

До положень 164.1.1. додати:

Доходи, отримані від використання майна, що перебуває у власності домогосподарства.

До статті 165.

Оподаткуванню підлягають доходи, отримані від використання майна, яке перебуває у власності домогосподарства. Майно, що не використовується для отримання доходів, а спрямовується лише для задоволення потреб домогосподарства, не належить до об'єктів оподаткування.

До загального місячного (річного) оподаткованого доходу домогосподарства не включаються доходи, які не підлягають оподаткуванню індивідуальних доходів фізичних осіб, що входять до складу домогосподарства. Не враховуються доходи, що перерозподіляються між членами сімей, а також накопичуються (в установах національних банків) з метою вкладень в об'єкти інвестиційної діяльності, що використовуються домогосподарством у цілому, а також подарунки між членами домогосподарства, аліментів, що виплачуються членам домогосподарства особами, що не входять до їх складу.

П. 166.1.3. Для домогосподарства застосовується загальна податкова знижка, що розраховується на основі знижок, що враховують сукупність знижок, що надаються кожному члену, що входить до його складу, за умов недопущення повторних урахувань витрат, що здійснювалися членами домогосподарства.

П. 165.1.18. До суми загального оподаткованого доходу не включаються дивіденди, нараховані на користь фізичної особи на акції (частки, паї), що входить до складу домогосподарства, лише за умов незмінності пропорцій (часток) усіх власників у статутному фонді емітента та незмінності ринкової ціни акцій.

П. 165.1.33. До суми загального оподаткованого доходу не включаються обсяги компенсації, що надаються домогосподарству на відновлення житла та інших матеріальних цінностей, пошкоджених внаслідок війни розв'язаною росією проти України.

До статті 166. Податкова знижка.

П. 166.1.3. Для домогосподарства застосовується загальна податкова знижка, що розраховується на основі знижок, що враховують сукупність знижок, що надаються кожному члену, що входить до його складу, за умов недопущення повторних урахувань витрат, що здійснювалися членами домогосподарства.

До п. 166.4.4, абзац другий викласти у такій редакції: “У разі отримання платником податків окремою особою, або домогосподарством протягом звітного року доходів, які оподатковувалися за різними ставками податку, сума податку, на яку зменшуються податкові зобов'язання у зв'язку з реалізацією права платника податку на податкову знижку, зазначену в абзаці першому цього підпункту, визначається у такому порядку”

До статті 168. Порядок нарахування, утримання та сплати (перерахування) податку до бюджету.

Фізична особа, включаючи домогосподарство, відповідальна згідно з вимогами цього розділу за нарахування та утримання податку, сплачує (перераховує) його до відповідного бюджету (п. 168.4.5).

До статті 170. Особливості нарахування (виплати) та оподаткування окремих видів доходів.

Оподаткування доходу домогосподарства, що отримується від надання нерухомості в оренду (суборенду, емфітевзис), житловий найм (піднайм), включаючи земельну ділянку, що знаходиться під такою нерухомістю, чи присадибну ділянку (п. 170.1).

Домогосподарство веде облік інвестиційного прибутку, що отримується його членами та розглядається, як загальний інвестиційний прибуток домогосподарства (п. 170.2).

У домогосподарстві ведеться облік загальної суми, отриманих його членами доходів від роялті, отримання процентів, дивідендів, вигравів та призів, благодійної допомоги (пп. 170.3; 170.4; 170.5; 170.6; 170.7).

До статті 141. Особливості оподаткування окремих видів діяльності та операцій.

Домогосподарство як платник податку зобов'язане у складі податкової декларації за податковий (звітний) рік подавати додаток з розрахунком загального мінімального податкового зобов'язання, з урахуванням сукупності зобов'язань усіх її членів (п. 141.9.1)

До статті 167. Ставки податку.

П. 167.1 Оподаткування доходів фізичних осіб здійснюється шляхом застосування прогресивної шкали⁷, яка забезпечує поглиблення справедливості системи оподаткування. Така шкала застосовується до оподаткування нарахованих доходів у формі оплати праці та інших виплат і винагород, визначеними трудовими угодами і цивільно-правовими договорами, отримання пасивних доходів, дивідендів, що сплачуються на корпоративні права.

Однією з головних економічних підстав для введення прогресивного оподаткування фізичних осіб є значна диференціація доходів від зайнятості. У 2019 р. середня зарплата в найбільш високооплачуваній галузі зайнятості (інформація та комунікації) перевищувала середню зарплату у найбільш

⁷ Такий перехід має відбутися у перспективі. У Перехідних положеннях слід передбачити застосування пропорційного механізму оподаткування, поки не буде створено умов для використання прогресії.

низькооплачуваній (організація харчування) у 3,1 разу, а заробітну плату у такій соціально важливій і масштабній за кількістю зайнятих сфері як охорона здоров'я – у понад 3 рази [12]. Водночас зарплати керівників держпідприємств у 4–6 десятків разів перевищують середню по країні [110].

Як і будь-який інший інструмент державного управління, прогресивна система оподаткування має свої переваги і недоліки.

До головних переваг прогресивної шкали належать:

1. Соціально справедливий розподіл доходів, що є стимулом до підвищення економічної активності і зайнятості, знижує необхідність значної державної соціальної підтримки населення, підвищує споживчий попит і норми заощаджень, сприяє збільшенню приватних вкладень у людський капітал.

2. Зміщення податкового навантаження з менш забезпечених на більш забезпечені верстви населення, що може супроводжуватися загальним збільшенням доходів бюджету, якщо це буде закладено у ставках податків. Перерозподіл приведе до зменшення розмірів державної соціальної допомоги.

3. Зменшення різниці між дискреційними доходами осіб з однаковим рівнем освіти у різних сферах зайнятості, що є вкрай важливим для вітчизняного ринку праці, на якому працівники з вищою освітою складають переважну більшість в таких низькооплачуваних видах економічної діяльності як освіта, медицина, державне управління, соціальна робота.

Варто також зазначити, що сучасні інструменти прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб дають змогу уникати дискримінації в процесі оподаткування. Йдеться про багатоступеневу прогресію, за якої податок зростає лише на ту частину доходу, яка перевищує верхню межу попереднього ступеню. Цей підхід не створює демотивації для підвищення власного доходу (яка часто виникає у осіб, які мають доходи близькі до верхньої межі певного розряду в умовах простої підрозрядної прогресії), є простим у застосуванні для платників податків.

До недоліків прогресивної шкали оподаткування зазвичай зараховують підвищення ризику тінізації доходів, особливо високодохідних верств населення та ускладнення в адмініструванні податку на доходи фізичних осіб.

Щодо адміністрування, не викликає сумнівів, що ускладнення процесу нарахування податку вимагатиме підвищення зусиль з боку контролюючих органів. Так само платники податку – фізичні особи будуть вимушені проходити додаткові процедури у зв'язку з його сплатою.

Крім того, запровадження прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб має такі ризики:

- ступінь корумпованості контролюючих і правоохоронних органів залишається високим, а рівень захисту власності та економічних свобод та інтересів громадянина в судах залишає бажати кращого (чимала кількість активів українського походження знаходиться на Кіпрі не тому, що там немає податків, а тому що там існує справедливе британське правосуддя);
- світова податкова конкуренція загострилася і заможній особі не складе великої проблеми почати платити податки там, де їй вигідніше (договори про усунення подвійного оподаткування вже сьогодні пропонують для багатьох видів особистих доходів оподаткування під 5%).

У ПКУ міститься положення щодо змісту соціальної справедливості, яке використовується для визначення справедливості у сфері оподаткування. Такій зміст зводиться до “установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків” (п. 4.1.6).

Упровадження оподаткування доходів домогосподарств дає змогу вирішувати певні питання податкової справедливості порівняно з оподаткуванням фізичних осіб без використання їх поділу на різні категорії. Такі питання стосуються переважно установлення більш раціональних (а тому і справедливих) співвідношень в оподаткуванні між членами подружжя, дітьми, іншими рідними, особами, проживаючими разом без оформлення шлюбу тощо. Нормативне регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в аспекті

поглиблення принципів справедливості без виділення такої категорії як домогосподарство виявляється дуже складним.

У ЄС прийнято курс на посилення соціальної справедливості та економічного зростання шляхом продовження справедливої та ефективною податковою координації. Зусилля спрямовані на формування більш прозорої, підзвітної та більш ефективною податковою політики. До напрямів проведення податкових реформ віднесено зниження рівня оподаткування праці, розширення баз оподаткування, відміна неефективних податкових пільг, покращення збору податкових надходжень, підвищення податкового навантаження стосовно оподаткування нерухомості та ін. [111].

За умов використання прогресивної системи оподаткування доходів (прогресивне оподаткування більшою мірою відповідає принципам податкової справедливості), а також впровадження пільг, податкових знижок, податкових кредитів, підтримки благодійності, з урахуванням складу сімей, забезпечення непрацездатних, плати за освіту, медичне обслуговування тощо, належить до одного із факторів посилення податкової справедливості. Такі заходи знижують рівень оподаткування для платників із дітьми, батьками, іншими утриманцями, створюють умови для збільшення доходів та підвищення їх добробуту, накопичення заощаджень, а також підтримують економічну активність та інвестиційну діяльність громадян.

Утім, в Україні запровадження прогресії має відбутися згодом і стати частиною особливостей переходу від чинної системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні до моделі оподаткування домогосподарств.

2.2.6. Розроблення пропозицій до методики розрахунку податкової бази оподаткування домогосподарств в Україні

Розробка пропозицій до методики розрахунку податкової бази для оподаткування домогосподарств в Україні, котре, як впливає із попередніх

підрозділів нашого дослідження, є досить складним щодо податкових механізмів, вимагає комплексного підходу та врахування широкого спектру економічних, соціальних і фінансових аспектів. Наведемо основні пропозиції та кроки, які можуть бути враховані при розробці такої методики:

1. Визначення оподатковуваного доходу: визначити, які види доходів домогосподарств будуть оподатковуватися. Це має включати доходи від роботи за наймом, оренди, інвестиції, соціальні виплати та інші джерела доходу.
2. Встановлення переліку витрат, які вираховуються із оподатковуваного доходу: врахувати можливість врахування певних витрат, які зменшують податкову базу, таких як витрати на освіту, медичну допомогу або інші соціальні витрати. Встановити критерії та обмеження на ці витрати.
3. Визначення податкових ставок та інших пільг в оподаткуванні: розглянути, які податкові ставки будуть застосовуватися до різних видів доходів та рівнів доходів. Також визначити, чи будуть існувати звільнення або інші податкові пільги для певних категорій населення або видів доходів.
4. Оцінка сімейного стану та впливу на оподаткування наявності утриманців: необхідно розглянути, як сімейний стан та кількість утриманців впливають на податкові зобов'язання. Встановити стандартизовані правила для визначення сімейного стану та врахування кількості утриманців.
5. Податкові кредити: врахувати можливість встановлення податкових кредитів, які допомагають зменшити податкові зобов'язання для певних категорій населення або ситуацій.
6. Методи розрахунку та звітування: розглянути, яким чином домогосподарства будуть розраховувати податкові зобов'язання та подавати податкову звітність. Встановити стандартизовані методи розрахунку та звітування для спрощення процесу.
7. Громадська (медійна) поінформованість та фінансова (податкова) освіта: забезпечити проведення інформаційної кампанії щодо нової методики

розрахунку податкової бази, щоб домогосподарства були інформованими та розуміли свої податкові зобов'язання та права.

8. Узгодженість з існуючим податковим законодавством та міжнародними стандартами: переконатися, що розроблена методика відповідає вимогам чинного податкового законодавства та міжнародним стандартам, які можуть впливати на оподаткування домогосподарств.

Крім того, для прийняття рішень стосовно впровадження нової моделі оподаткування доходів фізичних осіб та подальшого її удосконалення відповідно до появи нових економічних обставин, важливим є застосування методики розрахунку показників доходів домогосподарства. Остання має охоплювати аналіз фінансового стану та обсягу доступних ресурсів для визначення ефективності управління фінансами домогосподарства. Ця методика допомагає розуміти, скільки грошей та інших ресурсів домогосподарство отримує та витрачає, а також як ці ресурси розподіляються між різними сферами життя.

Основні етапи методики розрахунку показників доходів домогосподарства включають такі кроки:

1. Збір інформації: необхідно зібрати всю доступну інформацію про доходи та ресурси конкретного домогосподарства. Це включає доходи від роботи за наймом, пенсії, соціальні виплати, орендні доходи, допомогу та інші джерела доходів, а також ресурси, такі як гроші на банківських рахунках, інвестиції, нерухомість та інше.
2. Класифікація доходів та ресурсів: потрібно проранжувати інформацію на категорії, наприклад, основні доходи, додаткові доходи, основні ресурси, резерви тощо.
3. Аналіз доходів: провести розрахунок загального обсягу доходів домогосподарства за певний період, наприклад, за місяць, квартал або рік. Порівняти цей показник із загальними витратами та зобов'язаннями.
4. Аналіз ресурсів: слід оцінити обсяг доступних ресурсів, включаючи гроші, власність та інші активи. Враховувати варто також борги та зобов'язання.

5. Розподіл ресурсів: визначити, як ресурси розподіляються між різними сферами життя домогосподарства, такими як житло, освіта, харчування, розваги та інше, а також, які частини доходів витрачаються на різні види витрат.
6. Визначення показників: розрахувати ключові фінансові показники, такі як рівень доходів, рівень витрат, залишок ресурсів, співвідношення доходів та витрат тощо.
7. Аналіз результатів: провести оцінку ефективності управління фінансами домогосподарства, звертаючи увагу на те, чи вдається задовольнити основні потреби, чи є можливість зекономити або збільшити доходи.
8. Планування: на основі аналізу розробити план дій для поліпшення фінансового стану домогосподарства, включаючи раціоналізацію витрат, збільшення доходів, інвестиції тощо.

Остання методика допоможе зрозуміти фінансову ситуацію окремих домогосподарств та приймати обґрунтовані фінансові рішення, однак важливо пам'ятати, що фінансова ситуація домогосподарства може змінюватися з часом, тому регулярний аналіз та планування є важливими аспектами управління особистими фінансами. А розуміння фінансової ситуації окремих категорій типових домогосподарств допоможе вибрати оптимальні підходи в оподаткуванні.

Надамо кілька рекомендацій щодо дефініцій.

Валовий дохід домогосподарства (Gross Household Income) визначає загальний дохід, який отримує домогосподарство протягом певного періоду, зазвичай за рік. Цей дохід включає в себе всі види доходів, які отримує домогосподарство до оподаткування та вирахування витрат.

Валовий дохід домогосподарства охоплює такі види доходів:

- Дохід від роботи за наймом: це дохід, який члени домогосподарства отримують від своєї праці, включаючи заробітну плату, оклади, бонуси та інші види оплати праці.

- Дохід від бізнесу: якщо члени домогосподарства володіють бізнесами, то дохід від цих бізнесів також включається до валового доходу.
- Орендні доходи: дохід від оренди нерухомості, такий як оренда житла або комерційної власності.
- Дивіденди та відсотки: дохід, який отримується від інвестицій у акції, облігації та банківські вклади.
- Дохід від інвестицій: дивіденди, відсотки, прибуток від продажу цінних паперів або нерухомості.
- Допомога та соціальні виплати: це включає в себе соціальні виплати, пенсії, стипендії, виплати в центрі зайнятості по безробіттю та інші види допомоги, які надаються державою або іншими організаціями.
- Інші доходи: будь-які інші види доходів, такі як призови в лотерею, спадщина, подарунки тощо.

Для визначення валового доходу домогосподарства, всі ці доходи сумуються, не враховуючи податків та інших вирахувань. Валовий дохід домогосподарства є важливим показником при аналізі економічного статусу та життєвого рівня домогосподарства, і він використовується у соціальних та економічних дослідженнях, статистиці та при формуванні соціальної та податкової політики.

Наявний дохід домогосподарства (Disposable Income) визначається як дохід, що залишається після вирахування податків та обов'язкових платежів, включаючи податки на дохід та соціальні внески. Цей показник відображає суму грошей, які домогосподарство фактично може використовувати для власних потреб після сплати податків та інших зобов'язань перед державою.

Загальний дохід, який включає всі ці види доходу, визначає базу оподаткування домогосподарства.

Математично, загальний дохід домогосподарства (Y) обчислюється як сума всіх видів доходів ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$), які отримує домогосподарство. Формула для розрахунку загального доходу має вигляд:

$$Y=X_1+X_2+X_3+\dots+X_n, \quad (2.1)$$

де Y - загальний дохід домогосподарства;

X_1, X_2, X_3 і так далі – окремі види доходів, отримані домогосподарством.

Ця формула просто сумує всі види доходів, які отримує домогосподарство, щоб визначити загальний обсяг доходу.

Загальний дохід домогосподарства (Y) може бути розрахований з урахуванням членів домогосподарства, які мають різні джерела доходу. Для цього використовується формула, де додано дохід кожного члена домогосподарства:

$$Y = X_1 + X_2 + X_3 + \dots + X_n, \quad (2.2)$$

де Y – загальний дохід домогосподарства;

X_1, X_2, X_3 і так далі – доходи окремих членів домогосподарства (окремі складові доходу, такі як заробітна плата, дохід від бізнесу, орендні доходи, дохід від інвестицій, соціальні виплати та інші джерела доходу).

Ця формула дає змогу враховувати доходи кожного члена сім'ї, а потім сумувати їх, щоб отримати загальний дохід домогосподарства. Такий підхід важливий при аналізі фінансового стану сім'ї та при розрахунку загального доходу для планування бюджету та податків.

Вона може бути розширена для врахування доходів кожного члена родини, якщо вони мають власні джерела доходу. Наприклад, якщо Y_1, Y_2, Y_3 – загальні доходи різних членів домогосподарства, то загальний дохід домогосподарства (Y) можна виразити як:

$$Y = Y_1 + Y_2 + Y_3. \quad (2.3)$$

Ця формула дає змогу обчислити загальний дохід домогосподарства як суму доходів всіх його членів.

Агреговані індикатори, котрі характеризують дохід домогосподарства, обчислюються із використанням як доходів, отриманих кожним членом домогосподарства, так і доходів, що належать домогосподарству у цілому, з урахуванням особливостей складу відповідних індикативних показників. Цей підхід до розрахунку агрегованих показників відображає складну природу доходів та ресурсів домогосподарств, враховуючи як індивідуальні внески

кожного члена домогосподарства, так і спільний дохід, який належить усьому домогосподарству. Ця методологія дає змогу враховувати різноманітність та внески різних членів сім'ї у загальний дохід та ресурси домогосподарства, сприяючи глибокому розумінню складних економічних відносин в межах домогосподарства.

Розглянемо еквівалентний підхід до визначення доходів домогосподарств.

Еквівалентний розмір домогосподарства – це показник, який використовується для порівняння доходів та витрат між домогосподарствами з різною кількістю членів. Враховуючи, що домогосподарства з різною кількістю членів можуть мати різні потреби та витрати, розрахунок еквівалентного розміру домогосподарства дає змогу зрівняти їхні доходи та витрати на “перерахунковому” на домогосподарство з стандартною кількістю членів.

У багатьох країнах для цього використовується так звана “шкала еквівалентного розміру домогосподарства”, яка визначає, які члени домогосподарства вважаються “еквівалентними одному дорослому”. Зазвичай ці шкали визначаються наступним чином:

1. Дорослі члени домогосподарства вважаються “еквівалентними” одному дорослому.
2. Діти старше певного віку (наприклад, 14 років) вважаються “еквівалентними” половині дорослого.
3. Молодші діти (наприклад, діти молодші 14 років) вважаються “еквівалентними” меншому відсотку дорослого (наприклад, третині або чвертині).

Таким чином, розрахунок еквівалентного розміру домогосподарства здійснюється шляхом врахування числа дорослих та дітей в сім'ї та застосування визначеної шкали. Наприклад, якщо домогосподарство складається з двох дорослих і двох дітей, і шкала визначає, що кожен дорослий еквівалентний 1, а кожна дитина старша за 14 років еквівалентна 0,5, то загальний еквівалентний розмір домогосподарства дорівнюватиме $2 (2 \text{ дорослих}) + 1 (2 \text{ дітей} * 0,5) = 3$.

Цей показник може бути використаний для порівняння рівнів доходу і витрат між різними домогосподарствами, враховуючи їхню складність та розмір.

Розробка методики розрахунку податкової бази оподаткування домогосподарств – це складний процес, який вимагає збалансованого підходу й урахування індивідуальних потреб та обставин населення, а також обраної моделі оподаткування домогосподарств. Методика має детально описувати дії щодо визначення оподаткованого доходу, застосування вирахувань із нього (з огляду на встановлений перелік витрат та їх максимально допустимі обсяги) й інших пільг, врахування різних особливостей оподаткування. Цей процес також вимагає консультацій з експертами, громадськістю та зацікавленими сторонами для забезпечення справедливості та ефективності податкової системи.

Крім того, перехід від чинної сьогодні системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні до моделі оподаткування домогосподарств має відбуватися з урахуванням необхідності встановлення перехідного періоду, у т.ч. щодо застосування прогресивної шкали ставок оподаткування, а також ситуації після скасування воєнного стану в Україні. Це матиме вплив як на застосування механізму оподаткування, так і на визначення податкової бази.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було поставлено та вирішено низку завдань, що дало змогу зробити такі висновки.

1. У ХХ ст., у зв'язку зі становленням соціально орієнтованої моделі держави, що функціонує на ринкових засадах, поширюється оподаткування домогосподарств (сімейне оподаткування), тобто оподаткування доходів осіб з урахуванням чисельності дітей. Така форма оподаткування є логічним результатом розвитку соціально-економічних відносин у державах, що прагнуть максимізувати суспільний добробут. Держава суспільного добробуту у найширшому розумінні цього терміну повинна забезпечувати громадян не тільки мінімальним набором суспільних товарів та послуг, які визначалися ще класиками (А. Сміт, Дж. Мілль та ін.), але й забезпечувати ефективне функціонування системи соціального захисту та соціального забезпечення. А це вимагає як додаткових витрат, так і додаткових доходів.

Поняття “домогосподарство” для цілей оподаткування є ключовим і стосується такого його елемента як платник податку. Безвідносно до нього не можуть існувати інші елементи податку – об'єкт, база оподаткування тощо. Домогосподарство слід розглядати як родину (сім'ю), котра об'єднана кровними зв'язками та має у спільному володінні майно, трудові та капітальні ресурси, сімейний бюджет.

Об'єктами оподаткування домогосподарства в сучасних умовах можуть бути доходи (трудові, підприємницькі та інвестиційні), майно (рухоме й нерухоме), фінансові активи, земля, спадщина, споживання.

Наявність витрат, що має понести платник для отримання доходу, є основною регулятивною властивістю податку, яка використовується для створення його моделі. В оподаткуванні доходів громадян такими елементами є

вирахування стандартні та спеціальні, податкові знижки, податковий кредит. Якщо стандартні і персональні вирахування (allowances, deductions) у вигляді сум компенсацій платникам податків неоподаткованого (прожиткового) мінімуму, витрат на утримання дітей, житла тощо раніше широко використовувались різними країнами, то сьогодні як елемент податку їх часто починають замінювати на податковий кредит.

2. На сьогодні у світі застосовуються дві моделі оподаткування домогосподарств. Французька модель сімейного оподаткування представляє безпосередньо оподаткування доходів сім'ї, при цьому загальний дохід сім'ї ділиться на коефіцієнт (quotient familial), який різниться залежно від розміру та складу сім'ї. Зазначений метод дає змогу домогосподарствам розділити свій чистий річний дохід, враховуючи склад, на різні діапазони податку на доходи фізичних осіб. Чистий дохід, ділиться на певну кількість часток, діапазон податку застосовується до кожної категорії, яка визначається сумою відповідної кількості часток у сім'ї.

За традиційної моделі (функціонує у США та Німеччині) застосовується спільне декларування доходів подружжя, а розмір домогосподарства враховується під час отримання податкових кредитів та інших податкових пільг. Така модель не передбачатиме застосування коефіцієнтів і значною мірою реалізовується завдяки зниженню бази оподаткування за рахунок податкових кредитів або вирахувань. Разом з тим подружжя за такою моделлю має право вибору стосовно подання спільної або окремої декларації, що може дати змогу вибрати найбільш оптимальний варіант оподаткування.

Вибір моделі системи оподаткування домогосподарств визначає низку особливостей її функціонування, зокрема: правові форми оподаткування домогосподарств; підходи до визначення об'єкта оподаткування; перелік витрат, дозволених для вирахування при спільному оподаткуванні; встановлення неоподаткованого мінімуму доходів для домогосподарства та його розміру; застосування прогресивної шкали ставок оподаткування, зокрема, встановлення розміру ставок податку та порогових значень доходів домогосподарств для

відповідних ставок податку. Національні механізми оподаткування домогосподарств застосовуються на основі схожих принципів, але досить істотно відрізняються між собою навіть у межах однієї моделі.

3. Правила адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств залежать від національних механізмів такого оподаткування, але в усіх країнах вони регулюють такі аспекти: порядок входу до складу домогосподарства і виходу з нього його членів; порядок взяття на облік та зняття нього домогосподарств у контролюючих органах, а також порядок повідомлення цих органів про зміну складу домогосподарства; встановлення відповідальності за подання податкової декларації про майновий стан і доходи домогосподарства з недостовірними відомостями; контроль за правильністю нарахування та сплати податку домогосподарствами. Зокрема, у Німеччині детально прописано процедури нарахування і сплати податку з урахуванням класу платника, а також процедури податкового контролю за відповідними процесами. При цьому підходи до податкового контролю у сфері оподаткування домогосподарств у розвинених країнах мають багато спільного.

4. Основними недоліками системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні є такі: 1) окремі елементи податку на доходи фізичних осіб не відповідають умовам функціонування соціально орієнтованої економіки; 2) розподіл податкового навантаження за шкалою доходів є регресивним, що породжує негативний поведінковий ефект заміщення, не зменшує, а збільшує нерівність розподілу доходів населення 3) значні втрати надходжень податку на доходи фізичних осіб, втрата його фіскальної ефективності, неофіційне працевлаштування; 4) недостатня регулятивна ефективність податку на доходи; 5) зловживання спрощеною системою оподаткування, наймана праця як підприємництво; 6) подвійне оподаткування доходів громадян. Усунення цих недоліків дасть змогу ліквідувати системні проблеми у сфері оподаткування доходів населення, підвищити ефективність адміністрування податків, збільшити обсяги податкових надходжень до державного, місцевих бюджетів та Пенсійного фонду, а також відновити довіру платників податків до податкової

політики держави.

5. У контексті аналізу можливостей та обмежень запровадження оподаткування домогосподарств в Україні, важливим є висновок про те, що країни, які застосовують таку модель, мають не лише прогресивну шкалу, а й характеризуються високим рівнем доходів населення, що суттєво перевищує середній рівень в ЄС. Натомість в Україні доходи населення є низькими, а тінізація оплати праці є бар'єром для відновлення прогресії. Незважаючи на те, що рівень оподаткування вважається однією з основних причин існування вітчизняної тіньової економіки, проте це не домінантна причина. Існують також проблеми ефективності функціонування державних інституцій і використання бюджетних ресурсів; необґрунтоване запровадження прогресії може поглибити проблему тінізації економіки. Іншими обмеженнями для оподаткування домогосподарств в Україні є: наявність спрощеної системи оподаткування обліку та звітності; відсутність категорії неоподаткованого мінімуму доходів громадян та вузькі можливості для отримання податкової соціальної пільги. Також, крім принципу соціальної справедливості, оподаткування має базуватись на принципах простоти і зрозумілості. Зважаючи на зазначене, обґрунтовано поточну недоцільність застосування прогресивної шкали оподаткування доходів, важливість більшого використання податкових пільг соціального спрямування і необхідність уникнення суттєвого ускладнення правил податкового адміністрування при зміні моделі оподаткування.

6. Вважаємо, що об'єктом оподаткування доходів домогосподарств в Україні має бути загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід. В першу чергу це обсяг доходів у вигляді заробітної плати; винагород та виплат за умовами цивільно-правових договорів; доходів від здачі майна в оренду; пасивних доходів, які підлягають оподаткуванню, згідно з положеннями Податкового кодексу України, інвестиційних прибутків тощо.

Серед пропозицій стосовно моделі оподаткування домогосподарств важливе місце слід відвести збільшенню неоподаткованого мінімуму доходів. Можливий його розмір в Україні з 2025 р. оцінюється нами на рівні 25% від

мінімальної заробітної плати для кожного економічно активного члена домогосподарства. Допустимим є збільшення його розміру до 40% від мінімальної зарплати через три роки у разі досягнення позитивних індикативних планових результатів у сфері детінізації доходів у вигляді заробітної плати.

Базовим пререквізитом для введення прогресії (у перспективі), крім підвищення рівня реальної середньої зарплати, є елімінація можливостей зловживань зі спрощеною системою оподаткування та легалізація витрат на оплату праці. При існуванні можливостей сплачувати лише 5% від обсягу одержаного доходу за звітний податковий період та мінімальний обсяг єдиного соціального внеску (на мінімальну заробітну плату) запровадження прогресивної шкали буде мати невисоку результативність і не забезпечить довіри економічних агентів до системи оподаткування у цілому.

Правила адміністрування у сфері оподаткування домогосподарств в Україні мають враховувати як світовий досвід, так і особливості практики вітчизняного податкового адміністрування. При цьому особливу увагу необхідно приділити таким аспектам: порядок входу до складу домогосподарства і виходу з нього його членів; порядок взяття на облік та зняття нього домогосподарств у контролюючих органах, а також порядок повідомлення цих органів про зміну складу домогосподарства; встановлення відповідальності за подання податкової декларації про майновий стан і доходи домогосподарства з недостовірними відомостями; контроль за правильністю нарахування і сплати податку домогосподарствами.

7. За результатами розрахунків, у разі запровадження неоподаткованого мінімуму доходів на рівні 25% мінімальної заробітної плати для доходу домогосподарства втрати надходжень податку на доходи фізичних осіб складатимуть 27% від величини надходжень статус-кво. Важливо зазначити, що ці розрахунки оцінюють лише механічний ефект зменшення бази оподаткування і не враховують поведінковий – ефект детінізації доходів.

8. Рекомендовано внести зміни та доповнення до Податкового кодексу України (ст. 14, 15, 63, 133, 141, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170). Зокрема,

щодо визначення домогосподарства як суб'єкта оподаткування, формування його консолідованого доходу, бази оподаткування домогосподарства, урахування податкових знижок, оподаткування майна домогосподарства, порядку нарахування та сплати податку.

9. Розробка методики розрахунку податкової бази щодо оподаткування домогосподарств в Україні – це складний процес, який вимагає збалансованого підходу та урахування низки економічних, соціальних, фінансових, процедурних і технічних аспектів, а також обраної моделі оподаткування домогосподарств. Методика має детально описувати дії щодо визначення оподаткованого доходу, застосування вирахувань із нього та інших пільг, передбачати врахування різних особливостей оподаткування.

10. Перехід від чинної сьогодні системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні до моделі оподаткування домогосподарств має відбуватися з урахуванням необхідності встановлення перехідного періоду, у т. ч. щодо застосування прогресивної шкали ставок оподаткування, а також ситуації після скасування воєнного стану в Україні. Це матиме вплив як на риси механізму оподаткування, так і на визначення податкової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Податкова держава: генезис, концепція, еволюція. *Світ фінансів*. 2008. № 3 (16). С. 7–15.
2. Гай-Нижник П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917 – 1930 рр.). Київ : 2006. 303 с.
3. Torgler V. Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance. URL: http://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf.
4. Астахов Є. Демографічна криза України. Є чи шанс не петлю Іммельмана? 2023. URL: <https://hvylya.net/analytics/268328-demograficheskiy-krizis-ukrainy-est-li-shans-na-petlyu-immelmana>.
5. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, З. С. Варналій та ін. ; за ред. З. С. Варналія. Київ : Знання України, 2008. 675 с.
6. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2023 році : стат. зб. Ч. 1. Київ : 2022. С. 223.
7. Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації / А.І. Даниленко, О. М. Алимов, О. І. Барановський та ін. / за ред. А.І. Даниленка. Київ : Фенікс, 2008. Т. 1. 468 с. С. 162.
8. Швабій К. Модернізація системи оподаткування доходів населення України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / К. І. Швабій ; Держ. податк. адмін. Україн, Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2010. С. 24.
9. Швабій К. Оподаткування багатства в Україні : тест на солідарність. Глобальне дослідження № 2. 2021. URL:

<https://www.growford.org.ua/research/opodatkuvannya-bagatstva-v-ukrayini-test-na-solidarnist/>.

10. World Inequality Database. URL: <https://wid.world/>.

11. Лібанова Е. Україна: глибина нерівності. Дзеркало тижня. 2016. 1 жовт. URL: <https://zn.ua/ukr/internal/ukrayina-glibina-nerivnosti-.html>.

12. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

13. Швабій К. І. Регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 27–44. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=568.

14. Income taxation of US households: Facts and parametric estimates. *VoxEU*. 2012. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/income-taxation-us-households-facts-and-parametric-estimates>.

15. Guide to the French tax system and how to pay income tax. *Taxes in France*. 2019. URL: <https://housinganywhere.com/France/guide-to-paying-taxes-in-france#Advantages%20of%20filing%20a%20joint%20tax%20return>.

16. Scott M. Household Income: What It Is and How to Calculate It. *Investopedia*. 2022. URL: https://www.investopedia.com/terms/h/household_income.asp.

17. Bronson M. A., Mazzocco M. Taxation and Household Decisions: an Intertemporal Analysis. 2022. URL: http://www.econ.ucla.edu/mazzocco/doc/Taxation_For_Website.pdf.

18. Taxing Wages – France / OECD 2023. URL: <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/taxing-wages-france.pdf>.

19. Scott M. Household Income: What It Is and How to Calculate It. By Michelle Scott. *Investopedia*. 2022. URL: https://www.investopedia.com/terms/h/household_income.asp.

- 20.2022-2023 Tax Brackets and Federal Income Tax Rates / Nerdwallet. 2023. URL: <https://www.nerdwallet.com/article/taxes/federal-income-tax-brackets>.
- 21.How your French income tax is calculated / RC. 2023. URL: <https://www.cabinet-roche.com/en/how-your-french-income-tax-is-calculated/>.
- 22.Податковий кодекс. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/legitext000006069577/2023-03-23.
- 23.Code général des impôts. Dernière modification: 2023-03-12. Edition: 2023-03-14. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006179569/>.
- 24.Закон № 2022-1157 від 16.08.2022ю Ст. 24. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/legiarti000046188377/2022-08-18>.
- 25.Code général des impôts. Dernière modification: 2023-03-12. Edition: 2023-03-14. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006179569/>.
- 26.General information on taxes in France. URL: <https://www.elitax.com/general-information-on-taxes-in-france/>.
- 27.Подібності та відмінності шлюбу і PACS у Франції з позиції іноземця: легалізація, посвідка на постійне проживання, громадянство. Ч. II. 2020. URL: <https://paris-ua.com/podibnosti-ta-vidminnosti-shlyubu-i-pacs-u-francziyi-z-pozycziyi-inozemczya-legalizacziya-posvidka-na-postijne-prozhyvannya-gromadyanstvo-chastyna-ii/>
- 28.Quotient familial. *Encyclopédie Universelle*. URL: https://encyclopedie_universelle.fr-academic.com/17418/QUOTIENT_FAMILIAL.

29. Taxation in France. *Wikipedia*. 2023. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Taxation_in_France.
30. Understanding French Tax- What is a Fiscal Household in France? *French Entrée*. 2022. URL: <https://www.frenchentree.com/living-in-france/french-tax/what-is-a-fiscal-household-in-france/>.
31. Guide to French Income Tax / French Property Com. 2023. URL: <https://www.french-property.com/guides/france/finance-taxation/taxation/calculation-tax-liability/rates/>.
32. Соколовська А. М. Основи теорії податків : навч. посіб. Київ : Кондор, 2010. 326 с.
33. Pedrot Ph. Le droit fiscal et la famille en situation monoparentale. *Regards sur la fraude fiscale*. Paryż : OGT, 1986. P. 31–38.
34. Wołowiec T., Duszyński M. Private individual taxation system. *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*. 2004. No. 1. P. 8–14.
35. A Comparison of the Tax Burden on Labor in the OECD. URL: <https://taxfoundation.org/publications/comparison-tax-burden-labor-oecd/>
36. Wołowiec T. Potential and Possible Ways of Harmonizing the Personal Income Taxation Process. *Comparative Economic Research Central and Eastern Europe*. 2018. Vol. 21 (3). P. 109–130. URL: <https://doi.org/10.2478/cer-2018-0022>.
37. Impôt sur le revenu : déductions, réductions et crédits d'impôt. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/N19785>
38. Création Loi 2002-1576 2002-12-30 Finances rectificative pour 2002 JORF 31 décembre 2002. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006321601/2002-12-31/>.

- 39.LOI n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000809647/> .
- 40.Code général des impôts: II : Impôt sur le revenu (Articles 193 à 200 sexdecies) (неофіційний переклад змін до законодавства Франції). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGISCTA000006179577/2023-04-01/>.
- 41.Création Loi 2006-1771 2006-12-30 Finances rectificative pour 2006 JORF 31 décembre 2006. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006322979/2006-12-31/>.
- 42.Auerbach A.J., Slemrod J. The Economic Effects of the Tax Reform Act of 1986. *Journal of Economic Literature*. 1997. Vol. 35 (2). P. 589–632. URL: <https://econpapers.repec.org/RePEc:aea:jeclit:v:35:y:1997:i:2:p:589-632>.
- 43.The Tax Cuts and Jobs Act of 2017 / Legal Information Institute. URL: [https://www.law.cornell.edu/wex/tax_cuts_and_jobs_act_of_2017_\(tcja\)](https://www.law.cornell.edu/wex/tax_cuts_and_jobs_act_of_2017_(tcja)).
- 44.How Do Tax Policies Affect Individuals and Businesses? / Stanford Institute for Economic Policy Research (SIEPR). URL: <https://siepr.stanford.edu/publications/policy-brief/how-do-tax-policies-affect-individuals-and-businesses>.
- 45.The Budget and Economic Outlook: 2019 to 2029. URL: <https://www.cbo.gov/system/files/2019-03/54918-Outlook-3.pdf>.
- 46.Internal Revenue Service. URL: <https://www.irs.gov/>.
- 47.Saez E., Zucman, G. The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay. W.W. Norton & Company, 2019. P. 4.
- 48.Apps P., Rees R. Optimal family taxation and income inequality. *International Tax and Public Finance*. 2018. Vol. 25. P. 1093–1128. URL: <https://doi.org/10.1007/s10797-018-9492-5>.

49. Income Tax - Family Quotient of a Common-Law Partner. URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F34088?lang=en>.
50. Guide to French Income Tax. URL: <https://www.french-property.com/guides/france/finance-taxation/taxation/calculation-tax-liability/rates>.
51. Income taxes abroad. URL: https://europa.eu/youreurope/citizens/work/taxes/income-taxes-abroad/index_en.htm.
52. Taxing Wages. 2020. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/047072cd-en/1/3/2/36/index.html?itemId=/content/publication/047072cd-en&_csp_=61ab1636a3c5e6e66df4c2ea29c39562&itemIGO=oecd&itemContentType=book#section-1d1e193827.
53. Worldwide Tax Summaries / PWC. 2023. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/>.
54. Jepsen M. Vers une individualisation de nos systèmes fiscaux? Travail, genre et societies, 2012. Vol. 27. P. 171–176. URL: <https://doi.org/10.1007/s10797-018-9492-5>.
55. Coutelle C. Rapport d'information fait au nom de la délégation aux droits des femmes et à l'égalité des chances entre hommes et les femmes, sur la question des femmes et du système fiscal / Assemblée nationale (France). 2014. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/14/rap-info/i1875.asp>.
56. Die steuerliche Identifikationsnummer. URL: https://www.bzst.de/DE/Privatpersonen/SteuerlicheIdentifikationsnummer/steuerlicheidentifikationsnummer_node.html.
57. Finanzamt / BZSt. URL: https://www.bzst.de/DE/Home/home_node.html.
58. Lohnsteuerbescheinigung – das sollten Sie wissen! URL: <https://www.smartsteuer.de/online/steuerwissen/lohnsteuerbescheinigung/>.

71. Tarif de base applicable aux personnes physiques (impôt sur le revenu). URL: https://impotsdirects.public.lu/fr/az/t/tarif_pers.html.
72. Податок на доходи фізичних осіб. URL: <https://luxtoday.lu/ru/knowledge/podokhodnyi-nalog-v-lyuksemburge>.
73. Classe d'impôt - tableau récapitulatif. URL: https://impotsdirects.public.lu/fr/salpens/fiche/classe_impot.html.
74. Петиція про зниження податків набрала 5500 голосів. 2023. URL: <https://luxtoday.lu/ru/luxembourg/peticiya-o-snizhenii-nalogov-nabrала>.
75. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про свободу підприємницької (економічної) діяльності домогосподарств”. 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1509557>
76. How does the income tax system work in Luxembourg? 2019. URL: <https://www.ing.lu/content/siteing/en/Individuals/my-money/categories/lifestyle/how-does-the-income-tax-system-work-in-luxembourg-.html>.
77. Déclaration pour l'impôt sur le revenu de l'année 2022. URL: <https://cdn.sanity.io/files/j16avu5h/production/dd8aa0a86d80e33f44b2bb5c951eba08857b1539.pdf>.
78. Прибутковий податок у Люксембурзі. URL: <https://luxtoday.lu/ru/knowledge/podokhodnyi-nalog-v-lyuksemburge>.
79. Які податкові декларації і коли готувати компаніям та фізособам. URL: <https://luxtoday.lu/ru/knowledge/kakie-nalogovye-deklaraczii-i-kogda-gotovit>.
80. Taxation Trends in the European Union, 2022 edition, Directorate-General for Taxation and Customs Union / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://taxation->

customs.ec.europa.eu/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation-trends_en.

81. Швабій К. Модернізація системи оподаткування доходів населення України : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Ірпінь : НУДПСУ, 2010.
82. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / за ред. В. М. Гейця. Київ : Логос, 1999. С. 488.
83. Лощінін М. Теоретичні аспекти економетрії знеособленої податкової статистики. Ч. 2. *Науковий вісник* : зб. наук. пр. Академії ДПС України. 2001. № 3 (13). С. 24.
84. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е.М.Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
85. Швабій К. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 31–37. URL: http://fi.nukr.org.ua/?page_id=723&aid=458.
86. Дубровський В., Черкашин В., Гетман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. 2021. URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unyknennya-opodatкування-v-ukrayini-2021/>.
87. Швабій К. Регулятивна ефективність податку на доходи фізичних осіб. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 27–44. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=723&aid=568
88. Задорожня Л. Оцінка ефективності пільг з податку на доходи фізичних осіб. *Економіст*. 2015. № 9. С. 29–33.
89. Taxation Trends in the European Union, 2022 edition, Directorate-General for Taxation and Customs Union / European Commission. Luxembourg : Publications

- Office of the European Union, 2022. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation-trends_en.
90. Швабій К. Як декларувати та сплачувати податки українським біженцям з кордоном? Економічна правда. 2023. 30 берез. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/30/698575/>.
91. Крисоватий А. Інституційна трансформація теорії податкової політики соціально-ринкової держави. *Світ фінансів*. 2010. Вип. 1. С. 62–73.
92. Sabirianova P. K., Buttrick S., Duncan D. Global Reform of Personal Income Taxation, 1981–2005: Evidence from 189 Countries. *National Tax Journal*. 2010. Vol. 63 (3). P. 447–478. URL: <https://doi.org/10.17310/ntj.2010.3.00>.
93. Kalyva A., Astarita C., Bauger L., Fatica S., Mourre G., Wöhlbier F. Tax Expenditures in Direct Taxation in EU Member States. *European Economy Occasional Papers*. 2014. No. 207.
94. Home - Eurostat - European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/fafb4e3b-f3aa-4907-9102-16be8df6f775?lang=en>.
95. Письменний В. В. Перспективи впровадження в Україні прогресивної форми оподаткування доходів фізичних осіб. *Вісник Львівської державної фінансової академії: Економічні науки*. 2009. № 17. С. 40–48.
96. Kelmanson M. B., Kirabaeva K., Medina L., Mircheva M., Weiss J. Explaining the shadow economy in Europe: size, causes and policy options. *IMF Working Papers*. 2019. Iss. 278. URL: <https://doi.org/10.5089/9781513520698.001>.
97. Taxation Trends in the European Union, 2022 edition, Directorate-General for Taxation and Customs Union / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: <https://taxation->

customs.ec.europa.eu/taxation-1/economic-analysis-taxation/data-taxation-trends_en.

98. Скільки айтівців в Україні: +32 тисячі ІТ-ФОПів за рік згідно з Мін'юстом. 2023. 3 квіт. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/how-many-devs-in-ukraine-2023/>.
99. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
100. Інструкція щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи : затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.10.2015 № 859. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1298-15#Text>.
101. Клименко К. В., Ухналь Н. М. Цифрова трансформація податкової політики України. *Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту* : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2023 р.) / Національний університет "Одеська політехніка". Одеса, 2023. С. 99–101.
102. Демографічна і соціальна статистика. Файли мікроданих / Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
103. Виконання державного бюджету України / Міністерство фінансів України. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/>.
104. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.
105. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
106. Рахунки інституційних секторів за 2021 рік. Статистична інформація / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
107. Government Finance Statistics Manual 2014 / International Monetary Fund. 2014. Р. 12. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/gfs/manual/2014/gfsfinal.pdf>.

108. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо зміни ставок податків № 11358 від 17.10.2012. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44701.
109. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про свободу підприємницької (економічної) діяльності домогосподарств”. 2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1509557>.
110. Скільки заробляють керівники державних компаній: ТОП-30. 2019. 9 квіт. URL: https://24tv.ua/skilki_zaroblyayut_kerivniki_derzhavnih_kompaniy_top_30_n1138786.
111. A fair share : taxation in the EU for the 21st century / European Commission, Directorate-General for Taxation and Customs Union. Publications Office, 2018. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2778/848353>.
112. Mathieu C., Sterdyniak H. What future for taxation in the EU? *Revue de l'OFCE*. 2015. No. 141. P. 5–13. URL: <https://doi.org/10.3917/reof.141.0005>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

КОЩУК Тетяна Василівна,

КЛИМЕНКО Катерина Володимирівна,

ШВАБІЙ Костянтин Іванович та ін.

**ОПОДАТКУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ
ЯК ЕЛЕМЕНТ СПРАВЕДЛИВОЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ**

Відповідальний за випуск

С. В. Бартош

Публікується в авторській редакції.

Формат 84X108/16. Ум. друк. арк. 21,3.

Видавець: Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4348 від 08.08.2012